

monogràfic **10** de treball social

DESEMBRE 2015

COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA

www.tscat.cat

Treball Social amb Gitanos

Carme Garriga Boadella

Compilador i autor de les presentacions
de cada un dels documents: **Salvador Carrasco Calvo**

Treball Social amb Gitanos

Carme Garriga Boadella

“

Molts aspirem a col·laborar en el canvi i la millora de les condicions de vida dels gitanos des d'ells mateixos, des de la seva cultura, des de la seva forma d'entendre la vida i des de l'opció de futur que cada un decideixi i no només des dels despatxos i oficines de les Administracions que preparen plans i programes per a ells.

”

(Carme Garriga)

Títol: Treball Social amb Gitanos

Compilador i autor de les presentacions de cada un dels documents:
Salvador Carrasco Calvo

Edita: Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya
Revisat per l'assessoria de publicacions no periòdiques del Col·legi

Data de publicació: desembre 2015

ISBN: 978-84-608-5086-1

Dipòsit legal: B30128-2015

Disseny, maquetació i impressió: Sprint Copy, SL

PVP: 11€

Sumari

Presentació	
Núria Carrera i Comes	7
Pròleg	
Teresa San Román	9
Hasta siempre Carmen	
Diego Fernández Jiménez	13
Introducció general	
Salvador Carrasco Calvo	15
1. Del Somorrostro (Barcelona) a Sant Roc (Badalona)	
Informe social. Desembre de 1968	19
2. Memòria de convalidació del títol d'Assistent Social	
Universitat de Barcelona, 1992	27
3. Estudis i informes	
El cas del "trasllat de la població del campament del Riu Sec, de Ripollet"	69

4. Programes d'Intervenció Social amb gitanos	79
4.1. "E Kalé Kamas te Siklás" (Els gitanos volem aprendre). El Prat de Llobregat, 1996-1997	81
4.2. Mediació Intercultural i Promoció Social. Barri del Bon Pastor. Barcelona, 1999-2000	84
4.3. L'escolarització de les noies gitanes. Nou Barris. Barcelona, 2002-2003	114
4.4. Mediació Intercultural i Promoció Social. Barri de Roquetes. Barcelona, 2007	133
5. Assessoraments.	
El cas del Projecte "Shernipen Kali" (Millora Gitana), del barri de Camps Blancs de Sant Boi de Llobregat, 1995	149
6. Pròleg a l'<u>Estratègia local amb el poble gitano</u> de l'Ajuntament de Barcelona. 2015	159

Annexos	175
I. <u>Guia de la mediació intercultural amb població gitana.</u>	
Barcelona, 2007.....	177
2. Alguns testimonis.....	225
2.1. Notes necrològiques	
de Juan de Dios Ramírez i Àngel Giménez	225
2.2. Acte d'homenatge	
organitzat pel Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya	
i la Universitat de Barcelona (26 de febrer de 2015):	
- Crònica de <u>Nevipens Romaní</u> (núm. 566, març 2015)	228
- Intervenció de la Dra. Jose Fernández	232
- Intervenció de Manel Giménez Valentí (Oncle Manel)	
"Recordant el treball amb la Carme Garriga".....	237
- Intervenció de Manuel Heredia	242
3. Algunes fotografies	244
4. Biobibliografia Carme Garriga Boadella	251

Núria Carrera i Comes

Presentació

Aquest llibre que tens a les mans és un homenatge a la Carme Garriga, una professional del treball social que va dedicar la seva vida a la comunitat gitana. És un recull emotiu i esclaridor fet pel seu company de vida, en Salvador Carrasco, coneixedor de tota la cura professional i de la vàlua personal que caracteritzava la Carme. I, encara més, tota una mirada de coneixement profund cap a una persona que ens ha ensenyat a totes i a tots com podem aprendre més sobre l'acció comunitària a partir del treball amb el poble gitano.

La Carme Garriga ens va mostrar el camí treballant des de l'afecte, de manera humil i planera, lluny de la part més tecnocràtica del treball social. Ella també ens va ensenyar com, per fer recerca social, no ho podem fer sense una posició d'investigació, de voler entendre el nostre entorn. Uns requisits bàsics a l'hora d'atendre les necessitats de les persones més vulnerables.

El seu camp de treball i la seva passió va ser el col·lectiu de persones gitanes. Una tasca que sempre va fer respectant i reconeixent la seva cultura i idiosincràsia. Tant és així que era considerada com una membre més de la família.

En definitiva, una vida dedicada a atendre l'ètnia gitana, mostrant sempre dedicació i passió plenes per la seva feina. Tan sols em queda donar les gràcies al Salvador Carrasco per haver volgut compartir amb nosaltres un testimoni tan valuós de la seva feina, plasmat ara en aquest llibre. I gràcies al treball social de la Carme Garriga per haver-nos mostrat, a moltes treballadores i treballadors socials, quin és el camí a seguir.

Voldria donar el meu reconeixement i agraïment a la Sra. Rosa Romeu, per l'acompanyament en la creació i consolidació d'aquest projecte.

I per acabar, agrair també el suport de l'Àrea d'Atenció a les Persones de la Diputació de Barcelona, que ha permès l'edició d'aquest extraordinari treball.

Núria Carrera i Comes

Degana del Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya

Teresa San Román

Pròleg

Estimada Carme,

Em demana en Salvador, el teu marit, que escrigui un pròleg per al llibre que ara tinc entre mans, el teu llibre. I mira, Carme, no puc. No puc perquè un pròleg ha de ser acadèmicament acceptable, personalment proper però proper a l'obra, no massa a l'autor. Un pròleg ha de ser el que aquesta nit de juny, ja mesos després de la teva mort, no sóc capaç d'escriure. Un text tan proper a l'autora com surt aquest de la meva ineptitud, tan unit a la treballadora social, a la sociòloga, a la companya de treball de camp, a la professional amb la qual tant he debatut, a l'amiga, companya de l'ànima, no pot ser un pròleg. És irremeiablement una carta.

L'altre dia llegia un escrit que t'ha dedicat l'oncle Manel en què relata amb detall el vostre esforç perquè els gitanos de Badalona, de Sant Roc, de Roquetes, de tants llocs, s'incorporessin, en el sentit més ingenu i genuí de la paraula, s'alcessin amb serenitat i raó, amb història i passió, davant la desigualtat que sempre se'ls ha tirat a sobre, davant la necessitat de sentir-se

ciutadans, d'unir-se als altres veïns, gitanos o paios, immigrants o nadius, per fer-se sentir enmig del marasme d'incomprensió, egoisme, prejudici, incompetència, interessos i tancament que acompanyen la vida no cívica, certament no democràtica, no administradora del bé comú, que inunda de desprestigi i de rancúnia l'esperit de les relacions entre tants veïns gitanos i no gitanos, entre tantes autoritats i institucions que deixen el seu poble oblidat en un cistell ple de gent de totes les cultures, els costums i les angoixes pensant que aniran caient per l'entramat dels seus joncs.

L'oncle Manel exposava la feina casa per casa, persona per persona, escola per escola, centre de salut, comissaria, taulell d'atenció al client o de reclamacions. El treball amb els gitanos i els no gitanos, veïns, amics o enemics cos a cos, persones amb les quals la xerrada informal, el diàleg formal, l'escrit i l'imprès tu feies que portés, Carme, una càrrega de profunditat de comprensió de les situacions, d'acostament dels distanciats, de raons per entendre i ser entesos, per sentir-se part diferent del mateix, part excepcional del tot que reclama el que li pertany des del seny de les raons fins al cop de puny sobre alguna taula de cirerer envernissada quan el so profund de l'oblit i la indiferència no deixava sentir les veus amb nitidesa o, simplement, no se sentien.

I jo he recordat hores i hores de debat amb tu, de lectura comentada amb tu, del teu acostament emocionada a l'antropologia, a l'etnografia dels gitanos, del meu apropament des de l'Acadèmia al món acabat de descobrir que buscava companyia per pensar, per decidir proposar, per negociar allò aparentment innegociable. Nits senceres parlant, fent mapes de situació dels mercats i les ferralleries, de les senderes dels escombriaires i les enormes despulles del municipi, pensant com arribaven els tirs de cavalls i carros, en els passos tènues dels nens que no podien quedar-se a casa si no hi havia un parent o un bon amic que en tingués cura, en les dones embarassades encorvant-se per assolir una peça de cartró, en els nanos que s'enfilaven per enderrocs de llauna, ciment, linòleum o deixalles per fer rodar una peça de metall.

Recordava les hores d'estudi i les vetllades de televisió, aquell *Ironsíde* que feia treure un cap a la nostra porta per recordar. "Que diu el papa que avui hi ha 'El Baldao', que si veniu o no".

Recordava l'emoció immensa que podíem arribar a sentir quan de tot allò sortia un mestre al pati per dir: "Aquesta va a Batxillerat, i el germà, pel mateix camí". Les llàgrimes que se'ns han escapats quan els gitanos s'unien entre si o s'unien a la riuada de païos que feia una manifestació davant un ajuntament. Les dues havíem advertit: "Els *jundunares* o la *pestañí* pot moldre'ns a pals a tots, que ho sapigueu, que aquí ningú no pot anar d'ingenu ni de babau". I se n'hi anava.

Vaig aprendre molt de tu a relacionar-me amb les famílies gitanes, a depurar el treball de camp, a fer silenci i posar-me a parlar, a confiar i que es pogués confiar en nosaltres perquè ens ho havíem guanyat. Sé que tu vas aprendre també de mi, però això ara no ve al cas.

Estimada Carme, estimada companya, aquí queden impreses algunes pàgines teves que són testimoni de la teva feina i del teu compromís. També de la nostra feina i la nostra amistat. Acabem sent, vull creure, com l'argamassa ben tramada, que no es desfà, sobre la qual es pot construir.

A mi em toca ara recordar. A tu, saber que mentre siguis al cor d'en Salvador, del teu fill, el meu "fillado" Salva, de la Rosa i d'en Xavier, de tota la nostra gent, de l'oncle Manel i de tants i tants gitanos i no gitanos que t'estimem, mentre visquin els nostres cors, tu viuràs aquí, entre nosaltres, amb nosaltres.

Descansem ara que ja he deixat anar la meua carta, què et sembla? Cadascuna a la seva manera, descansem, estimada, molt estimada Carme.

Cerdanyola del Vallès. 1 de juny de 2015

Teresa San Román

Diego Fernández Jiménez

Hasta siempre Carmen

El 26 de febrero del presente año tuvo lugar un acto académico en memoria de la profesora Carmen Garriga Boadella, autora de este libro. En este acto, organizado por la Universidad de Barcelona y el Colegio de Trabajo Social de Cataluña, tuve la oportunidad de explicar lo que simbolizaba Carmen para el Pueblo Gitano y mis propios sentimientos personales hacia ella. No quise incidir en el rigor académico de sus estudios, ni en el hecho de ser pionera en el complicado equilibrio entre activismo gitano y la reflexión científica sobre nuestro Pueblo. Ni siquiera quise recordar las razones que llevaron al jurado de los Premios de Cultura Gitana 8 de abril a concederle, con todo merecimiento, en el año 2012 el premio de Investigación. Simplemente, quise poner de manifiesto que los gitanos somos un Pueblo agradecido, y cuando se marchan a otras tierras en el lungo drom (largo camino) quienes han compartido su corazón con nosotros en tiempos de silencio y rebeldía su recuerdo nos acompañará siempre porque ya forman parte de nosotros.

Fue difícil, muy difícil, constituir el Instituto de Cultura Gitana como una Fundación Pública del Ministerio de Cultura, pero hubiese sido imposible sin el trabajo previo que un grupo de intelectuales, entre los que debemos citar con letras de oro a la profesora Carmen Garriga, prestaron a la causa gitana, una de las nobles causas por las que merece la pena seguir luchando. Conocí a Carmen a principios de los años ochenta del siglo pasado, en un momento en el que la Constitución del 78 comenzaba a desarrollarse y la democracia

comenzaba a ser una realidad en medio de tormentas y temporales. En esta situación era realmente dificultoso situar la cuestión gitana como una de las prioridades a resolver. Recuerdo en una de esas largas reuniones que convocaban en Madrid los diferentes ministerios nuestra coincidencia sustantiva y estratégica, y cómo entendíamos que la cultura era el mejor elemento de afirmación del Pueblo Gitano. La defensa de la identidad gitana sustentada en la cultura no era una opción, sino una necesidad. Y deberíamos dirigir nuestra estrategia en ese sentido, con todas nuestras fuerzas, con todos nuestros latidos. Así pensábamos algunos (Carmen entre ellos) a lo largo de los ochenta, de los noventa, del nuevo siglo... hasta que lo conseguimos en el año 2007. Aún recuerdo a Carmen el día de la presentación pública del Instituto, con ese sentimiento de humildad, pero también de orgullo por el trabajo realizado a lo largo de los años que había merecido la pena. Activistas e intelectuales habíamos conseguido un objetivo, que abría un nuevo horizonte del que todos nos sentíamos responsables. Carmen me recordó los duros inicios durante los años sesenta en la peregrinación a Pomezia, los realojamientos del Somorrostro, los conflictos en San Roque o en la Mina, los primeros planes de desarrollo del Pueblo Gitano, los juicios de Martos o Mancharreal... y al tiempo que abríamos cada ventana del pasado teníamos la sensación de que empezaba el futuro.

Carmen siempre decía que el Pueblo Gitano había aprendido a doblarse sin romperse y sin perder sus raíces, como los juncos a la vera de los ríos. Este pensamiento tan gitano demuestra que sus sentimientos estaban impregnados de gitanidad. Carmen siempre me insistía en que avanzásemos, pero que nunca olvidásemos nuestra raíces. Claro que sí, Carmen, el Pueblo Gitano no se va a romper nunca, porque como decía Camarón nuestro cuerpo es como el mimbre, que aunque lo bambolee el aire siempre se mantiene firme. Para mí y para muchos gitanos ha sido un placer haberte conocido. Hasta siempre, Carmen.

Diego Fernández Jiménez

Director del Instituto de Cultura Gitana
Fundación Pública del Ministerio de Educación, Cultura y Deportes

Salvador Carrasco Calvo

Introducció general

El títol que hem donat al llibre és el que la mateixa autora va posar l'any 1992 a la seva memòria de convalidació del títol d'Assistent Social pel de Treball Social: Treball social amb gitanos. Crec que això, precisament, definiria l'activitat professional principal de la Carme Garriga de 1966 a 2014. Tota una vida amb els gitanos!

Els primers passos com a assistent social els va fer al barri del Somorrostro de Barcelona. El primer destí i encàrrec professional rebut de Càritas, de l'Arquebisbat de Barcelona, fou exercir com a assistent amb els gitanos del barri. Amb ells aniria del Somorrostro a Sant Roc (Badalona). El record d'aquells fets brutals l'acompanyaria per sempre.

M'atreviria a dir que la va marcar per a tota la vida i la va unir als gitanos i gitanes més necessitats de per vida, literalment fins al darrer dia. Per això he volgut començar aquesta publicació amb l'Informe Social del trasllat del Somorrostro, escrit l'any 1968, amb una certa perspectiva del que van

suposar realment aquells fets. Tot arrenca, doncs, de l'experiència professional viscuda; d'aquella especialíssima i extraordinària empatia amb els gitanos i gitanes; i d'aquella intuïció aguda del que realment podia afavorir la promoció social o la millora de les condicions de vida de la població amb la qual treballava, respectant sempre la seva cultura i formes de vida, el seu protagonisme i les seves decisions.

La Carme Garriga acostumava a dir i a escriure, quan l'ocasió ho propiciava, que el treball social té, eminentment, una dimensió pràctica i es nodreix i fonamenta en les aportacions teòriques de les Ciències Socials. Entenia la professió com una intervenció intencionada (amb objectius ben determinats), racional (ben fonamentada) i organitzada (amb els recursos necessaris per assolir els objectius) en el marc dels Serveis Socials, dels Serveis de Benestar Social i de la Política Social. El segon capítol de l'obra és un bon exponent de com ella i tota una generació de professionals del treball social van entendre i practicar la seva professió: a peu de carrer, trepitjant fang pels barris quan calia, amb un compromís i una entrega que no mirava hores ni regatejava dedicació.

L'autora va dissenyar i implementar diversos projectes o programes d'intervenció social amb població gitana. El llibre recull quatre dels programes que hem considerat més significatius. Son programes de mediació intercultural i de millora o promoció social de la població gitana amb la qual es realitzaven. Treballava amb equips interdisciplinaris i interculturals. També va fer nombrosos assessoraments a d'altres col·legues de professió, a entitats gitanes o a tècnics de les administracions locals quan se li demanaven.

Per acabar de presentar el contingut del llibre, una darrera paraula sobre els dos annexos. Reproduïm la Guia de la Mediació Intercultural amb població gitana com a expressió del model d'intervenció que duia a terme als barris. I recollim els testimonis, sincers i autèntics, d'alguns gitanos que van expressar fins a quin punt la consideraven una dels seus i com valoraven la manera d'exercir la professió que ella encarnava i havia fet sempre amb ells.

La biobibliografia que publiquen de la Carme Garriga dóna idea del molt que resta per dir sobre ella: sobre el seu treball com a docent universitària i els seus escrits sobre temes de Cultura Gitana, dels quals només hem recollit, en aquesta obra, els que vam acabar el dia abans de la seva mort, per la seva significació.

És difícil per a mi tancar aquesta introducció sense deixar anar una mica lliures alguns sentiments. Al costat de la Carme he pogut valorar la importància del treball social, i de la seva mà he après a estimar i a respectar la cultura gitana. En aquests darrers mesos són moltes les persones, gitanes i paies, que ens han fet costat amb l'escalf del seu condol i la seva amistat. L'encàrrec de coordinació d'aquest llibre i les col·laboracions rebudes en són una prova més.

En nom propi i del nostre fill, moltes gràcies!

Salvador Carrasco Calvo

1

Del Somorrostro (Barcelona) a Sant Roc (Badalona)

Informe Social
Desembre, 1968

La Carme Garriga i Boadella va començar a treballar amb els gitanos a mitjans de la dècada dels anys seixanta del segle passat de la mà de Pere Giménez Pubill, el *Tio Peret*, d'Hostafrancs, juntament amb d'altres gitanos, i de Mn. Jordi M. Garcia-Die Miralles, al Secretariat Gitano de Barcelona, iniciat pel P. Lluís Artigas, S.J., en el marc de Càritas Diocesana de Barcelona. No es pot parlar dels inicis del Secretariat Gitano sense fer esment de tres gitanos joves que farien una aportació molt notable al moviment gitano: Juan Reyes, Antonio Torres i Juan de Dios Ramírez.

Per consell de Rosa Romeu i de Mn. García-Die, Càritas assignà a la Carme el lloc d'assistent social al barri del Somorrostro de Barcelona, amb l'encàrrec específic de realitzar les seves tasques professionals amb la població gitana d'aquell barri.

Glossant la figura de Mn. García-Die, en qui sempre va veure un mestre, deia que el Secretariat va saber treballar amb els gitanos als barris; va tenir contactes internacionals; va promoure el coneixement de la situació real dels gitanos; va contribuir a la millora de les condicions de vida dels gitanos més necessitats; va col·laborar amb les administracions públiques per tal que els programes oficials respectessin la idiosincràsia, els valors i les formes de vida volgudes pels gitanos. La Carme deia que del mossèn “havia après a treballar amb senzillesa, convivint i compartint amb la població gitana les seves inquietuds, les seves necessitats, els seus desitjos de millorar i el treball per la promoció dels seus”, i que devia al *Tio Peret* moltes de les coses que sabia sobre les formes de vida dels gitanos.

Des de 1965, i ininterrompudament fins als darrers moments de la seva vida, la Carme va ser fidel a una manera de treballar amb els gitanos i a una manera d'entendre l'exercici de la seva professió: compromesa a fons amb la defensa i promoció de la dignitat de la població amb què treballava; propera, respectuosa i exigent; coneixent de ben a prop, convivint en el dia a dia, l'entorn social més immediat del barri i del conjunt de la comunitat en la qual intervenia.

La Carme participà intensament en l'activitat desenvolupada pel Secretariat. Participà en les Jornades Nacionals sobre Apostolat Gitano, en diverses peregrinacions amb gitanos (Lourdes, Santes Maries, Roma) i tenint contactes freqüents amb gitanos de diversos llocs d'Espanya i d'altres llocs d'Europa.

Com a assistent social va viure el dramàtic trasllat forçós dels gitanos del Somorrostro a Sant Roc i les dificultats i patiments de moltes famílies, entre elles la que sempre la va acollir i tractar, fins al final dels seus dies, com una més dels seus.

El mes de desembre del 1968 la Carme Garriga lliurava als seus superiors un informe social, que titulà Situación de parte de los habitantes de San Roque (Badalona), que reproduïm íntegrament. S'hi fa palesa una manera de fer el treball social que ens atreviríem a qualificar de valenta, clara, incisiva, dura (com era la realitat mateixa dels fets que descriu) i lliurada a la defensa de la dignitat de les persones amb les quals havia viscut el trasllat i les situacions que qualificà sempre d'inhumanes.

Quan, trenta-cinc anys més tard, escrivíem aquella història encara ens vàiem en l'obligació de denunciar els fets, tot contenint la ploma, per tal de donar a conèixer la realitat d'unes intervencions públiques indignes i vergonyoses.

La intervenció de la Carme Garriga al barri de Sant Roc de Badalona entre 1966 i 1968 queda descrita a C. Garriga (dir.) Els gitanos de Badalona. Una aproximació sociològica. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2003. Pàg. 85-87.

SITUACION DE PARTE DE LOS HABITANTES DE SAN ROQUE. BADALONA.

En Junio de 1966 y con motivo de la Semana Naval, los habitantes del barrio del Somorrostro fueron trasladados al Polígono San Roque de Badalona.

Este traslado se efectuó de la siguiente forma: Un grupo de representantes del Ayuntamiento de Barcelona, se presentó en el mencionado barrio de Somorrostro, haciendo una relación escrita de los habitantes del mismo y comunicándoles que les correspondía piso o barracón en el nuevo barrio a donde iban a vivir.

Aprovechando la circunstancia que tal vez les brindaba la oportunidad de adquirir una vivienda, fueron muchas las familias que previamente a estos acontecimientos, se instalaron en dicho barrio de Somorrostro, sobre todo en los bajos del paseo Marítimo. Como el traslado se hizo con una rapidez casi violenta (aproximadamente una semana), no se tuvo en cuenta a quien se apuntaba para piso, sin respetar por tanto el derecho de prioridad que muchos tenían adquirido, sino tratando a todos por igual, es decir lo mismo a los que llevaban años viviendo en el barrio, que a los que trataban de aprovecharse de las circunstancias.

La forma de hacer desalojar el barrio fue casi inhumana. Muchas personas se hallaban junto a la excavadora que acababa de llegar cuando ya veían derribar sus barracas, haciéndoles colocar atropelladamente los enseres de su modesta vivienda en los camiones llegados al efecto y teniendo que colocarse ellas encima, como un "objeto" más, camino de su nuevo destino.

Muchas familias protestaban enérgicamente, por haberles correspondido barracón deseando piso, pues en la confusión con que se hicieron las cosas los pisos fueron adjudicados a aquellos a quienes favoreció la suerte y no siempre a los que tenían más derecho a ellos.

Llegados a San Roque, cada uno ocupó el piso o barracón que le había correspondido, pero la instalación en su nueva residencia, no fue menos dolorosa que la primera parte de su odisea. Sus nuevos vecinos les dispensaron una acogida francamente hostil, mirándoles como advenedizos que usurpaban sus derechos, ocupando unas viviendas que ellos consideraban como de su exclusiva. La reacción fue general. No se les vendía en las tiendas, ni se les admitía en los espectáculos, etc. Todo esto ocurría en las barriadas de alrededor, puesto que en el propio barrio de San Roque, donde tenían que residir, no existía ningún servicio adecuado, es decir no había tiendas, ni mercado, ni dispensario, ni escuela, sino únicamente un Instituto de Enseñanza Media que, para ellos, no era ciertamente lo más necesario...

Si bien al abandonar su antiguo barrio de Somorrostro, lo hicieron algunos con cierta nostalgia por tener que dejar su playa que les era tan querida..., no obstante, también muchas familias se alegraban ante la perspectiva de mejorar su vivienda y su nivel de vida, pero su ilusión se convirtió pronto en desengaño, al comprobar las condiciones en que eran obligados a instalarse y de buena gana se hubieran vuelto atrás si hubiera estado en su mano realizarlo.

Con grandes dificultades, fueron poco a poco organizándose los servicios del barrio. Después de muchos trámites con los Organismos Oficiales, se concedieron dos hileras de barracones para habilitar en ellas las nuevas escuelas. Así en el mes de Enero de 1967 se inauguraban las Escuelas "Lluís Artigues". También, con dicho fin, habilitó el Ayuntamiento algún piso de las barriadas vecinas, como alguna clase del Instituto. La Parroquia de San Jaime, a la que pertenecían los habitantes de los barracones, colaboró igualmente en la obtención de las Escuelas y funcionamiento de las mismas, así como los Servicios de Asistencia Social. La Parroquia de San Adrián, a la que pertenecían algunos bloques, prestó asimismo su colaboración. También había una Asistente Social, del Secretariado Gitano, de CÁRITAS, que se brindó a hacer cuanto fuera posible para ayudar a resolver la situación, como también lo hicieron algunos colaboradores voluntarios.

A la llegada de los vecinos procedentes de Somorrostro, había en San Roque veintiuna hileras de barracones, algunos de cuyos ocupantes fueron trasladados a pisos. Primero se desalojaron los dos que fueron habilitados para Escuelas. Más adelante, se efectuó otro traslado después de grandes protestas por parte de la gente que ya empezaba a perder las Esperanzas, pues se tardó mucho más tiempo del que se había señalado para ello. Al cabo de algún tiempo, se efectuó un nuevo traslado. Solamente quedaban cinco hileras de barracones que fueron suprimidos en Diciembre del pasado año y fue entonces cuando se produjo la mayor y más dolorosa decepción, puesto que al cabo de año y medio de prometerles que se les otorgaría rápidamente un piso, se les trasladaba a barracas vacías del Campo de la Bota y de la Barriada de La Perona.

Aunque todos los Organismos Oficiales responsables, a los que se había acudido en un principio para exponerles la situación de las familias afectadas —Ayuntamiento de Badalona, Delegado de Barraquismo de Barcelona y Gobierno Civil— reconocieron lo inhumano de los hechos, todos declinaron su responsabilidad, escudándose en una orden superior, lo que impedía hallar una solución al problema, o cuando menos, intentarlo.

Durante el período comprendido entre mientras se habitaba el barracón y los traslados, familias llegadas de fuera iban invadiendo las viviendas, ya en condición de realquilados, o bien ocupando alguna vivienda vacía, lo cual tampoco se tuvo en cuenta, produciéndose el hecho, a todas luces injusto, de que muchos acabados de llegar, obtuvieran un piso, mientras que muchos más, hijos de Barcelona, que tenían el importe de entrada y estaban en posesión del certificado de trabajo y podían exhibir los recibos del Colegio de los hijos, fueron llevados a las barracas vacías de los barrios citados. Se les había asegurado que para proporcionales un piso, se tendrían en cuenta todas estas condiciones, es decir, trabajo, limpieza, colegio, etc. y ... otra vez las promesas quedaban incumplidas.

Actualmente, todos en San Roque ocupan pisos. Ahora bien, como la adjudicación de los pisos se hizo de una manera tan arbitraria, ha

ocurrido lo que era de esperar. Un gran número de los favorecidos con piso, han aprovechado la oportunidad para hacer negocio, tras-pasándolo, ya que no era el piso lo que les interesaba, mientras que los de aquí, lo han hecho en muy reducido número. Los demás hacen grandes esfuerzos para poder hacer frente a las enormes dificultades económicas con que se encuentran para seguir adelante.

El problema se ha agudizado y la gente siente pánico por haber corrido la voz de que todos aquellos que tengan pendiente un número determinado de recibos de alquiler por abonar, serán llevados otra vez a barracas vacías. Ellos no quieren marcharse de San Roque. Muchos que nunca habían trabajado, están trabajando y lejos. Otros (todos conocemos los difíciles momentos que estamos viviendo) poseen el Carnet de Paro. Además una gran parte trabajan en el muelle y fueron despedidos. Algunos que no tienen trabajo fijo, aprovechan las oportunidades de temporada (vendimia, recolección de albericoque, etc.) para hacer frente a los atrasos y ponerse al corriente.

Sería un verdadero retroceso en todos los aspectos, volver a estas personas a las barracas. Hay que tener también en cuenta que ellas no escogieron libremente el traslado, ni el barrio, ni el piso y por lo tanto, tampoco eligieron el precio que por él deben abonar sin que puedan hacerlo. Todo fue motivado por unas circunstancias completamente ajenas a su voluntad...

Carme Garriga Boadella
Barcelona, Diciembre 1968

2

Memòria de convalidació del títol d'Assistent Social

Universitat de Barcelona, 1992

El mes de març de l'any 1992 la Carme Garriga lliurava a la Universitat de Barcelona, juntament amb el seu currículum, una *Memòria* intitulada *Treball Social amb gitanos per a la convalidació del títol d'Assistent Social* (expedit el 30 de novembre de 1965 per l'Escuela Católica de Enseñanza Social de Barcelona) pel nou Diploma en Treball Social. El text que segueix recull íntegra aquella memòria.

En aquella ocasió l'autora feia un recull de materials i escrits seus, alguns dels quals ja publicats, i feia una certa síntesi personal de com veia el treball social i de com entenia l'exercici de la professió després de 26 anys ininterromputs de treball social amb gitanos. Era, tanmateix, molt més que una memòria preparada per superar un tràmit acadèmic. Va aprofitar la convalidació per fer una reflexió crítica sobre el que la seva pràctica professional li havia ensenyat, confiant poder aportar elements que ajudessin a millorar les intervencions socials amb gitanos. Ella mateixa deia que el treball social amb gitanos "ha estat un teló de fons en la meua vida", i que sempre l'havia acompanyat "l'interès i la preocupació per la situació de la població gitana i el seguiment de prop de conflictes entre païos i gitanos, tant professionalment com personal", i acabava reconeixent que "cada vegada els problemes s'han fet més complexos i difícils de tractar en profunditat (...) massa interessos i forces aferrissades a obstuir i dificultar els esforços per millorar i canviar situacions".

El marc institucional en què es du a terme el treball social el constituïen les lleis de Serveis Socials, publicades per les diferents comunitats autònomes espanyoles. La primera part d'aquesta memòria està dedicada al tractament que els Serveis Socials i les lleis espanyoles de Serveis Socials donen a la minoria gitana. La Carme s'ocuparia en altres ocasions del tema i publicà alguns articles sobre la qüestió, algun en anglès, per a una revista estrangera.

Carme Garriga entenia el treball social des d'una "dimensió eminentment pràctica" nodrida i fonamentada en aportacions teòriques de les ciències socials; com una intervenció professional intencionada (amb objectius), racional (fonamentada teòricament) i organitzada (amb recursos humans i materials); enfocada al desenvolupament comunitari, al "de la comunitat real gitana, no a un altre tipus de comunitat creada artificialment". La intervenció professional "amplia opcions i enriqueix el contingut crític i creatiu, de manera que es pugui procedir d'una forma més lliure i conscient".

En el text parla de *les condicions en què es realitza el Treball Social* i de la seva orientació. Basada en l'experiència viscuda l'any 1981, en el trasllat de *La Perona* (Barcelona), *analitza els elements que han de tenir els Programes de Treball* i les condicions de la seva viabilitat, així com els factors distorsionadors i els conflictes latents i manifestos que hi incideixen. A més del coneixement de la cultura i la història dels gitanos comenta el *tarannà* amb què els treballadors socials han de treballar amb els gitanos: amb tacte, intuïció i rigor.

En les observacions sobre "alguns programes d'intervenció social amb població gitana" revisa amb duresa i claredat les mancances més importants i sovintejades d'aquest tipus d'intervencions, que "han de comptar amb la participació dels gitanos, han de tenir en compte les seves necessitats, les seves expectatives i els seus plantejaments de futur" (...) i s'han de realitzar "des d'ells mateixos, des de la seva cultura, des de la seva forma d'entendre la vida i des de l'opció de futur que cadascú d'ells decideixi i no només des dels despatxos i oficines de les administracions, que preparen plans i programes per a ells".

Aquesta *Memòria* és, realment, un exponent viu de la manera com l'autora entenia el treball social i com el va realitzar, al llarg de la seva vida, amb els gitanos.

TREBALL SOCIAL AMB GITANOS

CARME GARRIGA I BOADELLA

Barcelona, maig de 1992

ÍNDIX

PRESENTACIÓ	30
I. INTRODUCCIÓ	31
II. ELS SERVEIS SOCIALS I LES LLEIS ESPANYOLES DE SERVEIS SOCIALS. TRACTAMENT QUE DONEN A LA MINORIA GITANA	33
III. EL TREBALL SOCIAL I TREBALL SOCIAL AMB GITANOS.....	42
IV. OBSERVACIONS SOBRE ALGUNS PROGRAMES D'INTERVENCIÓ SOCIAL	53
V. CONCLUSIONS.....	59
VI. BIBLIOGRAFIA	64

Durant tot aquest temps he dedicat molts esforços a conèixer i comprendre aquestes persones que, en el seu conjunt, pertanyen a un grup diferent al nostre i per tant s'ha d'estar sempre alerta per tal de no caure en interpretacions etnocèntriques. A més aquest grup és molt complex i no és homogeni. De manera que, a més d'ésser un grup diferent ens trobem amb que també és heterogeni, a part que entre ells hi ha famílies i/o persones en diferents situacions.

Després del que acabo d'exposar es pot comprendre que és difícil parlar dels gitanos, de tots els gitanos. En aquest treball faré referència fonamentalment als gitanos que viuen en zones urbanes més o menys marginades. No faré cap descripció ni històrica ni etnogràfica sobre aquesta minoria, per al seu coneixement remeto a la bibliografia d'aquest treball.

L'objectiu d'escriure aquestes pàgines és veure com s'ha treballat i com es treballa amb aquesta població per tal de fer una reflexió crítica i aportar elements per a millorar les intervencions socials que s'estan portant a terme o s'hi portaran. També vull donar una visió general de com és tractat el tema en les Lleis de Serveis Socials, marc general institucional on s'emmarca el Treball Social.

Per a la realització d'aquest treball m'he servit de part del material recollit, publicat o no, al llarg dels meus anys de treball tant d'assistent social com de sociòloga. A part de les dades de primera mà, del coneixement personal i directe d'aquesta població, he utilitzat altres fonts com són la bibliografia i els textos de les 16 Lleis de Serveis Socials que estan promulgades fins avui a l'Estat Espanyol. Falta la de Cantàbria, comunitat autònoma que encara no ha exercit la competència legislativa en aquesta matèria.

I.- INTRODUCCIÓ

El Treball Social, té una dimensió eminentment pràctica, i es nodreix i fonamenta en les aportacions teòriques de les Ciències Socials. Així entenem la nostra tasca uns quants professionals del Treball Social i així s'han pensat aquestes pàgines, que pretenen formular, de manera succinta, la reflexió realitzada sobre una experiència de convivència i de treball amb gitanos des de fa 26 anys. L'interès i la preocupació per la situació de la població gitana i el seguiment d'aprop dels conflictes que continuen existint entre païos (expressió gitana que designa les persones que no pertanyen a aquesta ètnia) i gitanos són un teló de fons en la meua vida, tant professional com personal.

Amb el pas dels anys, hem pogut comprovar, que els problemes en aquest camp s'han anat fent cada vegada més complexos i difícils de tractar en profunditat. Els camins que porten a la normalització de la convivència ciutadana entre homes i dones procedents de diferents cultures no són fàcils, hi ha massa interessos i forces aferrissades a obstruir i dificultar els esforços per millorar i canviar situacions, en alguns casos, greument deteriorades. Al llarg d'aquests anys de contactes i convivència amb gitanos, he comprovat, efectivament, com les dificultats que acabo d'assenyalar s'han anat incrementant. La valoració social d'aquesta minoria continua essent la més baixa de la nostra societat; els estereotips sobre aquestes persones i grups continuen presents i operants amb tanta força com sempre o més encara en els casos en què els tímids intents de normalitzar la convivència ciutadana pretenen acostar aquest segment de població a la resta de ciutadans.

En aquestes pàgines analitzaré la forma com en les diferents Lleis Espanyoles de Serveis Socials s'aborda el tema de les minories ètniques i el de la ètnia gitana en particular, ja que el desenvolupament del treball social es realitza, sobretot, en el marc dels Serveis Socials. D'altra banda, la més important, formularé

aquelles observacions que la pràctica professional m'ha indicat com a més rellevants al moment de parlar sobre plans, programes, projectes, és a dir, sobre les intervencions socials que es fan per aquesta comunitat humana, els gitanos, poc coneguda en profunditat tal i com és. Aquest desconeixement general contrasta amb l'extensió i la superficialitat amb què es parla d'ells i se'ls apliquen determinats prejudicis, encara avui i a arreu.

Els païos tenen una imatge dels gitanos condicionada per estereotips que demostren un gran desconeixement de la cultura gitana. El mateix fenomen pot observar-se entre els gitanos respecte dels païos. Els prejudicis són mutus. La paradoxa es presenta seriosament quan després de viure i conviure durant anys amb gitanos i gitanes pots comprovar, que no en saps prou i els coneixes molt poc i d'aquest poc, només s'està segur referent a les comunitats o grups concrets amb els que s'ha estat. És molt difícil generalitzar, degut com ja hem dit abans, a la diversitat de grups de gitanos que existeixen; a la situació de cada un d'ells i a la dificultat d'arribar a entendre a fons una cultura i unes formes de vida col·lectiva, que de vegades fins i tot els investigadors i els que realitzen les intervencions socials coneixen ben poc, sort que sempre hi ha algunes honroses excepcions.

II. ELS SERVEIS SOCIALS I LES LLEIS ESPANYOLES DE SERVEIS SOCIALS. TRACTAMENT QUE DONEN A LA MINORIA GITANA.

Els Serveis Socials són el marc institucional i polític en el qual es desenvolupa fonamentalment el treball social i, alhora, formen part del conjunt de Serveis de Benestar Social i són instruments de Política Social. De Polítiques Socials, hi ha diferents models, i en la majoria d'ocasions aquestes no estan ben definides o no s'expliciten prou. Així, és difícil saber exactament el paper que els Serveis Socials poden jugar en el marc més ampli que els engloba. No poques de les ambigüitats, que, a vegades, podem veure en l'actuació dels professionals, tenen com a rerefons la indefinició del model de Política Social que es segueix. Aquesta manca de definició, sovint, està condicionada per una concepció "utilitària" del poder i del seu ús polític. En política social acostuma a ser certa l'afirmació d'A. Etzioni (1980) quan a la seva obra "La sociedad activa" ens diu que "s'origina poder utilitari quan els recursos s'apliquen o intercanvien de tal manera que permeten a la unitat que els posseïeix atreure a d'altres unitats a recolçar la seva línia d'acció". La política social sovint obeeix més a plantejaments utilitaris que a planificacions pensades com un conjunt coherent d'actuacions orientades a una determinada concepció del benestar general de la població.

Entenc que els Serveis Socials han de conèixer a fons les situacions socials i/o personals específiques (la demanda i les necessitats socials) per a poder donar la resposta (oferta pública) legal i administrativa que l'Estat ofereix als ciutadans de forma adequada, per a donar compliment a la funció pròpia que li competeix en el marc de l'Estat Social de Dret. El desfaçament mateix que es pot constatar entre aquestes dues dimensions (demanda/necessitats - oferta), és (per paradoxal que sembli) un dels espais dels que també disposa el treballador social, juntament amb la

població amb la que treballa, per tal d'aconseguir, amb els seus plantejaments i intervencions, una major aproximació dels Serveis que ofereix l'Estat, a través de les diferents Administracions, a les demandes i/o necessitats socials de la població.

Per més que sigui ben conegut, en aquest moment de l'exposició és obligada la referència al fet que amb la promulgació de la Constitució Espanyola de 1978 es tancava una llarga etapa política de dictadura. D'un Estat centralitzat i uniformista es passava a la configuració d'un Estat Social, Democràtic i de Dret, que es fonamentava en "la indisoluble unitat de la nació espanyola" i garantia "el dret a l'autonomia de les nacionalitats i regions" (Article 2).

D'aquesta manera, amb la restauració de la democràcia parlamentària, les nacionalitats històriques i les regions adquirien la condició de Comunitats Autònomes, tenint accés, amb processos diferents, a formes i graus diversos d'autogovern i descentralització administrativa. Són 17 les Comunitats Autònomes que existeixen en l'actualitat a l'Estat Espanyol, amb graus diferents en l'exercici de les competències transferides per l'Administració Central en compliment de les previsions dels respectius Estatuts d'Autonomia. Això explica el fet que a Espanya hi hagi 16 Lleis de Serveis Socials (la Comunitat Autònoma de Cantàbria, com ja he indicat, no ha exercit encara la competència legislativa en aquesta matèria, en el moment d'escriure aquestes pàgines) que, atenent les situacions i característiques pròpies de cada Comunitat regulen les prestacions i Serveis que els diferents poders públics destinen a sectors específics de la població.

La varietat d'enfocament d'aquestes Lleis ve determinada per l'ambigüetat del text Constitucional en el moment de precisar què s'entén per Serveis Socials i com s'estructuren. En aquest sentit el text Constitucional és minimalista i permet als òrgans legislatius de cada Comunitat Autònoma un ampli marge d'iniciativa i creativitat. Com pot suposar-se, a pesar de les diferències que existeixen, les línies generals i de fons són bastant similars. De

fet, la LLei 7/85 de 2 d'abril regulava les "Bases de Règim Local", i en el seu article 18 legislava sobre les competències dels municipis en matèries de Serveis Socials: el 1987 s'aprovava un "Pla Concertat de Prestacions Bàsiques de Serveis Socials" entre les Administracions Públiques, fruit de l'acord entre les Comunitats Autònomes i l'Administració Central i expressió de la coherència de les diferents Lleis de Serveis Socials.

S'entén per Serveis Socials, i així es diu explícitament en algunes de les seves Lleis, el conjunt de prestacions destinades a la consecució de la igualtat plena i efectiva dels ciutadans i grups en la societat i la seva participació en la comunitat. A l'Estat Espanyol s'ha instaurat un Sistema Públic de prestació de Serveis Socials que garanteix l'accés de tots els ciutadans a aquelles prestacions que contribueixen a assumir una millor qualitat de vida i de benestar social.

Els Serveis Socials, doncs, són expressió d'una concepció de la Política Social, entesa com la "utilització de recursos que el sector públic detreu del sector privat per tal de produir una sèrie de béns i Serveis d'utilitat col·lectiva que no serien produïts en la mateixa escala ni distribuïts d'una forma socialment desitjable si la seva provisió fos regulada pels mecanismes de mercat" (Mapa de Serveis Socials. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1984, vol.I).

Els Serveis Socials es regeixen per una sèrie de Principis Generals i Específics. Sense afany d'ésser exhaustiva, n'enumeraré alguns:

- . igualtat
- . solidaritat
- . llibertat
- . universalitat
- . responsabilitat dels poders públics
- . normalització dels serveis

- . globalització
- . participació
- . descentralització
- . etc.

L'enumeració, ordre i explicitació de continguts d'aquests principis és divers segons cada Llei. En conjunt la línia general queda reflectida amb els que s'acaben d'assenyalar. Una observació a fer és que segons la força política majoritària en els Parlaments respectius de les Comunitats Autònomes, es pot apreciar la introducció de principis com el del reconeixement i promoció de la iniciativa social (iniciativa privada sense afany de lucre), en canvi, en d'altres, la iniciativa privada es contempla només per afirmar que s'ha de coordinar amb la pública.

Les minories ètniques estan contemplades en el conjunt de les Lleis Espanyoles de Serveis Socials com a sectors preferents d'actuació dels poders públics. Totes les Lleis, efectivament, afirmen el principi d'universalitat de les prestacions socials, excloent qualsevol discriminació. Algunes Lleis especifiquen que es promourà la integració social d'aquelles minories ètniques, conservant els seus valors i sistemes de vida específics: d'altres preveuen la creació de Serveis Socials Especialitzats per a minories ètniques, de forma que s'atenguin els seus problemes específics o se'ls presti el suport necessari, salvaguardant sempre la seva pròpia identitat. D'altres tracten específicament dels gitanos a diferents nivells. Faré esment, encara que sigui de forma breu, d'aquestes últimes.

La Llei andalusa 2/1988 de 4 d'abril, de Serveis Socials, en el Capítol III "Serveis Socials Especialitzats", article 11.5, cita la comunitat gitana com a un sector que necessita una atenció específica i la contempla com una minoria ètnica,

"amb l'objecte de promoure actuacions que generin, de manera real i efectiva, la seva igualtat social amb respecte a la resta dels ciutadans andalusos, prestant

una atenció especial, donada la seva importància numèrica i cultural, a la comunitat gitana".

Amb anterioritat, en aquesta Comunitat Autònoma, ja existia un "Secretariat d'Estudis i Aplicacions per a la Comunitat Gitana", creat per l'ordre de la Conselleria de Treball i Seguretat Social (avui de Salut i Serveis Socials) del 7 d'octubre de 1985. En aquesta disposició es constatava

"la secular marginació en què es troba immers el poble gitano, així com la seva nombrosa presència a Andalusia"

Per la mateixa Ordre la Junta d'Andalusia assumia:

"el compromís ferm d'utilitzar tots els mitjans al seu abast amb la finalitat d'aconseguir la remoció d'obstacles que originen la situació present i assolir uns condicions de vida per al poble gitano semblants a les de la resta dels ciutadans andalusos, respectant i fomentant les coordenades culturals que els són pròpies".

Entre d'altres, assenyalaven a aquest Secretariat funcions Consultives, assessores, de promoció de l'associacionisme i de seguiment "dels programes generals i específics dirigits al col·lectiu gitano".

La Comunitat d'Extremadura va legislar sobre Serveis Socials en la Llei 5/1987, de 23 d'abril, En el seu article 14.1 sobre "Servei Social Especialitzat de Minories Ètniques", diu que:

"procurant la igualtat de drets dels ciutadans. dins del respecte a les diferències per raons històriques i culturals, aquest servei atendrà especialment la Comunitat Gitana i d'altres minories residents a Extremadura. El seu objectiu és buscar la igualtat de possibilitats socials, partint de la igualtat de drets formatius i educatius, promovent, entre les minories,

la consciència de la tasca que poden fer encaminada al seu propi benestar i dirigida a aminorar les diferències de mitjans de vida amb la resta de la població tractant d'eliminar les discriminacions en el terreny laboral, per motius racials".

La Regió de Múrcia, per la Llei 8/1985, de 9 de Desembre, de Serveis Socials, en la Secció VIII^a, de "Servei Social de Minories Ètniques", articles 47 a 50, estableix una atenció específica "a la Comunitat Gitana i a d'altres minories ètniques", amb l'objecte de generar "la igualtat real i efectiva" entre els ciutadans i tendir a "l'eliminació de discriminacions institucionals o socials" i d'"afavorir la integració de la Comunitat Gitana i altres minories ètniques, recuperant, respectant i difonent els seus valors culturals".

La Generalitat Valenciana, en la Llei 5/1989, de 6 de juliol, de Serveis Socials, establia per aquella Comunitat en el Títol II, article 4, com una de les àrees d'"intervenció preferent" a "les minories ètniques", considerant que són "grups poblacionals carencials que precisen d'una atenció específica per assolir el seu accés al sistema normalitzat dels Serveis". Els gitanos no són citats específicament en la Llei, però l'any 1985 per un Decret de la Conselleria de Treball i Seguretat Social (13/1985, de 14 de febrer) es creava la "Comissió per a l'Estudi, Desenvolupament i Promoció del Poble Gitano".

Aquesta Comissió havia de

"coordinar tota l'acció de la Generalitat per a la total incorporació del poble gitano a la societat, reconeguent el deute històric que té la societat majoritària respecte als gitanos, reconeguts com a poble inclús per les Nacions Unides".

Aquest Decret n'actualitzava un altre del 20 de febrer de 1979, que havia creat el "Servei de Defensa i Desenvolupament del Poble Gitano". Finalment, per un nou Decret (49/1988, de 12 d'a-

bril) es derogava el de 1985 i es creava una nova "Comissió per a l'Estudi, Desenvolupament i promoció del poble Gitano". A la Comissió, en aquesta nova etapa, se li assignaven les funcions de tutelar i garantir l'equiparació jurídica dels gitanos amb la resta dels subjectes de l'ordenament jurídic; la defensa dels seus interessos laborals; el foment d'activitats encaminades a la conservació i desenvolupament del patrimoni cultural gitano; l'estudi de les condicions d'habitabilitat i d'habitatges adequats; la promoció d'una política sanitària i d'higiene (creava un "Pla Especial d'Higiene"); i la promoció d'Institucions pròpies.

La Llei catalana 26/1985, de 27 de desembre, de Serveis Socials no fa referència explícita ni estableix cap Servei Especialitzat per a minories ètniques. Però crec que val la pena de parar-nos-hi una mica. En el preàmbul es destaca que la

"concepció de benestar social, de la qual la present Llei és un dels seus fonaments, es basa en criteris de globalitat, perquè es dirigeix a tota la població; de prevenció a fi d'actuar sobre les causes i no únicament sobre les conseqüències; d'autonomia i participació, ja que persegueix la intervenció directa de la societat, com en la lluita contra la marginació, de la que la present Llei constitueix un factor essencial; en definitiva, es tracta d'una política dirigida a facilitar al ciutadà les condicions objectives i elementals que puguin millorar la seva qualitat de vida, amb una lògica prioritat respecte als que manifesten uns nivells d'insatisfacció més elevats en relació a les seves necessitats més elementals".

A l'article 3r., que tracta dels principis operatius que han d'inspirar l'acció social que intenta de promoure aquesta Llei, s'especifica amb més detall el que es diu en el preàmbul. A la lletra c) d'aquest article es diu que els Serveis Socials es prestaran de forma integrada, evitant parcelacions; a la lletra d) es parla de les conseqüències del principi d'integració afirmant que "en tot

cas el dret a la diferència" serà respectat. Finalment a la lletra g) en especificar les orientacions que es deriven del principi de prevenció s'afirma, que els Serveis Socials "s'orientaran sistemàticament a la superació de les causes dels problemes socials".

En el Capítol I, Article 1r., en presentar l'objecte de la LLei diu:

"la present Llei té per objecte ordenar, estructurar, promoure i garantir el dret a un sistema de Serveis Socials de responsabilitat pública en l'àmbit territorial de Catalunya amb la finalitat de: a) garantir i facilitar a tots els ciutadans l'accés a aquelles prestacions i a aquells Serveis que tendeixin a afavorir un desenvolupament lliure i ple de la persona i dels col·lectius en la societat, especialment en cas de limitacions i mancances; b) promoure la prevenció i l'eliminació de les causes que condueixen a la marginació; c) aconseguir la integració de tots els ciutadans en la societat i afavorir la solidaritat i la participació ciutadana, i d) exercir una gestió administrativa coordinada dels Serveis Socials".

En l'article 5è, punt 2, àrees d'actuació, s'assenyala en l'apartat f) "la promoció d'actuacions que permetin la prevenció i eliminació de qualsevol discriminació per raó de raça, sexe o qualsevol altra condició o circumstància personal o social", i en l'apartat i) "la previsió d'altres situacions de necessitat d'atenció i ajuda a les persones que per motius d'importància social ho precisin i la lluita contra qualsevol tipus de marginació social".

Com hem pogut veure, la situació jurídica a l'Estat Espanyol és molt variada. Existeixen Lleis que intenten evitar, d'entrada, qualsevol marginació. La Llei, vindria a afirmar implícitament, ha de ser la primera que eviti la discriminació i res millor per això que establir la normalització plena dels Serveis Socials en l'àmbit mateix de la Llei. Es a dir, res de crear serveis especialitzats

per a capes marginals o minories ètniques de la població. L'atenció d'aquestes poblacions en Serveis apart dels establerts per la resta seria ja un fet marginador. Es donen però, de vegades, prestacions especials per atendre en els Centres de Serveis Socials on s'atén tota la població, a col·lectius especialment necessitats i per això es programen, en ocasions, actuacions específiques, però no seria convenient de crear Serveis Socials especialitzats. En aquesta línia crec que s'inspiren algunes de les Lleis de Serveis Socials vigents en l'actualitat a Espanya, i com exemple podria posar la de Catalunya.

III. EL TREBALL SOCIAL I TREBALL SOCIAL AMB GITANOS

No pretenc en aquest treball entrar en debat sobre les moltes definicions que del Treball Social s'han donat (G. Rubiol, 1986), però si que voldria indicar amb claredat el sentit que dono a una categoria tant bàsica com aquesta, que condiciona tants termes i formes d'intervenció social.

Consideracions generals sobre el Treball Social

Començaré per citar dues definicions que crec que són representatives del que pensen no pocs professionals del Treball Social a casa nostra. En la "Terminologia dels Assistents Socials" (M. Sitjà, 1988), se'ns assenjala el Treball Social com "l'activitat professional dels Assistents Socials i Diplomats en Treball Social consistent a ajudar les persones i els grups a resoldre els problemes socials que els afecten, a satisfer les necessitats que pateixen i a desenvolupar les capacitats que els permetran, mitjançant la utilització o la promoció dels recursos adequats, pervenir a una millor qualitat de vida i de benestar social".

Apuntant en aquesta mateixa direcció, respecte a l'exclusivitat del terme "Treball Social" com a activitat professional pròpia només dels titulats a través de les Escoles de Treball Social, trobem la definició de l'Enciclopèdia Catalana (G. Rubiol, 1980).

En general podem constatar tres postures: una (com acabo de dir) que assenjala l'exclusivitat de l'exercici professional del treball social als titulats d'ensenyaments impartits en una Escola de Treball Social. Una segona, tan ampla que gairabé englova pràcticament tota l'activitat humana, en tant que considera Treball Social la tasca que exigeix una dimensió o preocupació social (E. Ander-Egg, 1982). Finalment una tercera, intermèdia, en aquesta es

qualifica com a treballador social tot el que intervé en la realitat social de forma conscient i organitzada en vistes a modificar el medi social, a millorar les condicions de vida i la distribució de béns econòmic-socials i culturals. D'aquesta manera es considera que també són treballadors socials els diferents tipus d'Educadors; els Animadors socio-culturals; etc. (Esprit, 1972; M. Colomer, 1983; M. Salas i P. López de Ceballos, 1987 i altres).

Des del meu punt de vista, com ja he apuntat a la introducció, el treball social, té una dimensió eminentment pràctica, i es nodreix i fonamenta en les aportacions teòriques de les ciències socials. Aquesta és la manera com molts altres professionals del treball social l'entenen i des d'aquesta concepció s'enfoca el meu treball.

A partir de la consideració d'algunes característiques, objectius i destinataris, entenc el Treball Social com una intervenció professional intencionada (amb objectius a curt, mig i llarg termini); racional (fonamentada en les aportacions científiques de les ciències socials) i organitzada (amb recursos humans i materials que permetin aconseguir els objectius). Aquesta intervenció es fa en una realitat social, que s'ha de conèixer i comprendre per procedir, després, juntament amb els que hi són implicats, a transformar-la o millorar-la. Va dirigida a persones, famílies, grups i comunitats, per aconseguir aquella consciència de la seva situació que els permeti plantejar les seves pròpies necessitats, explicitar les seves expectatives i enfrontar-se a les situacions de conflicte i/o carències, de manera que puguin aconseguir millores en el seu benestar.

El desenvolupament comunitari

En el cas que estem tractant, la població gitana marginada, penso que el treball social ha de formar part d'un pla global de desenvolupament. En aquest sentit, en una altra obra (T. San Román i C. Garriga, 1975) es proposava, i crec que en l'actualitat encara

és vigent per a moltes comunitats gitanes, la possibilitat de fer projectes de desenvolupament comunitari, entenent-lo com el procés de canvi que millora una comunitat, portat a terme pels seus propis membres, de tal manera que actui sobre la realitat per aconseguir uns objectius pels que s'ha optat a partir d'una presa de consciència crítica i de la consciència dels potencials disponibles dins i fora de la comunitat. El projecte que es proposava partia de la realitat com a base i dels membres de la comunitat com agents. Subratllant que entenem per comunitat la comunitat real gitana, no un altre tipus de comunitat creada artificialment.

Això no obsta perquè insisteixi en que, ho volgum o no, intervinguem o no, els gitanos estan canviant. Possiblement el canvi que s'està produint no sigui el que més desitgin o els convingui, com veurem més endavant. Però és molt difícil optar lliurement si no es tenen altres alternatives o no se les coneix, és impossible desitjar quelcom que no se sap ni que existeix. La intervenció professional des de l'exterior de la comunitat considero que és, en aquest cas, necessària. Per activar, reactivar o orientar aquest canvi es produeix la intervenció professional, que amplia opcions i enriqueix el contingut crític i creatiu, de manera que es pugui procedir d'una forma més lliure i conscient.

En l'actualitat ja comptem amb investigacions i experiències realitzades i d'altres que es porten a terme en aquest camp, el seu coneixement és imprescindible per a tot professional que estigui treballant o es disposi a fer-ho amb els gitanos. Certament en qualsevol treball és necessària la preparació i capacitació dels professionals, però en aquest nostre ho és molt més, degut a què ens enfrontem amb una cultura diferent de la qual coneixem l'alt risc que es corre de caure en interpretacions i/o intervencions etnocèntriques.

Abans de començar un treball professional, i també un de voluntari amb població gitana, s'imposa informar-se i estudiar a fons les diverses aportacions que en aquest camp específic s'han fet des de la investigació antropològica, sociològica, històrica, pedagògica, urbanística, etc. Això permetrà de proveir-nos dels coneixements

teòrics que comporten la comprensió de la seva cultura, la seva organització, el seu procés històric, etc., així com d'altres aspectes del seu mode de vida i la seva situació. Les experiències portades a terme, els programes i projectes proposats, en moltes ocasions, per diferents motius no sempre han arribat a bon termini. En alguns casos, han estat punt de partença, pioners que han permès avessos posteriors. En aquest terreny, no es parteix de zero, encara que de vegades una cosa tan elemental sembla ignorar-se. Ja tenim base suficient per a reflexionar i evaluar algunes pràctiques professionals habituals en aquest medi.

Aquests coneixements generals existents ens permeten l'aproximació a realitats concretes, que s'han de conèixer directament. I això no només significa conèixer el seu espai, territori i el nombre d'habitants, sinó que també implica conèixer el seu medi de vida, les seves relacions socials, organització, creences, valors, normes, etc.. En aquest sentit és aconsellable una primera etapa de contacte directe, cosa que implica molta observació, capacitat d'escoltar i un gran respecte per formes de vida que no són les nostres.

En investigacions i estudis comparats que s'han realitzat (G.I.E.M.S., 1975; T. San Román, 1981 i altres) s'ha posat de manifest que els principals factors que es mostren eficaços en la generació del canvi d'aquestes comunitats gitanes són: l'hàbitat (sobretot l'hàbitatge i el barri), el treball i l'educació. Aquests són factors primordials en els que un treball social seriós ha d'incidir i cap a ells han d'anar dirigits els nostres esforços, amb la col.laboració indispensable de l'Administració i la població gitana, per tractar-se d'un treball dirigit al desenvolupament i canvi d'aquesta població, i essent la participació un requisit indispensable en tot projecte de desenvolupament comunitari.

Treball social amb gitanos

Partint dels supòsits generals exposats fins ara, passo a re-

ferir-me al treball social a realitzar per el professional o professionals quan se'ls assigna la tasca d'actuació en una comunitat, barri o localitat.

Les condicions en les que s'ha de realitzar el treball social, si forma part d'un pla global de desenvolupament, canvien segons la col.laboració de l'Administració i es compta amb més o menys implicació i compromís així com també de dotació pressupostària per part d'aquesta, o d'altres entitats i també segons es disposi o no d'un equip de treball tant per l'elaboració com l'execució d'aquest pla i segons tot el conjunt de recursos tant humans com materials (generalment escasos) de què es disposa. En algunes ocasions s'assigna a un sol professional la realització de determinades tasques a un barri o localitat. Són situacions molt diferents però que, en tot cas, deuen tenir una mateixa orientació general. A part de donar els passos necessaris per obtenir els recursos indispensables, una de les tasques principals serà establir contacte amb els professionals dels diferents serveis que ja funcionen en el barri o, si no n'hi ha, els de barris veïns o de la zona a fi d'aconseguir una coordinació. Allò òptim, evidentment, és que aquesta intervenció la porti a terme un equip interdisciplinari, essent necessari aleshores elaborar un programa conjunt i marcar objectius a curt, mig i llarg termini. Cada professional treballarà en el camp de la seva competència o en el seu centre de treball. Són l'enfoc i la pràctica dels diferents treballs els que han de coordinar-se, tot buscant objectius comuns i dirigint totes les accions a la consecució d'un desenvolupament global de la població. És important que quedi ben delimitat cada treball en concret i la seva aportació al programa o pla general.

En l'elaboració d'un programa de treball convé considerar els variats elements que l'integren. Enumero els que considero més importants:

- L'ubicació espacial:
 - . Pot ser rural o urbana; aïllada, amb comu-

nicacions cap a l'exterior o incomunicada;
suburbial o en el casc urbà.

- L'estabilitat de l'assentament:
 - . Molts gitanos viuen en assentaments provisionals i d'altres en nuclis de futura desaparició.

- El temps de residència en la localitat i en el nucli concret.

- Tipus de vivenda:
 - . Barraques; cases prefabricades; cases baixes; pisos.

- El grau d'homogeneïtat de la població:
 - . Població exclusiva gitana i mateix tipus de gitanos o diversos, mixta gitana-paia; majoritàriament paia: la coexistència d'aquestes cultures amb d'altres (quinquis, moros; negro-africans, etc.). Conjunt de població marginal amb característiques lumpen.

- Els Serveis i equipaments existents.

- Les ocupacions més freqüents de la població, tenint en compte el grau de marginalitat o proximitat a l'estàndar ocupacional del país.

- I, finalment, la composició de la població gitana (Asociación de Desarrollo Gitano, 1980). En aquest punt s'han de considerar:
 - . Els grups de parentiu representats.

 - . La relació entre aquests grups i la seva correlació de forces.

 - . L'existència d'un o diversos caps dirigents.

- . L'existència de persones amb força i capacitat d'exercir un poder abusiu (cacics, xivatos, etc.).
- . La proporció i estatus de la població en termes de sexe i edat.
- . Les relacions parentals fora del barri.

No podem deixar de tenir en compte tampoc el tipus de convivència dintre el mateix nucli i/o a les seves rodalies. Aquesta convivència pot ésser bona i pacífica, indiferent o conflictiva.

És important per l'aplicació d'un programa que s'analitzi la viabilitat d'aquest en cada una de les seves etapes, ja que la consecució dels objectius proposats és l'únic que pot evitar que tots els agents que hi intervenen, però sobretot la població afectada, caiguin en una situació de desencant, apatia i desconfiança davant el fracàs d'esforços, dedicació i expectatives suscitades. Per recolzar aquest punt només cal referir-se a experiències de trasllats de població com per exemple els realitzats en el barri de La Perona de Barcelona, i en podria posar molts més. En les "Conclusions" de les "I Jornades Catalanes sobre població gitana" (25 i 26 d'abril de 1981) la Comissió de Treball Social va exposar que el primer objectiu del treball social en aquell moment en el barri de La Perona era el de potenciar la participació de la població, afegint que "la participació a La Perona és extremadament difícil: el barri ha conegut ja quatre intents de trasllat que, en un moment o altre del seu desenvolupament, s'han vist truncats". En l'actualitat el barri de La Perona ja no existeix. El mes de juliol de 1989 sortien les últimes persones que habitaven en aquell barri. Val la pena de fer ressaltar l'interès que pot tenir el coneixement del procés de tot el trasllat d'aquest barri. En conec treballs de l'antropòloga Teresa San Román i de l'economista i assistent social Mª Pilar López. En el plantejament inicial del programa de reallotjament de la població de La Perona, jo mateixa hi vaig participar com a membre d'alguna de les Comissions de Treball i va córrer al meu

càrrec la redacció de les parts corresponents a Sanitat i Treball Social en el document "Conclusions" de les Jornades. L'equip d'Assumptes Gitanos (del qual era responsable T. San Román) de l'Àrea de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona, havia elaborat un pla d'actuació en el qual es comptava amb la participació dels gitanos i dels professionals que treballaven al barri, la coordinació amb el Patronat Municipal de l'Habitatge i els responsables d'altres àrees municipals implicades. Moltes persones pensem que el pla inicial que es proposava estava molt ben dissenyat. A l'hora de posar-se a la pràctica, per diversos motius i interessos, que ara no vénen al cas, el programa proposat per al reallotjament de La Perona no es va dur a terme.

La falta de coneixement de la cultura gitana i/o l'oblit pràctic de supòsits generals ben coneguts poden portar-nos a cometre errors que condicionen el treball que ens hem proposat realitzar, que facin inviablès els programes i impossibilitin seguir endavant; impedit-se així fer nous passos. Podrien citar-se exemples il·lustratius.

En aquesta línia d'exposició no hi és de més recordar, com a factores distorsionadors, el fet que, per determinades actuacions de països que no han tingut en compte les característiques de la població gitana; s'ha potenciat, en diverses ocasions, el poder de cacics que, posteriorment, han impedit la realització de programes que es volien emprendre o bé n'han dificultat algun que ja s'estava realitzant. En algun cas, aquestes situacions s'han produït per una mala comprensió de l'important principi general en virtut del qual el treball social s'ha de realitzar comptant amb la participació activa de la població. Hi ha polítics, càrrecs administratius i també professionals i voluntaris que creuen que pel fet que un o dos gitanos participin o col·laborin amb algun d'ells en una actuació determinada "ja ho fan els gitanos". Ni això és participació, ni resisteix cap tipus d'anàlisi, donat que s'ha oblidat quelcom tan elemental com la seva organització de parentiu en llinatges (que comporta deures determinats de solidaritat i suport amb els membres del propi llinatge) i que aquests són independents entre si. En

alguns casos les conseqüències d'aquesta manera de procedir s'han manifestat en l'agudització de conflictes i contradiccions internes d'aquesta població, en el reforçament de determinades situacions de poder i en l'augment de la competència d'uns llinatges enfront d'altres. També pot implicar pèrdua d'autoritat, que no de poder, en relació al conjunt o la consideració que s'ha passat a la banda dels paios.

Per tot el que acabo d'exposar, no cal dir amb quanta cautela s'ha de procedir a l'hora de buscar col.laboradors, per aconseguir que puguin ser interlocutors vàlids i adequats en la comunitat. No sempre els líders comunitaris són els que estableixen més fàcilment el contacte amb el professional. Hi ha una tendència, tant per part de professionals com de polítics, a relacionar-se amb els que més fàcilment s'entenen, cosa completament explicable, però moltes vegades això només significa que és la persona que té el llenguatge i/o les maneres en general més semblants a les nostres, no que sigui realment un líder dins la comunitat. Per al treball social amb gitanos i també per a detectar els líders reals la convivència i el coneixement i comprensió de la comunitat des de dins resulta un requisit imprescindible. No està de més recordar això en moments en que la pràctica d'alguns, -masses-, professionals està adquirint unes característiques tan burocràtiques que queda molt allunyada de la població.

També he indicat, unes pàgines enrera, que cal considerar el tipus de població amb la qual es treballa i un dels que assenyalava era el de sectors de població marginal amb característiques que corresponien al lumpen de qualsevol gran ciutat. La complexitat de les estructures de poder que es donen en poblacions amb aquestes característiques, aguditzades per la interferència de factors i individus aliens a la vida del barri i a la seva població, poden donar-nos idea del punt en el qual convergirà, en determinats moments, la conflictivitat latent en aquest context. Qualsevol programa que pretengui incidir amb eficàcia per minorar la situació o canviar-la d'arrel, no pot fer més que conèixer en profunditat els mecanismes subtils amb que operen i manipulen la població deter-

minades èlites de poder. En aquestes circumstàncies la intervenció dels professionals pot desencadenar processos que portin a situacions imprevistes que desborden la capacitat de previsió a l'hora d'elaborar un programa, L'anàlisi minuciosa de les dades reals en les quals es pot basar la hipòtesi sobre la correlació de forces presents en un barri resulta de màxima importància. Es fa imprescindible una informació de procedència variada, contrastada amb rigor i matitzada amb elements que solen escapar al coneixement de la mateixa població afectada, perquè van més enllà, molt més enllà-, de l'àmbit en el qual aquesta es mou. El tacte, la intuïció, el rigor en l'anàlisi del conjunt de la informació, arriben a ser condicions imprescindibles en el tarannà dels professionals que intervenen en aquests programes i en la seva forma de procedir.

En aquest sentit i reprenent el que assenyalava abans, que el canvi que es produeix en alguns d'aquests grups, en ocasions, no és el que desitgen ni el que mes els convé, m'agradaria fer un petit comentari en relació a la cultura tradicional gitana. Quan parlem de cultura tradicional, en principi s'exposen models culturals als quals no sempre s'emmotlla la conducta individual. Són més aviat patrons sobre els que la conducta gira de forma més o menys adequada. El canvi social està clivellant molts d'aquests models. En alguns casos en van sorgint de nous, vàlids per a noves situacions. En d'altres, queda el buit, la pèrdua d'identitat que feia exclamar a un jove gitano amic:

"estem fets un lio... entre lo que està canviant tot i que no escrivim..., ja ho saps, tot ens ho diem de paraula. Només sabem les nostres coses per lo que en el meu pare li va explicar el seu i ell a nosaltres... És difícil repetir-ho tot sempre igual i entendre tots i sempre lo mateix... avui en dia és molt difícil saber què és ser un gitano de debó".

D'altra banda, i com també dèiem abans, ens trobem amb situacions molt deteriorades en alguns nuclis de població gitana. Per desgràcia, hi ha un nombre considerable de persones d'aquesta

població afectades per la delinqüència, la prostitució i la droga. Fenòmens nous i contradictoris amb la seva cultura tradicional. Per alguns, aquestes són les úniques sortides que troben en situacions límits i que els faciliten alguns grups de païos. La droga, el tràfec d'armes i d'altres formes d'economia submergida delictiva, si han arribat a ser un problema per alguns nuclis gitanos, ha estat per processos llargs, complexos, induïts des de fora de la comunitat gitana, per més que alguns gitanos s'hi hagin pogut implicar. En aquest sentit puc afirmar, per coneixement directe, l'última dada obtinguda l'any 1990 en el treball de camp d'una investigació. En un barri d'una ciutat catalana la droga que venien algunes famílies gitanes hi era introduïda per un paio d'un dels barris no estigmatitzats de la ciutat, relacionat amb una xarxa més àmplia de narcotràfic. La situació adquiria un aspecte dramàtic quan es comprovà que pel sol fet de declarar el domicili en el barri del que estem parlant, als seus habitants (tant païos com gitanos) se'ls tancaven les portes al moment de formalitzar contractes de treball o, simplement, d'obtenir alguna forma d'ocupació precària. L'estigmatització d'un barri sencer era induïda des de fora.

IV. OBSERVACIONS SOBRE ALGUNS PROGRAMES D'INTERVENCIÓ SOCIAL

Ja fa anys, com tots sabem, que no existeixen Lleis específiques contra els gitanos a l'Estat Espanyol. Això obstant, i a pesar del reconeixement explícit que els gitanos s'equiparen a qualsevol altra persona, jurídicament segueixen perdurant situacions de desigualtat entre païos i gitanos, donat que no s'ha arribat a aconseguir l'equiparació i la igualtat que s'ha reconegut davant la Llei. Aquest col·lectiu és especialment vulnerable en el moment que se li aplica Lleis de caràcter general que no tenen en compte situacions d'indocumentació, laborals, de residència reconeguda, etc., en la qual molts es troben.

És més, aquesta observació queda justificada després d'analitzar les Lleis de Serveis Socials. Només parant-nos una mica en el tractament que es dona als gitanos en les Lleis que s'ocupen específicament del tema, veiem que la situació perdura encara avui. Així podem observar en alguns textos legals expressions com: "(...) promoure actuacions que generin, de manera real i efectiva, la seva igualtat social respecte a la resta de ciutadans"; "(...) procurant la igualtat de drets dels ciutadans, dins del respecte a les diferències per raons històriques i culturals"; "(...) l'eliminació de discriminacions institucionals o socials". Aquestes frases evidencien (precisament en textos legals) situacions de desigualtat real en que encara ens trobem i tot això a pesar de les LLeis i del treball que s'està realitzant amb els gitanos des de fa uns quants anys. És inevitable preguntar-nos sobre la manera com es treballa i com s'ha tractat el tema a nivells legals i administratius. Resulta evident la insuficiència de tots aquests plantejaments, que no han arribat a abordar les variables fonamentals de què depenen la correcta formulació del problema i les seves possibles solucions.

El passat més recent

Per la comprensió del treball realitzat a Espanya amb els gitanos cal remontar-nos a la situació anterior al règim democràtic que estem vivint. D'ençà dels anys seixanta, en el medi gitano, fonamentalment urbà, suburbial i barraquista, hi han intervingut des d'entitats privades i públiques fins persones amb iniciatives individuals. A pesar d'alguns esforços notables de coordinació realitzats sobretot per organitzacions depenents de l'Església Catòlica, pot dir-se que en general aquestes intervencions han estat inconnexes i disperses. Hi van haver alguns intents de racionalització de tasques i iniciatives, però no varen tenir el recolzament necessari ni, sobretot en el sector públic, la voluntat d'abordar de manera global el problema.

La labor més sistemàtica la va portar a terme, en aquells anys, l'Església Catòlica, a través de dues entitats: El Secretariat dels Nòmades (Secretariat Gitano) i Càritas, tant Nacional com les Diocesanes. El treball d'aquesta Església, encara que dins d'una línia benèfica en general, es va concretar, en alguns casos o llocs, en programes d'interès de fons com: cooperatives laborals, recolzament per a la promoció d'habitatges, desplegament de tasques educatives tant per a infants i joves com per a adults; així com algun intent de treball de desenvolupament comunitari en algun barri, que anaven més enllà de la pura beneficiència. No pocs professionals en exercici en el moment actual ens vàrem formar i iniciarem la nostra actuació en el marc d'aquells programes. Això no obstant, a partir de finals dels setanta van disminuir considerablement les seves aportacions i la seva presència.

En aquest mateix període de temps d'altres entitats privades i persones que realitzaven un destacat esforç voluntari van jugar un paper important que també va anar decaient. Algunes de les persones que realitzaven aquests treballs, en l'actualitat, estan empleats a l'Administració Pública, com també alguns dels programes de l'Església i aquestes entitats privades els ha assumit l'Administració.

A partir de la meitat dels anys setanta i com a fruit de les actuacions ressenyades, directa o indirectament comencen a sorgir petites agrupacions formades per gitanos que propugnen, tant la inserció del seu poble a la societat i la seva igualtat de drets amb els altres ciutadans, com el seu dret a ser gitanos i desenvolupar-se com a tals. En el moment actual l'associacionisme dels gitanos ha crescut molt, cada vegada té més força i més volum. És un tema complex que valdria la pena d'estudiar.

Alguns Ajuntaments varen realitzar, també, actuacions i programes concrets, que tingueren els seus orígens en d'altres que portaren a terme algun equip privat o en les exigències de la vida ciutadana com la mendicitat i els reallotjaments de població barraquista degut al creixement urbà o a la remodelació de barris i zones.

La situació amb la que es tancaria tota una etapa és la de diferents actuacions públiques i privades, total o parcialment (moltes d'elles) dependents dels pressupostos de l'Administració o amb algun tipus de col.laboració, però, en general, sense coordinació entre si, amb desconeixement mutu, amb desorganització i abandonament.

En l'actualitat, com ja hem vist, la situació és diferent. L'Administració ha d'assumir la responsabilitat pública de la millora de les condicions de vida i el benestar de tots els ciutadans, en especial dels menys afavorits. Entre aquests últims, sens dubte, s'hi troben la majoria dels gitanos.

En aquests moments es porten a terme diversos programes d'intervenció social amb la població gitana per part de les diferents Administracions. Hi continuen també presents grups i persones voluntàries i entitats privades que es beneficien, en ocasions, de subvencions oficials. En els últims temps he tingut relació directa amb onze d'aquests programes i/o projectes. La majoria van dirigits a qüestions d'urbanisme (erradicació del barraquisme, rehabilitació i/o remodelació de barris i zones); d'ocupació (tallers ocupacionals dirigits a la integració laboral);

i d'educació tant d'infants com d'adults. Alguns formen part de plans més globals de programes d'Accions Integrades. Quasi en la seva totalitat estan organitzats per les diverses Administracions responsables (Governs Autònoms i Ajuntaments) i adscrits a diferents Departaments o Àrees (de Serveis Socials, d'urbanisme; d'ensenyament, de treball, etc.)

Resulta difícil fer una anàlisi detallada d'aquests programes per al treball present, i sóc conscient de les dificultats que comporta qualsevol intent de generalització, però penso que alguna cosa sí que es pot dir. Al darrere de les observacions que segueixen hi ha programes i intervencions concretes que algun dia s'haurien d'analitzar a fons.

Força sovint ens trobem que un programa o un projecte de treball està mal plantejat per desconeixement del tema, per tant, de la realitat on s'ha d'aplicar, o bé, per obeir a una actuació en aquest medi, però amb objectius diferents dels interessos de la població en la que s'intervé (electorals o polítics; per conflictes de convivència; per pressions administratives o per especulació del sol...). De vegades passa el contrari: un programa o un projecte ben plantejat, inspirat en treballs seriosos, resulta ser-ho només en aparença, ja que no té res a veure amb el que s'està fent en realitat. Una arriba a pensar que aquests programes, es presenten per tenir una bona imatge i poden portar a engany als qui desconeixen el que s'està fent realment i es fien del que es diu i/o s'escriu. Malgrat tot, ens trobem amb molts dels professionals i també voluntaris que treballen o col·laboren en els diferents programes, que són persones preparades, interessades realment en el tema i que realitzen molt bé el seu treball concret. En general, podríem dir que en el tema dels gitanos, fa la impressió que la/les Administracions estan més interessades a "treure's" el problema de "sobre" que a buscar les vies de solució més idònies per al mateix, perquè, en moltes ocasions, els interessa més la imatge o satisfer uns interessos determinats que la feina ben feta. Per sort, sempre hi ha excepcions.

La descoordinació existent en aquests moments, també es de lamentar. Pel que he pogut constatar es dona en l'actuació programada des de les diferents Administracions d'un mateix territori i entre els diversos Departaments, Arees o Seccions d'una mateixa Administració. No fa gaire, per exemple, una Administració Autònoma publicava a la premsa d'un municipi una informació tergiversada i perjudicial sobre un Programa d'Accions Integrades que està portant a terme aquell Ajuntament, en un barri en el que el 80% de la població és d'ètnia gitana. Els exemples d'aquest tipus, per desgràcia, abunden. Fa un parell d'anys, anant una mica més enrera, un Departament de Benestar Social va començar a actuar en un municipi, amb un nucli de població gitana barraquista, sabent, però ignorant de fet, que allà mateix el Departament d'Ensenyament de la mateixa Administració hi treballava des de ja feia temps amb un Programa d'Educació Compensatòria que per cert tenia forces bons resultats encara que limitats per la falta de col.laboració de l'Ajuntament pertinent.

He vist iniciar-se programes i intervencions tant públiques com privades sense un previ coneixement de la realitat en la que es treballava. Algunes vegades s'ha anat per molt bon camí amb el disseny i la planificació, però la falta d'anàlisi de viabilitat dels programes o la retirada del compromís adquirit per part dels responsables de l'encàrrec en el moment de la seva execució, ha produït una situació ben penosa. En ocasions han acabat primant interessos diferents dels de la població gitana, interessos emparats i tutel.lats per autoritats que han incomplert compromisos adquirits públicament amb els gitanos. Altres vegades, l'impediment d'assolir els objectius proposats es deu a la improvisació i a la descoordinació. Això engendra, en general, com ja hem vist, reaccions de desencant, apatia i desconfiança davant el fracàs dels esforços, la dedicació i les expectatives suscitades en els sectors més dinàmics i conscients d'aquesta població, ja que, és a la pròpia població afectada pel problema a qui més es perjudica amb la falta de rigor, coordinació i inconseqüència en el mateix punt de partença.

Amb facilitat podem veure molts programes socials dirigits a la població gitana en el paper, sobre les taules de despatxos. Hi ha programes per a tot: culturals, sanitaris, educatius, d'habitatge, de treball, etc. Fins i tot hem pogut veure sobre el paper campanyes de sensibilització social per a fomentar la integració de la Comunitat Gitana. Molts papers en molts despatxos, molt bones paraules en entrevistes per quedar bé, però allò important és la seva aplicació ben feta i que es noti la seva incidència en la realitat i la vida de la població gitana a la que diuen que van dirigits.

V. CONCLUSIONS

Com hem pogut veure, en èpoques anteriors la preocupació i el treball que es realitzava en el camp dels gitanos depenia fonamentalment de l'Església Catòlica o d'institucions i grups privats, però ara fa ja uns anys que les Administracions Públiques han assumit legalment les seves responsabilitats pròpies en la millora de les condicions de vida i el benestar de tots els ciutadans, en especial dels menys afavorits. Val la pena destacar la importància d'aquest fet per aprofitar les noves possibilitats de l'actual situació. La majoria de gitanos als que hem refereixo en aquest treball es troben entre els col·lectius socials més necessitats. Les Lleis que expressen aquest interès públic per als sectors més desafavorits de la població ens ofereixen possibilitats d'intervenció que no teniem fa uns anys.

En l'apartat de les Lleis de Serveis Socials, hem comentat l'existència de Lleis que intenten evitar, d'entrada, qualsevol marginació, i per tant no preveuen cap Servei Especialitzat per aquesta població. Estic completament d'acord amb el principi de normalització dels Serveis Socials i per això d'un sistema d'accés no segregatiu als Serveis col·lectius de caràcter general. Penso, però, que en l'aplicació d'aquest principi al cas que ens ocupa s'ha d'atendre a l'especificitat cultural gitana i a la situació d'aquesta població. Cal, en aquests moments, realitzar una Planificació General amb Programes i Projectes específicament dissenyats per a la població gitana (no "serveis especials") en els que es vagin assolint paulatinament cada vegada més aspectes que puguin ésser absorbits pels Programes Generals, de manera que al final únicament quedi l'aspecte específic de la diferència cultural i ètnica.

Degut a la situació en la que ens trobem és possible que aquesta posició (en algun cas) es degui a d'altres motius. Podríem dir que està tan malament marginar d'entrada, tractar diferent, com ignorar i no tenir en compte situacions i realitats diferents

i específiques. Sovint s'ha pogut constatar que les diferents Administracions Públiques, o bé ignoren l'existència de gitanos en el seu territori, o bé improvisen respostes puntuals a les demandes d'aquesta població i més encara als conflictes que deriven de la falta de convivència cívica entre païos i gitanos. Tot això ha anat engendrant hàbits que corresponen més a antiquades concepcions assistencials, paternalistes o fins i tot racistes, que a plantejaments favorables a la inserció dels gitanos en el conjunt de la societat civil, amb plenitud de drets i deures com qualsevol altre grup de ciutadans.

A aquests mals, derivats sovint d'una malaurada intervenció pública, s'hi haurien d'afegir les no menys perjudicials conseqüències d'inveterades i mal enteses pràctiques caritatives que han perpetuat, amb noves formes, vells hàbits de mendicitat i beneficiència. Tot ha contribuït a consolidar actituds en determinats gitanos que han extrapolat de manera abusiva els drets que els assisteixen a gaudir dels serveis públics de benestar que ofereix l'Administració i que tampoc han entés que la seva inserció en la societat comporta, igualment, deures i responsabilitats.

El que ha anat canviant fonamentalment la vida dels gitanos no ha estat la Legislació, ni els Serveis Socials que es presten a la població, sinó l'evolució del món i el canvi produït en la societat. I ha estat així, m'atreveria a afirmar, perquè molts dels programes socials pensats per a aquesta població s'han fet d'esquenes a ella i s'han pensat des del que d'altres creuen millor per als gitanos. No es pot programar un canvi social de debó des de fora. Qualsevol actuació que no compti amb la seva participació, que no parteixi de la seva realitat i no tingui en compte les seves pròpies opcions i expectatives serà ineficax i, a més resultarà impositiva i repressiva. Per posar un exemple ben recent, el mes passat em van fer a mans un projecte d'intervenció destinat a les dones gitanes d'un nucli de barraques d'un municipi de Catalunya en el que un dels objectius principals era reduir la natalitat d'aquesta població perquè així "(...) podran viure millor i tindran menys gastos". Cal tenir en compte que s'ha de treballar amb les dones sense que els marits se n'assabentin.

La complexitat de la situació es posa en evidència en considerar la variabilitat del grup gitano. Com ja he dit, no només és una minoria diferent, sinó que també es heterogènia. Els gitanos són tots gitanos en relació al païo, però entre ells hi ha grups diferents i situacions diverses. Tot això remarca la dificultat que mesures d'aplicació general tinguin eficàcia particular i concreta.

Una gran majoria dels gitanos d'Espanya viuen en una situació de marginació, de racisme en molts casos. Els mecanismes d'aquestes situacions s'han de conèixer a fons i tenir-se en compte en la concepció de la programació. S'imposa definir un objectiu general per la línia política d'actuació, elaborar un pla o programa que abasti les diferents etapes que permetin arribar fins aquest objectiu. S'ha de disposar de les dades i els coneixements que són necessaris per establir un pla realista i viable i, sobretot, s'ha de comptar amb ells, els gitanos.

Sóc conscient de les dificultats que pot suposar mantenir, encara avui, una concepció del treball social que pretén col·laborar a "transformar o millorar" la vida de persones, famílies, grups o comunitats i que proposa fer-ho amb ells, tenint en compte les seves necessitats, les seves expectatives i els seus plantejaments de futur. Per més que el treball social es vagi burocratitzant i la pràctica d'alguns professionals sigui una negació d'aquesta concepció del treball social, s'ha de continuar afirmant, amb energia, que molts aspirem a col·laborar en el canvi i la millora de les condicions de vida dels gitanos des d'ells mateixos, des de la seva cultura, des de la seva forma d'entendre la vida i des de l'opció de futur que cada un decideixi i no només des dels despatxos i oficines de les Administracions que preparen plans i programes per a ells.

Al llarg de la meva experiència he pogut comprovar, en diverses ocasions, que es planifica i programa sense un coneixement previ del grup de població a qui va dirigida la seva aplicació. Certament, en segons quines situacions, la intervenció de l'Administració s'ha de realitzar d'immediat, atès que determinats problemes no poden esperar. El trist és que, passada la urgència, no es torna sobre

el tema, per abordar-lo seriosament i amb plantejaments a més llarg termini. També és bastant corrent que es tanquin les actuacions sense l'evaluació corresponent.

Quan es proposa la realització d'alguna intervenció amb aquesta població s'ha de partir del marc teòric adequat, proporcionat per les diferents ciències socials i per les investigacions existents sobre el tema, que ens ajuden a conèixer i comprendre les diferents situacions i la seva cultura, les seves relacions socials, les seves formes d'organització, el seu procés històric i els altres aspectes de la seva manera de viure. És aconsellable, a més a més, abans d'emprendre qualsevol acció, una primera etapa de contacte directe, de molta observació i escolta, des d'un profund respecte vers formes de vida que no són les nostres.

En quan a les persones que intervenen directament en la realització dels programes, tant els professionals com els treballadors voluntaris, és imprescindible que obtinguin del seu treball una documentació el més detallada possible. D'aquesta documentació es d'on es pot anar obtenint el material necessari per a la progressió i millora del propi programa així com també pot servir per a d'altres posteriors i/o com a punt de referència per a d'altres llocs. Perquè el coneixement dels gitanos amb els que treballem, la reflexió i sistematització del propi treball, la reflexió sobre el programa mateix i la seva evaluació en funció dels objectius proposats, parteixen de la documentació disponible i de la informació que s'hi proporciona.

Algunes de les pàgines que he escrit poden semblar a algú, poc acostumat a la crítica, una mica derrotistes. Reflecteixen, amb tot, la confusió amb la qual se sol abordar aquest tema i evidencien, potser amb cruesa, com es tracten de malament les qüestions referides a aquesta minoria ètnica de la que ens venim ocupant i que porta ja cinc segles a Espanya. Per sort, hi ha també treballs seriosos, rigorosos i ben fets... però el camí per recórrer encara és molt. La normalització de la convivència ciutadana, entre homes i dones procedents de diverses cultures,

com ja hem dit, és lenta i no està exenta ni de retrocessos ni de tensions i conflictes.

Cal reconèixer, que en els últims temps, a Espanya s'hi han produït profunds canvis que han donat lloc a processos de normalització de diversa índole, això no obstant, en aquests temes de convivència pluricultural les coses no semblen avançar al mateix ritme. Els brots de racisme, la perpetuació de la cultura de la pobresa entre aquests col·lectius i, en general, la falta de condicions per el desenvolupament del poble gitano i per la seva inserció plena a la vida ciutadana evidencien una situació que de cap manera pot ésser considerada com "normal".

És més, a mesura que s'ha anat avançant en els processos d'integració europea i en la consolidació de la democràcia a Espanya, s'han anat aguditzant alguns conflictes i degradant algunes situacions, posant-se en evidència el poc que avancem en l'acceptació del pluriculturalisme present en la nostra societat i el lluny que estem encara de l'Europa, l'Espanya i Catalunya desitjades per molts de nosaltres.

Entenc que el coneixement i el respecte per les característiques culturals dels gitanos pot millorar la convivència, com també ho farà el compliment, per part de tots, de les normes socials que facin possible la vida en pau i la igualtat de drets i responsabilitats com a ciutadans.

Per acabar, voldria dir que he tingut la sort de conviure amb gitanos i gitanes que aspiren a continuar essent-ho plenament i que són uns ciutadans més. Amb ells i elles lamento tanta discriminació i tant desconcert en les coses que els afecten.

CARME GARRIGA

Barcelona, maig de 1992

VI. BIBLIOGRAFIA

A) BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ANDER-EGG, E. (1982), "Trabajo Social" i "Trabajador Social". Diccionario del Trabajo Social. Barcelona. "El Ateneo".
- ASOCIACIÓN DESARROLLO GITANO (1980), "Criterios de Trabajo Social aplicado a la población gitana". En Documentación Social, nº 41. Madrid.
- COLOMER, H. (1983), "Áreas o campos de la Acción Social", En Documentación Social, nº 53, Madrid,
- DOMENACH, J.M. i d'altres (1984), El Trabajo Social a debate. Barcelona, Hogar del Libro.
- EQUIPO G.I.E.M.S. (1978), Los gitanos al encuentro de la ciudad: del chalaneo al peonaje. Madrid, EDICUSA
- ETZIONI, A, (1980), La sociedad activa. Madrid, Aguilar.
- GARRIGA, C.
 - . (1985), "Factores sociales y culturales de la Marginación de la Comunidad Gitana". En Marginación Social. Madrid, Comunidad de Madrid.
 - . (1986), "Trabajo Social y Servicios Sociales en el ámbito de la cultura gitana". En Entre la marginación y el racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos. (San Román, T., comp.). Madrid, Alianza.
 - . (1989), "Introducció. Treball social: un con-

cepte debatut". A Treball Social, Conceptes i eines bàsiques. Barcelona, EUTS (ICESB)

- . (1991), "The Gypsies and the Social Services in Spain". En Social Welfare with Indigenons Peoples. London, Rontledge (en premsa).
- MAPA DE SERVEIS SOCIALS (S.D.), Departament de Sanitat i Benestar Social, Direcció General de Serveis Socials, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- PRIMERAS JORNADAS SOBRE POBLACIÓN GITANA (1981), Barcelona, Patronat Municipal de l'Habitatge.
- RUBIOL, G.
 - . (1981), "Treball Social". A Gran Enciclopèdia Catalana, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, S.A.,
 - . (1986), "Trabajo Social" en Materiales para un glosario sobre Bienestar Social. Madrid. Caritas Española y Comité Español para Bienestar Social. Edición restringida.
- SALAS, N, i LÓPEZ DE CEBALLOS, P. (1987), "Metodologías para el trabajo social". En Documentación Social, nº 69, Madrid.
- SAN ROMÁN, T. (1981), Realojamiento de la población chabolista gitana. Ajuntament de Barcelona, Àrea de Serveis Socials.
- SAN ROMÁN, T. i GARRIGA, C. (1975), "La imagen paya de los gitanos". Revista de Trabajo Social, nº 60 (marco específic)
- SITJA, M. (1988), Terminologia dels Assistents

Socials. Barcelona, Col.legi oficial de Diplomats en Treball Social i AA.SS. de Catalunya.

B) BIBLIOGRAFÍA GENERAL (Seleccionada)

- ACTON, T. (1974), Gipsy politics and social chance. London
- BQRQW, G. (1979), Los zincali. Los gitanos de España, Madrid, Turner, S.A.
- CALVO BUEZAS, T.
 - . (1989), Los racistas son los otros. Madrid, Editorial Popular.
 - . (1990), El racismo que viene, Madrid, Tecnos
 - . (1990), ¿España racista? Voces payas sobre los gitanos. Barcelona, Anthropos
- DOCUMENTACIÓN SOCIAL, Nº 41, 1980, Madrid. Los gitanos en la sociedad española (monográfico)
- CLEBERT, J.P (1963), The gypsies, London. Penguin Books.
- FERRER BENIMELI, J.A. (1965), También los gitanos, Barcelona. Publicaciones de Caritas Diocesana.
- FOLETIER, F. Vaux de (1974), Mil años de historia de los gitanos. Barcelona, Ed. Plaza y Janés.
- GARRIDO, Mª J. (1977), Una experiencia de alfabetización de adultos gitanos. Madrid, Marsiega.
- G.I.E.M.S. (1976), Gitanos al encuentro de la ciudad: del chalaneo al peonaje. Madrid, Edicusa.

- INSTITUTO DE SOCIOLOGÍA APLICADA DE MADRID (1980), El libro blanco: Los gitanos españoles. En "R.S." (Cuadernos de realidades sociales) nº 16/17. Madrid.
- LEBLON, B. (1987), Los gitanos de España, El precio y el valor de la diferencia, Barcelona, Gedisa, S.A.
- LÓPEZ DE MENESES, A, (1968), La inmigración gitana en España en el siglo XV. (Apuntes para su estudio). Colaboración en el volumen Martínez Ferrando Archive-ro. Barcelona.
- LUNA, J.C. de (1951), Gitanos de la bética. Ediciones y Publicaciones Españolas S.A.
- McDOWELL, B. (1970), The gypsies, wanderers of the Worl. (Traducció espanyola: Los gitanos, Barcelona, Nauta, S.A. 1978), Washington. National Geographic Society).
- PABANO, F.M. (1915), Historia y Costumbres de los gitanos. Barcelona, Montaner y Simón.
- REVISTA DE TREBALL SOCIAL, nº extra 1990, Barcelona, El campamento gitano del Riu Sec, de Ripollet (monogràfic).
- SALES-MAYO, F. de
 - . (1969), Los gitanos, su historia, sus costumbres, su dialecto, Madrid.
 - . (1970), El gitanismo, Madrid (edició revisada)
- SANCHEZ ORTEGA, M^a H.
 - . (1976), Documentación selecta sobre la situación de los gitanos españoles en el siglo XVIII. Madrid. Editora Nacional.

- . (1977), Los gitanos españoles, Castellote
- SAN ROMÁN, T.
 - . (1976), Vecinos gitanos, Madrid, Akad
 - . (1984), Gitanos de Madrid y Barcelona. Ensayos sobre Aculturación y Etnicidad, Barcelona. Universidad Autónoma (Bellaterra)
 - . (1986), (compiladora), Entre la marginación y el racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos. Madrid, Alianza.
- SAN ROMÁN, T. y GARRIGA, C. (1975) La imagen paya de los gitanos. Revista de Trabajo Social nº 60, Barcelona. (Reedición nº 91 - 1983)
- SECRETARIADO GITANO DE BARCELONA (1967). La promoción gitana. Barcelona, Publicaciones de Caritas Diocesana
- STARKIE, W.
 - . (1929), Raggle-Taggle: adventures with a fiddle in Hungary and Roumania. Londres,
 - . (1934), Spanish Raggle - Taggle, Londres, Ed. J. Murray.
 - . (1957), The road to Santiago, Pilgrims of Saint James. Londres

Estudis i informes

El cas del “trasllat de la població del campament del Riu Sec, de Ripollet”

La intervenció social amb població gitana demana el coneixement de les situacions en què es troba la població afectada. La Carme Garriga encarregà o realitzà diferents tipus d'estudis.

I. El trasllat del Riu Sec (Ripollet).

L'autora va plantejar i possibilitar la realització d'un *estudi-acció* per tal d'aprofundir en el coneixement de les condicions de vida dels gitans que vivien al *Campament del Riu Sec, de Ripollet*, al final de la dècada dels anys 1980. Era una població d'ètnia gitana en situació de carència quasi absoluta de serveis. Cap administració cobria les necessitats bàsiques d'aquella població. Tan sols el Departament d'Ensenyament havia destinat al campament un assistent social.

A proposta de l'autora, la *Fundació Estudi i Cooperació* (ESICO) va considerar pertinent de finançar un estudi-acció que facilités conèixer a fons els fets, abans de fer pública una denúncia ben fonamentada. L'any 1987 els mitjans d'opinió pública començaven a donar notícies dels fets. L'any 1988 ESICO encarregava l'estudi-acció a un grup interdisciplinari. Un any més tard la Fundació ESICO rebia un informe final, que ofería elements de reflexió i eines de

treball a considerar en el moment de planificar i programar intervencions socials posteriors. Finalment, la Fundació finançava la publicació d'un número extra, editat l'any 1990, de la Revista de Treball Social (RTS). Quan la realització d'aquest estudi-acció ja estava en marxa es produiria la intervenció del Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya, com s'explicava amb detall a l'informe.

Posteriorment, el febrer del 1992, la Carme Garriga presentaria un projecte d'estudi, El trasllat de la població del campament del Riu Sec, de Ripollet, amb la finalitat de "conèixer el procés que faran les famílies que han estat traslladades del desaparegut Campament del Riu Sec, del municipi de Ripollet". El projecte, en si mateix, era ja una denúncia implícita de les mancances i la falta de consideració envers les persones i les famílies traslladades a d'altres indrets i dels canvis bruscos i no ben assimilats per la població traslladada. La Carme comentaria que "no es poden deixar les coses a mig fer, exposant-se a engendrar efectes negatius i profundes insatisfaccions de les persones afectades".

A continuació publiquem íntegra aquesta proposta. Els lectors comprovaran que l'autora es remunta a les experiències i lliçons apreses del trasllat del Somorrostro, que vint-i-sis anys més tard seguia essent una lliçó de com no s'havien de fer els trasllats de població barraquista que habita en barris amb greus carències dels serveis bàsics dels quals gaudeix la resta de la ciutadania.

2. Estudi sobre població i territori de l'Onyar est (Girona).

La Carme Garriga dirigí, l'any 1990, un estudi sobre la població i el territori dels barris inclosos en el Programa Onyar-Est, de la ciutat de Girona. L'objectiu de l'estudi era l'anàlisi socioantropològica, urbanística i demogràfica de les barraques d'Alfons XII i els Polvorins, de la gent gran del Barri Vell i de la població gitana de Vila-roja i Font de la Pólvora. Es tractava de recollir les dades bàsiques que permetessin de conèixer i comprendre les situacions humanes i socials en què vivien els habitants d'aquests barris gironins. L'estudi Aproximació socio-antropològica i urbanística a la població i el territori

del Programa Onyar-Est, de l'Ajuntament de Girona es realitzaria en el marc d'un contracte de l'Ajuntament amb la societat limitada *Equip Areté*, constituïda per la Carme Garriga i en Salvador Carrasco per a la realització d'estudis d'aquestes característiques. El de Girona formava part d'una intervenció global de la ciutat contra la pobresa, en el marc del tercer Programa Europeu contra la Pobresa.

Per raons d'espai no es publica. És un estudi inèdit que es troba disponible a l'arxiu personal de Carme Garriga.

3. Els gitanos de Barcelona i de Badalona.

La línia d'estudis sociològics dirigits per la Carme Garriga sobre població gitana es tancaria, en la primera dècada d'aquest segle, amb dues obres, publicades per la Diputació de Barcelona, Els gitanos de Barcelona (2000) i Els gitanos de Badalona (2002). Eren dues aproximacions sociològiques que tenien com a objectiu immediat informar adequadament la planificació social que havia de seguir-la. Ambdós estudis es van realitzar en el marc dels contractes respectius de la Diputació de Barcelona, la Universitat de Barcelona i l'Institut per la Promoció Social i de la Salut, empresa en què la Carme Garriga era cap del Departament de Minories Ètniques. Aquests estudis serien realitzats per un equip mixt, integrat per gitanos i païos que farien el treball de camp, i interdisciplinari d'especialistes en història, sociologia i tècniques d'investigació quantitativa i qualitativa.

Per raons d'espai no es reproduïxen, varen ser publicats per la Diputació de Barcelona.

PROJECTE D'ESTUDI SOBRE:

EL TRASLLAT DE LA POBLACIÓ DEL CAMPAMENT DEL RIU SEC DE RIPOLLET

Entre nosaltres, habiten diferents tipus de gitanos que formen grups de persones, la presència dels quals en el nostre país data del començament del segle XV, segons ens consta documentalment.

A partir de la seva entrada a Espanya han passat per diferents períodes. Se'ls ha tractat de diverses formes, tant legalment com pel que fa a la convivència, segons al grup al qual pertanyien i/o pertanyen. Tanmateix, ha dominat, en conjunt, un tractament d'imposició, repressió, persecució i discriminació.

En teoria, la situació i el tractament legal de la població gitana és, en l'actualitat, la de qualsevol altre ciutadà. Ara bé, a la pràctica i en la realitat, les coses no són pas així, com tots, en menor o major grau, coneixem.

Per l'experiència acumulada que hem proporcionen 26 anys de vida professional entre diferents grups de persones d'aquesta població, he pogut viure en alguns casos, o conèixer en d'altres, diferents trasllats que s'han realitzat en diversos llocs de la geografia espanyola i en diferents èpoques. En aquests trasllats s'ha pogut constatar, en moltes ocasions, que no responien pas als interessos dels propis afectats o bé que no era el moment adequat per portar-ho a terme. En general, el fet es produïa en el moment que convenia i que interessava als que tenien el poder per a fer-ho, i que eren així també els que els triaven el nou lloc on havien de viure. Com a conseqüència de tot això, moltes vegades, en lloc de significar un pas endavant en el procés d'aquesta població i una millora en la seva qualitat de vida, ha estat un retrocés.

El mes de desembre de 1986, vaig moderar la taula rodona "Experiències municipals en la integració de minories ètniques", en un col·loqui celebrat a Barcelona i organitzat per "Joventut i Soci-

etat" i la "Fundació Francesc Ferrer i Guardia". Hi va intervenir com a ponent el Tinent d'Alcalde de Governació de l'Ajuntament de Ripollet. En aquella ocasió, ja vaig fer palès el meu interès per l'esdevenidor de la població que ocupava el nucli de barraques que en aquelles dates estava situat en el llit del Riu Sec en el municipi de Ripollet. Des d'aquella ocasió, he seguit molt atentament i d'aprop els esdeveniments que anaven succeint.

En 1987 va posar-se en contacte directe amb mi l'Assistent Social que des d'Educació Compensatòria, depenent del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, treballava amb la població del Riu Sec, la Sra. Cèlia Marcos. A partir d'aquell moment la meva col·laboració va començar a ser més directa. Al cap d'uns mesos la Fundació Estudi i Cooperació (ESICO), de la que sóc membre del Patronat, s'implicava en el tema. El mes de juny de 1988, des de la Fundació, es van començar a donar els primers passos que varen portar a la constitució d'un equip de tres professionals (una antropòloga, una assistent social i un metge) que realitzaren un estudi-acció sobre la població del Riu Sec de Ripollet. Aquest treball es va publicar com a número extra a la Revista de Treball Social (RTS) l'estiu de 1990. La Fundació ESICO es va fer càrrec del seu cost.

Al gener de 1989 també vaig ser convocada per a una entrevista en el Gabinet del Conseller de Benestar Social i a partir d'aquesta data vaig col·laborar durant uns mesos com a assessora en matèries que afectaven la població d'ètnia gitana resident a Catalunya, la qual cosa, encara que des d'una altra vessant, m'implicava també en aquest assumpte.

Treball amb gitanos des del 1966 quan vaig anar d'assistent social al desaparegut barri de Somorrostro de Barcelona. El meu interès i preocupació per la situació de la població gitana, del treball que es realitza amb les persones d'aquesta població i el tractament que donen les diferents administracions al tema, així com el seguiment dels conflictes que continuen sorgint entre païos i gitanos són un teló de fons en la meua vida professional i, fins i tot personal.

L'estudi que es proposa en aquest projecte és el de conèixer el PROCÉS D'ADAPTACIÓ DE LES FAMÍLIES QUE HABITAVEN EN EL DESAPAREGUT CAMPAMENT DEL RIU SEC DE RIPOLLET EN ELS SEUS NOUS ASSENTAMENTS.

A Ripollet, el 7 d'octubre de 1988 se signava un conveni entre la Direcció General de Serveis Comunitaris de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Ripollet i l'Associació Gitana de Sabadell i Comarca (vegeu annex nº 1). En aquest conveni, s'establia un pla d'actuació, que "amb un termini màxim de 2 anys per a la seva execució, al termini del qual s'haurà eliminat l'actual emplaçament de barraques al costat del Riu Sec i s'hauran assolit els diferents punts del pla". (Els subrratllats són meus).

Efectivament, els implicats en el conveni han intervingut a partir de la seva signatura. Va haver-hi un primer trasllat de les barraques al Campament de Caravanes, com ja coneixem per l'estudi-acció citat abans. Es va assignar un equip de treball al Campament i es van començar a traslladar famílies, fins als mes de febrer d'aquest any de 1992, en el que (com tots ens hem assabentat) el dia 15 es va celebrar la desaparició d'aquest Campament.

L'objecte d'aquest treball, és conèixer el procés que les 115 famílies que formen un total de 533 persones que habitaven en el Campament del Riu Sec, seguiran en els nous habitatges i municipis, que els ha proporcionat l'administració en enderrocar el Campament provisional.

Intentarem conèixer el procés d'aquestes famílies per adaptar-se al nou hàbitat, així com la interiorització de nous hàbits, la incorporació de noves normes de convivència, la utilització dels serveis generals de la població i la permanència en l'habitatge assignat.

M'agradaria que aquest treball aportés dades que ajudessin al coneixement i a la comprensió de les situacions humanes i socials que viuen les famílies quan es troben amb un canvi d'habitatge, barri, població, veïns, etc., a causa d'un trasllat col·lectiu organitzat per l'Administració, no per ells mateixos. També crec interessant de comparar els diferents moments i etapes d'aquest trasllat i veure les diferències entre els que sol·liciten (dins el pla de trasllat) de marxar i els que se'ls obliga a fer-ho.

Crec que segons els resultats i coneguent millor aquestes situacions, podrem intentar comprendre-les. Disposarem de dades que ens permetin intervencions d'aquest tipus més respectuoses amb la població i que alhora, puguem ajudar a una gestió més eficaç i realista dels poders públics i dels professionals que tenen la responsa-

bilitat de vetllar per la qualitat de vida dels ciutadans dels seus municipis i de garantir la cobertura del benestar de la població.

Com ja he pogut constatar en d'altres treballs, hi ha aspectes de la vida quotidiana, com formes d'economia, vida al carrer, relacions socials i d'altres, que han configurat estils de vida, i fins i tot, subcultures que cal tenir en compte si no es vol que la intervenció des de "fora" acabi produint inadaptats a un nou medi. Si tots aquests aspectes no es tenen en compte i no s'hi treballa, la nova situació (tot i que efectivament sigui millor) probablement serà viscuda per la població afectada com a hostil o bé a la llarga auspiciarà enyorança de l'anterior i fins i tot, és possible, que es torni a la situació que s'ha volgut canviar.

El canvi brusc, no assimilat per la població, pot, contribuir a la degradació de la pròpia imatge de les persones i ser, més a la curta o a la llarga, un motiu profund d'insatisfacció davant dels projectes que hagin contribuït a crear aquesta situació. Crec que és de vital importància evitar de caure en aquest risc, si així fos, tan sols s'hauria aconseguit de canviar els aspectes externs dels problemes.

Per tot això, la proposta que presento pretén conèixer els ciutadans als quals ha afectat aquest trasllat, saber com són, com viuen la situació actual, quines expectatives tenen davant el seu futur. I cal saber, fins a quin punt han comptat amb ells, perquè crec fermament que cal comptar sempre amb la participació dels afectats al moment de pensar o plantejar alternatives possibles a qualsevol situació. Les persones no poden ser mers receptors passius de decisions que afecten la seva vida, sinó que han d'ésser actors i corresponsables de les decisions que s'han de prendre.

L'objectiu d'aquest estudi com ja s'ha indicat és conèixer el procés que faran les famílies que han estat tralladades del desaparegut Campament del Riu Sec del municipi de Ripollet, per això s'obtidran les dades següents:

- . Localització de les famílies
- . Data del trasllat
- . Nombre de membres de cada família

- . Tamany de l'habitatge
- . Condicions de l'habitatge
- . Tipus de participació en l'elecció de:
 - . la data de partença
 - . el municipi de destinació
 - . l'habitatge
 - . altres famílies amb les que volien estar junts.
 - . etc.
- . Tipus de preparació i informació que havien rebut abans de marxar.
- . Recepció en el nou assentament
- . Situació econòmica-laboral
- . Tipus de seguiment que reben
- . Cóm pensen enfrontar la nova situació

El treball que es vol realitzar combinarà l'anàlisi d'aspectes tant quantitativs com qualitativs, com també es recorrerà tant a fonts secundàries com a dades de primera mà.

Per a la realització d'aquest treball es compta amb un equip de tres professionals: una assistent social i sociòloga, un historiadore-sociòleg i una assistent social d'educació compensatòria. Per aspectes puntuals i/o temes concrets hi hauran especialistes i/o tècnics que aportaran la seva col.laboració.

M'agradaria fer constar, que no partim de zero, les tres persones que realitzaran aquest projecte ja estan implicades en el tema. L'assistent social que realitzarà el treball de camp ja coneix les famílies des de fa 3 anys.

La idea en aquest moment és de no introduir cap professional desconegut per la població, ni tampoc, d'entrada, comptar amb els responsables i realitzadors del trasllat. Penso que això podria portar alguna modificació de la realitat. Sóc conscient que aquesta

decisió pot limitar, en alguns aspectes, una més àmplia informació. Val la pena, però, assumir aquesta limitació per tal de guanyar en coneixement de les situacions de manera més real i sincera.

Finalment, voldria destacar que aquest treball no pretén ésser cap gran investigació, ni tampoc ésser un treball acadèmic. El propòsit, en el què està d'acord tot l'equip (fins i tot els col.laboradors), és que el seu resultat pugui, per una banda, afavorir la població amb la que realitzarem aquest estudi i, per l'altra, que pugui ajudar a treballar millor en futures intervencions d'aquest tipus que, com ja conec, estan previstes en diferents punts del territori espanyol.

Ens proposem la realització d'aquest projecte al llarg d'un any. L'entrega de l'informe final es realitzaria pels vols de la Setmana Santa de l'any 1993.

Per últim, el meu agraïment als responsables del programa d'Educació Compensatòria per totes les facilitats rebudes i la seva disposició i col.laboració.

CARME GARRIGA

Barcelona, febrer de 1992

4

Programes d'Intervenció Social amb gitanos

La Carme Garriga dissenyà i desenvolupà, al llarg de la seva carrera professional, diversos programes orientats a la intervenció social, per aconseguir la millora de situacions concretes viscudes per la població gitana en matèries com l'ensenyament o la mediació intercultural i la promoció social del poble gitano en alguns barris.

Foren intervencions realitzades per encàrrec de la Diputació de Barcelona o d'alguns Ajuntaments. Hem seleccionat quatre d'aquestes intervencions.

1. La primera, dels anys 1996-1998, correspon al Programa "E Kalé Kamas te Siklás" ("Els gitanos volem aprendre"), pensat com una intervenció destinada a la millora de l'escolarització a partir del compromís dels pares amb l'escolarització dels infants i de desvetllar l'interès dels nois i noies per l'escola. El Programa es finançà a través del Ministeri d'Assumptes Socials, l'Ajuntament del Prat del Llobregat, en conveni amb l'IPSS. La mateixa autora faria una breu exposició del contingut del Programa en un breu article, que reproduïm a continuació, en el Full Informatiu del Centre de Recursos del Prat del Llobregat, núm.13 (març 1997), curs 1996-1997, pàg. 5.
2. El Programa de Mediació Intercultural i Promoció Social del Poble Gitano al Barri del Bon Pastor (Barcelona), es desenvoluparia entre setembre

de 1999 i desembre de l'any 2000. Es tractava d'una actuació de caràcter preventiu contra l'exclusió social, per afavorir la promoció social de la població gitana del barri, i evitar conflictes i enfrontaments entre el conjunt de la població del barri. Publiquem l'Informe Final del Programa, sense els annexes, que inclou el disseny, una presentació del desenvolupament i la valoració global del Programa, adjudicat a l'IPSS (amb la que col·labora l'autora com a directora del Projecte) en concurs públic per l'Ajuntament de la Ciutat.

3. L'escolarització de les noies gitanes a l'ensenyament secundari va ser un programa realitzat el curs 2002-2003, al districte de Nou Barris (Barcelona). Era un "programa pilot" que responia a una preocupació del Consell Municipal del poble gitano de Barcelona, que faria un seguiment proper dels resultats de l'experiència en alguna de les seves sessions plenàries.

4. La darrera intervenció social que recollim es la realitzada al Barri de Roquetes (Barcelona) , l'any 2007. Tenia com a títol Programa de mediació intercultural i Promoció Social del poble gitano del barri de Roquetes. La Memòria que publiquem conté una prospecció inicial de la realitat del barri i una proposta d'intervenció, que inclou objectius, model d'intervenció i activitats a desenvolupar. El Programa inicial es perllongaria durant sis mesos més, a petició de les entitats i els Serveis Públics del barri. L'actuació seria objecte d'un conveni de col·laboració entre l'IPSS i la Regidoria del Districte de Nou Barris, de l'Ajuntament de Barcelona.

Sumari

Pla d'Activitats de Formació Permanent de Zona (PAFPZ):

- Conferència: L'acció tutorial com a estratègia per atendre la diversitat.

Activitats dels centres:

- La Coordinació tutorial entre els centres de primària i els de secundària «Una visió personal»
- Dos espais poc coneguts: El mar i l'aeroport del Prat
- Professionals de la parla i la comunicació

Col·laboracions:

- La finestra intercultural: ELS VALORS i L'ESCOLA
- Desvetllar l'interès per l'escola

Informacions del CRP:

- Camp d'Aprenentatge de Can Santoi
- Nous Materials al CRP: Ciències experimentals
- Catàleg Àrea de Llengua Anglesa
- Web del CRP

Altres informacions:

- MATEMAGNUM-97. «Fira de la matemàtica lúdica de Catalunya»
- TROBADES DE RECERCA JOVE
- PROGRAMA: TECNOIA

Desvetllar l'interès per l'escola

Carme GARRIGA, Directora del Programa de l'Institut per a la Promoció Social i de la Salut.

En el barri de Sant Cosme del Prat de Llobregat s'està duent a terme un programa dirigit a les famílies i als nens i nenes que presenten problemes d'absentisme escolar. Un dels seus objectius és, el de desvetllar l'interès d'aquestes famílies i dels nens i nenes més grans, per l'escola i el desig d'aprendre. Es pretén aconseguir que aquestes famílies i nens i nenes valorin el fet d'anar a escola per sobre dels inconvenients que pera ells pugui representar la seva escolarització regular.

Els resultats que s'esperen d'aquest programa són la millora de l'índex d'assistència en relació al curs anterior i un més gran compromís dels pares en el control i seguiment de la vida escolar dels seus fills.

El nom d'aquest programa és «E KALE KAMAS TE SIKLAS», que en català vol dir: «els gitanos volem aprendre». La seva realització és possible gràcies a les subvencions

del «Ministerio de Asuntos Sociales (Programa por el desenvolupament del poble gitano) i de l'Ajuntament del Prat de Llobregat. La seva realització corre a càrrec de l'Institut per a la Promoció Social i de la Salut (IPSS).

El programa s'endegà en el barri el mes d'octubre de 1996 i es preveu la seva finalització el proper mes de juny. Per a la seva realització es compta amb la directora del programa, dos pedagogues i un mediador, que són els encarregats del treball de barri. Es tracta d'un treball directe que es realitza pels carrers i en els domicilis, amb estreta col·laboració amb Serveis Socials, Educació, els Centres Escolars, les entitats del barri i els professionals que intervenen en aquest. De manera periòdica es celebren reunions de coordinació tant a nivell de barri com institucional amb la Coordinadora de l'Àrea de Serveis Socials a la Persona, Serveis Socials i Educació de l'Ajuntament, amb la Directora de les actuacions municipals del Pla Integral d'Actuacions (PIA) del barri de Sant Cosme i amb la Inspectora del Departament d'Ensenyament, en la que hem trobat una col·laboració molt valuosa i incondicional.

Al llarg del treball realitzat fins ara s'han fet paleses situacions i experiències ben diverses. Si bé és cert que

amb aquesta intervenció sembla que esta disminuint l'absentisme escolar, també ho és que l'increment d'aquests nens i nenes assistents a l'escola planteja nous problemes que depassen, en ocasions, les possibilitats de realitzar una curosa atenció individual per part dels professionals implicats. Podrem analitzar aquestes qüestions amb més profunditat al finalitzar el programa. Els problemes van més enllà del voluntarisme dels agents que hi intervenen. Se'ns plantegen qüestions estrictament professionals, organitzatives i, fins i tot, de models.

No sempre l'escola està preparada per afrontar els problemes que planteja l'escolarització de nens i nenes que arriben en condicions que fan especialment difícil un treball escolar normalitzat. No sempre, aquests nens i nenes tenen el material mínim imprescindible, ni el seu grau de motivació és encara prou engrescador per superar hàbits de conducta poc acadèmics i deficiències de nivell que dificulten el seu seguiment o la bona marxa del conjunt de la classe. També alguns pares i mares han fet un primer pas des del reconeixement

genèric de que l'assistència a l'escola és un bé pels seus fills i filles, però els hàbits socials i el medi i circumstàncies socio-culturals en que viuen habitualment alguns d'ells/es no faciliten la inserció en una

institució com l'escola, que no ha estat pensada ni esta estructurada de manera fàcilment accessible per a ells i elles.

És molt el camí que cal fer encara. La progressiva incorporació de nens i nenes ex-absentistes planteja al nostre sistema educatiu noves qüestions i nous reptes.

Si aquest programa ajuda a escolaritzar part de la població infantil absentista suposa, sens dubte, al nostre entendre, de portes endins de l'escola, el plantejar-se nous interrogants.

Institut per a la Promoció
Social i de la Salut

PROGRAMA DE MEDIACIÓ INTERCULTURAL I PROMOCIÓ SOCIAL DEL POBLE GITANO AL BARRI DEL BON PASTOR

Setembre 1999 - Desembre 2000

PRESENTACIÓ

- 1. PROGRAMA DE MEDIACIÓ INTERCULTURAL i PROMOCIÓ SOCIAL DEL POBLE GITANO AL BARRI DEL BON PASTOR. OBJECTIUS i ORIENTACIONS.**
- 2. BREU REFERÈNCIA HISTÒRICA**
- 3. DESENVOLUPAMENT DEL PROGRAMA**
- 4. VALORACIÓ GLOBAL DEL PROGRAMA**

ANNEXES

PRESENTACIÓ

La conveniència de posar en marxa un Programa de “Mediació Intercultural” al barri del Bon Pastor del Districte de Sant Andreu de l’Ajuntament de Barcelona figurava ja a la Memòria dels Serveis Personals del Districte de Sant Andreu de l’any 1998-1999. L’Ajuntament de Barcelona, Districte de Sant Andreu, convocava, efectivament, el mes d’abril de 1999, un concurs públic per a la realització d’un “Programa de Mediació Intercultural Promoció Social del Poble Gitano al Barri del Bon Pastor”. Els propòsits i motivacions bàsiques d’aquesta iniciativa van ser les d’evitar els conflictes i enfrontaments entre la població del barri i impulsar la promoció social de la població gitana. Es proposava, així, una actuació de caràcter preventiu contra l’exclusió social, tot detectant en el temps la forma oportuna, els conflictes latents que hi poguessin haver cercant les vies de solució més adients, des de la proximitat al conjunt dels agents implicats la mediació intercultural.

En un principi aquest Programa es realitzaria de setembre de 1999 a juliol del 2000. A petició de part dels ciutadans i ciutadanes de professionals tècnics de diferents Serveis del barri, així com del propi Districte, el Programa es va perllongar fins el mes de desembre de l’any 2000.

Les pàgines que segueixen volen ser el reflex del treball d’equip realitzat una reflexió de fons sobre la metodologia seguida, tant en el model d’intervenció desenvolupat com en el tipus de relacions, vivències, contactes i interacció amb el conjunt de la població afectada, al sí mateix de l’equip en la seva relació amb els professionals, tècnics polítics amb els que ens hem relacionat.

Al llarg del desenvolupament del Programa s’han presentat diverses Memòries per a ser analitzades a la Comissió de Seguiment creada ad hoc. Hem volgut donar a aquest document un to diferent per tal de reflexar amb una major expressivitat el que ha sigut la vida d’un Programa que, precisament pel seu enfocament, ens anava conduint ell mateix indicant allò que calia fer. La lectura de les Memòries (informes de seguiment) pot donar una visió

complementària de la que ofereix aquest Informe final, amb el que tanquem el Programa. Hem cregut que no tenia interès repetir dades que el lector interessat podrà trobar annexes a aquest escrit.

L'Informe començarà, una vegada emmarcat el Programa, amb una breu referència històrica. Només des d'una comprensió i record del que ha estat la més recent història del barri és possible captar les millores assolides en les darreres dècades al barri del Bon Pastor, en tot el que fa referència a l'habitatge, l'urbanisme, la qualitat de vida i la convivència social i cívica. Aquest passat forma part de la memòria col·lectiva de l'actual població i de la identitat compartida pels habitants del barri. El record d'un passat compartit entre persones d'origens diversos i ètnies culturals diferenciades és un punt de partida vàlid i un element que pot facilitar la tasca de mediació intercultural que es proposava el Programa des del primer dia. A més, conèixer o recordar el procés històric ens pot ajudar a explicar-nos les situacions presents, a comprendre a tots els agents i les seves complexes i matitzades reaccions davant les noves experiències que s'han viscut en la convivència entre veïns en els darrers anys.

A aquesta sumària i breu presentació històrica seguirà una descripció del desenvolupament del Programa, en la que remetem al Projecte inicial (annex nº 1) i a les Memòries de Seguiment que s'han anat elaborant al llarg d'aquests setze mesos de treball i que adjuntem com annexes nº 2, 3 i 4. També farem un recull dels resultats obtinguts.

Finalment, acabarem fent una valoració general del Programa, tant a nivell de barri com de Districte, a tall d'autovaloració.

L'equip que ha realitzat el Programa ha estat integrat per:

- Carme Garriga i Boadella, Assistent Social i Sociòloga, que treballa professionalment amb gitanos des de 1966. Realitzà treball al barri amb la resta de l'equip i a més, dirigí el Programa.
- Marta Girons Alvarez, Pedagoga amb experiència de treball anterior amb gitanos, en programes de lluita contra l'absentisme escolar. Col·laboradora en l'estudi dels gitanos de Barcelona.

- Manel Gimenez Valentí, considerat entre els gitanos com, “un home de respecte i formal” (conegut com “l’oncle Manel” de Gracia). Ha col·laborat en d’altres treballs amb gitanos i en l’estudi dels gitanos de Barcelona; esta vinculat al moviment associatiu gitano i és membre del Consell d’Ancians Gitanos de la FAGIC i del Consell Municipal Gitano de l’Ajuntament de Barcelona.
- Antonio Amaya Amador (Antonieri), gitano amb experiència en treballs d’animació i mediació en altres zones de la ciutat i col·laborador en l’estudi dels gitanos de Barcelona.

Es va constituir un equip capaç d’enfocar el treball al barri des d’una perspectiva plural (sociologia, intervenció social i pedagogia) i una concepció intercultural (amb un equip constituït per gitanos i no gitanos). Aquest equip va treballar com a tal, compartint i debatent cada dia el treball a realitzar i valorant, en reunions setmanals, els aspectes o qüestions que mereixien ser ressaltades o analitzades amb cura, a partir del diari de camp que portava cada membre de l’equip i que revisava i posava en comú la directora del Programa.

La dinàmica escollida fou mantinguda al llarg de tot el temps amb rigor i de manera sistemàtica. Estem convençuts i convençudes que l’eficàcia de l’equip demostrada al llarg del Programa ha sigut fruit de la capacitat de coordinació de les quatre persones i de la seva complementarietat professional i personal. L’ascendent i consideració social de l’oncle Manel, l’empatia i capacitat de relació amb aquests gitanos de l’Antonieri, la simpatia i la proximitat en la comunicació amb aquesta població de Marta Girons i el coneixement dels gitanos des de fa trenta-cinc anys de Carme Garriga, són elements que han facilitat la realització d’aquest Programa de Mediació Intercultural. La constitució i la integració mateixa de l’equip han sigut un element exemplificador dels propòsits del Programa.

És, també, de justícia manifestar el nostre reconeixement al Districte de Sant Andreu per haver fet possible la realització d’aquest Programa, en el marc de polítiques socials de prevenció contra l’exclusió social i la marginació, i a tots/es aquells/es que hi han donat el seu suport: la Regidoria de Drets Civils i la Direcció Tècnica d’Afers Socials del Sector de Serveis Personals

de l'Ajuntament de Barcelona i l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona.

I, per acabar, també un record agraït per la Comissió de Seguiment, per els/les professionals que ens han brindat la seva col·laboració i van proporcionar una bona acollida als nostres suggeriments, i a totes les persones dels diferents serveis del barri.

Voldríem, també, agrair molt sincerament i cordial, la col·laboració de les persones, entitats i organitzacions que han fet possible el desenvolupament del Programa per la seva implicació. Ho fem genèricament per evitar l'oblit d'alguna persona, entitat o organització, dones són moltes les que hauríem d'esmentar. L'acollida i l'atenció que ens van oferir van fer possible que superéssim no peques dificultats, desànim i/o limitacions. És segur que sense la seva col·laboració no hauríem pogut fer realitat aquesta intervenció de mediació intercultural. Hem pogut corroborar, un cop més, que comptar amb la ciutadania, com a agent de la seva pròpia promoció i desenvolupament, és un element clau en Programes d'aquesta índole.

Entre tots i totes ens han fet una estada al barri molt agradable.

1. PROGRAMA DE MEDIACIÓ INTERCULTURAL I PROMOCIÓ SOCIAL DEL POBLE GITANO AL BARRI DEL BON PASTOR (OBJECTIUS I ORIENTACIONS)

D'acord amb la convocatòria pública realitzada per l'Ajuntament de Barcelona-Districte de Sant Andreu, i el Projecte presentat el mes d'abril de 1999, per Carme Garriga, Cap del Departament de Minories Ètniques de l'IPSS, els objectius del Programa eren els següents, classificats en dos grans categories: generals (relacionats amb les intencions últimes de la convocatòria) i específics (relacionats directament amb les possibilitats d'actuació de l'Equip que el realitzaria, per tal d'orientar la intervenció, partint de la realitat del barri, cap als objectius generals).

Els objectius generals del Programa eren:

1. La promoció social de la població gitana del barri;
2. La millora de la convivència ciutadana;
3. La prevenció de possibles focus de conflicte social.

Els objectius específics que ens proposàvem eren els següents:

1. Incrementar el coneixement de la població gitana que viu al Bon Pastor.
2. Aconseguir que s'estableixin mecanismes de diàleg i resolució de conflictes.
3. Fomentar la participació del col·lectiu gitano en les estructures generals de participació ciutadana.
4. Facilitar el diàleg entre les administracions competents i les famílies gitanes.
5. Col·laborar amb els Centres d'ensenyament del barri.
6. Col·laborar amb els serveis, les institucions i les entitats presents al barri a conèixer i comprendre la cultura gitana.
7. Fomentar en el col·lectiu gitano el coneixement i la comprensió de formes de vida diferents a la seva.
8. Ajudar a la població gitana a comprendre els mecanismes de funcionament dels serveis públics.

A la presentació del Projecte es deia explícitament que es feia “una proposta ampla que permet posteriors adaptacions i concrecions a mesura que avancem en el coneixement de la població del barri, dels serveis i els programes que s’hi estan duent a terme”. Aquest coneixement ens portaria a una reformulació realista i concreta dels objectius tal com acabem de presentar, de comú acord amb els responsables municipals i una vegada començada a fer la feina al barri.

Al subtítol d’aquest apartat parlem de l’orientació del Programa. Se’ns permetrà un breu comentari sobre el tema, que té per a nosaltres una especial importància metodològica, que afecta al tarannà amb el que ens proposàvem i, de fet, hem treballat. Creiem d’interès reiterar en aquest Informe final que: la intervenció ha anat dirigida a persones, famílies, grups, entitats i institucions per aconseguir aquella consciència de la situació i de les relacions existents amb la resta de persones i grups del barri, que els permeti formular i plantejar llurs expectatives i enfrontar-se a les situacions de conflictes i/o carències, de manera que puguin assolir millores en el seu benestar.

Entenem que una intervenció d’aquest tipus ha de comptar amb la població mateixa, que és el subjecte principal, l’agent o actor del procés. El nostre paper ha estat el d’acompanyar processos, assessorar, ajudar, informar, compartir,... i mediar en les situacions que ho han requerit.

Tot això ha estat possible perquè hem gaudit de la confiança de la població. Hem observat, hem vist, hem escoltat, ens hem comunicat, hem après, hem i ens han conegut moltes persones i hem pogut construir la xarxa de relacions i els contactes que han facilitat la tasca de mediació del Programa.

Acabat el Programa, podem dir que hem estat molt propers a la gent del barri i que aquestes persones ens han obert, molt sovint, les seves cases i ens han comunicat i hem compartit el que constitueix la seva vida quotidiana.

Traduir en termes quantitius -com ho farem també- aquests contactes i relacions no pot fer-nos perdre de vista que allò important és el que s’ha pogut realitzar des de l’exigent solidaritat inherent a un Programa de mediació intercultural, realitzat des d’una intervenció social com la descrita.

Creïem significatiu el fet que el Programa seguís els plans previstos, prioritzant els objectius que acabem de comentar. A finals de maig de 2000 es procedia a prioritzar determinades actuacions que reconduïren el treball de l'equip fins a la finalització mateixa del programa, potenciant, així, l'assoliment dels objectius considerats per la Direcció Tècnica d'Afers Socials i Serveis Personals del Districte, de major rellevància en aquella situació.

2. BREU REFERÈNCIA HISTÒRICA

Hem volgut començar aquest Informe sobre el nostre treball amb una breu anotació històrica per fer-nos ressò de dades bàsiques referides a la història del barri del Bon Pastor i a la presència de gitanos en el mateix.

Ben aviat hem pogut constatar que esta per fer-se la historia social del barri que reconstrueixi el que ha estat la vida col·lectiva d'un sector oblidat, poc tingut en compte, o -en alguns moments- temut per les autoritats. El Bon Pastor ha estat un barri marginal en la vida de la ciutat, tant durant el període de pertinença a Santa Coloma, com a Barcelona, al llarg del segle XX. També són poques les dades històriques disponibles sobre els gitanos del Bon Pastor. Amb ells ha passat com amb la resta dels gitanos de Barcelona: són la part més oblidada, més invisible administrativament. Tanmateix, quan ens apareixen, ho fan amb els trets característics de normalitat, com la resta de veïns. Això sí, a mida que passa el temps molts d'ells van ocupant els esglaons més baixos de l'escala social, ocupant majoritàriament cases en condicions inacceptables o en situacions de pobresa extremes, compartint amb molts treballadors no gitanos no peques condicions de vida de les classes treballadores: compartiren amb ells nous destins en les migracions interiors realitzades i brutals experiències de marginació i pobresa en molts assentaments suburbans.

En l'annex núm. 8 hem volgut afegir, en una nota bibliogràfica, algunes de les referències escrites consultades. Creïem que poden ser d'interès als que vulguin anar més enllà del que és estrictament necessari per aquest Informe. També s'han afegit, com annexos, algunes taules i altres documents d'interès.

2.1. Nota sobre els orígens del barri de Bon Pastor

El barri del Bon Pastor ha estat configurat a partir de tres nuclis urbanístics: les barriades Estadella, Sanchís i les Cases Barates "Milans del Bosch".

La barriada Estadella va iniciar-se el 1925. Les cases, en la seva majoria de planta baixa, s'estenien irregularment pels actuals carrers de Barri Vermell, Foc Follet, Mare Eterna i Estadella.

Enric Sanchís, alcalde de Santa Coloma de Gramenet, va impulsar l'any 1925 un canvi de qualificació urbanística en els terrenys que ocuparien posteriorment el C/ Enric Sanchís i d'altres del voltant, que deixarien de ser considerats pare urbà per esdevenir zona d'habitatge. La pressió de Sanchís estava motivada per la voluntat de l'alcalde de Santa Coloma d'instal·lar allà habitatges per als treballadors de la seva fàbrica. El nou nucli portaria el seu nom i començaria amb la construcció de 25 casetes. Alguns carrers portarien noms d'obres de l'autor teatral andreuenc Ignasi Iglesias, com per exemple "La Mare Eterna".

El tercer nucli serien les "Cases Baratas Milans del Bosch". Era un dels quatre grups construïts pel Patronato de la Habitación de Barcelona, acollits a la Ley de Casas Baratas, destinats als barraquistes de Barcelona durant la Dictadura de Primo de Rivera. El Grup 2 "Milans del Bosch" els constituïrien 1010 habitatges construïts entre 1929 i 1964. Les "Cases Baratas" construïdes en 1929 serien 784, de 43 m² de superfície i amb un cost de 8. 704. 992 ptes. Els terrenys foren comprats a la Marquesa de Castellvell.

El "Grupo 2º Milans del Bosch" era el més gran i el més marginal: estava situat a la riba dreta del Besós. El transport públic només arribava a Sant Andreu o Santa Coloma. Els habitatges eren ocupats a mida que s'anaven edificant, al ritme de les obres.

El Patronato Municipal de la Vivienda publicava en un fulletó titulat "Los cuatro grupos de casas baratas" el total d'habitatges construïts a "Milans del Bosch" entre 1929 i 1964, segons s'indica a la taula següent:

Habitatges de “Milans del Bosch” (1929-1964)

Nº d’habitatges	Any	Superfície Vivendes	Cost total (ptes.)
784	1929	35.627	8.704.992
60	1948	1.116	1.027.434*
48	1949	1.439	1.384.300
10	1956	555	868.149
108	1964	6.297	18.338.674

Font: Patronato Municipal de la Vivienda. Barcelona

* Es tractava de “refugis” de 18 m2, segons altres fonts, van ser construïts per donar vivència als barraquistes del Pont de Marina i amb irregularitats econòmiques públiques. Al barri eren coneguts despectivament com “el corral de la Pacheca”.

Durant la II República la vida a les Cases Barates no fou fàcil, La major part dels habitants del Bon Pastor eren a l’atur i l’Ajuntament de Santa Coloma, en quina demarcació es trobava el barri, es declarava incapaç d’atendre i donar ajuts o beneficència a llurs habitants. Acabada la guerra civil, les Cases Barates de Santa Coloma (Milans del Bosch i Baró de Viver) eren considerades perla policia com a “eminentelemente peligrosas”.

A l’època de la República, “Milans del Bosch” fou denominat “Segon Grup” i després “Bonaventura Carles Aribau”. La fabrica Sanchís es convertiria en fàbrica d’armament durant la guerra i seria objecte d’alguns bombardejos. Durant el franquisme, a finals dels anys cinquanta i els seixanta, es construïren a Barcelona barris de baixa qualitat i mancats de serveis. Entre les edificacions d’iniciativa pública cal remarcar la construcció de grups d’habitatges de “La Obra Sindical del Hogar” a l’actual barri del Bon Pastor.

El nom definitiu que quedarà al barri serà el del “Bon Pastor”, el nom que es dona a la Parròquia creada l’any 1935 pel bisbe Irurita. L’origen majoritari de la població seria de Múrcia i Andalusia. Encara l’any 1972 hi havia a les primeres casetes 3.500 habitants. A moltes d’aquestes casetes hi vivien dues o tres famílies.

En un Informe sociològic sobre la Parròquia, realitzat per la Secció d'Estudis de Caritas Diocesana el 1968, es comentava que als anys 1918 i 1929 un bon nombre de famílies que vivien a la capital catalana van anar a la barriada del Bon Pastor per construir cases de planta i pis, i que això passava com a afecte dels processos migratoris del moment i de l'increment de la demanda d'habitatges a Barcelona.

A l'any 1944 es posaria la primera pedra de l'actual església de la Parròquia del Bon Pastor. De l'obra social desplegada per la parròquia es deixaria constància en, per exemple, l'Escola parroquial, el dispensari, serveis recreatius i esportius, l'Hogar Obrero, etc... L'animador de totes aquestes iniciatives seria Mossèn Joan Cortinas, mort el 1991, que arriba al barri l'any 1940 i es jubila el 1982.

L'any 1958 es promulgaria la Ley de Urgencia Social, que preveia l'aplicació d'un "pla de xoc" amb construcció d'habitatges. L'any 1964 es construïen al Bon Pastor 108 habitatges, segons les dades del Patronato Municipal de la Vivienda, entre la barricada Estadella i els polígons industrials del Besós.

Amb posterioritat, en els Polígons de la Comissió d'Urbanisme i en les quatre torres (748 habitatges) aixecades a Lima-Ciudad de Asunción, l'any 1969 s'ubicarien uns 6.500 habitants més, en blocs construïts per Tabacalera, Telefónica, Banc de Santander, Catalana de Gas i Electricitat i algunes indústries del ram del vidre, dins del Pla d'Urgència Social esmentat, com ja s'assenyalava a l'Informe Sociològic de la Parroquia del Bon Pastor (març 1968, pàg. 13). Les cases baixes anirien sent substituïdes per pisos. Desapareixerien també, 21 barraques de les que parlarem a continuació. Fabre i Huertas calculaven, l'any 1976, que al Bon Pastor vivien unes 20.000 persones. Les xifres de Fabre i Huertas podrien ser una mica exagerades. L'any 1986, els cens de població del Bon Pastor era de 11.704 persones, amb una densitat de 582,20 persones per hectàrea.

El barri tenia, l'any 1965, 11.476 habitants, un 0,69% del total de Barcelona i un 3,94% del Districte. Segons les fonts consultades i els relats orals de diferents testimonis, els habitants del Bon Pastor van haver de lluitar molt per aconseguir la dotació dels serveis públics necessaris. La situació actual del barri està analitzada en els Documents de treball: Diagnosi del barri del Bon

Pastor, del "Pla de Futur del Bon Pastor" (setembre-octubre, 2000), als que cal remetre en aquest moment.

L'any 1945 el Bon Pastor s'incorporaria a l'Ajuntament de Barcelona com a part del districte IX. L'any 1980 es produiria la divisió del districte IX en dos, quedant com a IX Sud els barris de Sant Andreu, La Sagrera, Navas, Bon Pastor i Baró de Viver. L'any 1984, Bon Pastor s'integraria com a part del nou Districte X: "Sant Andreu".

2.2. Els gitanos del Bon Pastor

Per un *Informe sobre los gitanos residentes en Barcelona* (pp. 24, 32, 42, 44 i 45), realitzat per la Secció d'Estudis de Caritas Diocesana de Barcelona el juny de 1966, sabem que al Bon Pastor hi vivien 25 gitanos (un 0,62% del total de gitanos de Barcelona i rodalies). Les dades havien estat recollides pel coadjutor de la parròquia del barri. Eren famílies que vivien, segons l'Informe, en "condicions inacceptables" i "en situació d'indigència total". Eren famílies de treballadors eventuais amb l'activitat dominant en la construcció, tipificats com "gitanos a promocionar".

En documents oficials del Patronato Municipal de la Vivienda es parlava, l'any 1971, de 7 barraques al barri (Rispa, A., p.18). Tanmateix, entre 1980-1983 el cens oficial de barraques censa 31 barraques al Bon Pastor: 21 a Enric Sanchís i 10 a Pont Molinet. Les d'Enric Sanchís eren, segons l'encarregat del cens, "casetes de planta baixa", a prop del mercat, que "havien estat ocupades per treballadors d'una fabrica desapareguda". L'any 1980 cinc eren ocupades, encara, per treballadors no gitanos i les 16 restants les ocupaven gitanos, que vivien de la venda ambulat i que "no causen problemes per passar a vivendes normals" (Rispa, p. 76). La darrera d'aquestes casetes s'enderrocaria el dia 12 de març de 1987. Els seus habitants anirien a cases del mercat secundari. L'any 1984 en quedaven 16; el 1985 serien 7 i el 1986 en quedava 1, que s'enderrocaria el dia 12 de març de 1987, tancant-se un període obert per Enric Sanchís als anys 1920.

Les barraques del Pont del Molinet eren 10 "chamizos" habitats per famílies gitanes. L'Ajuntament enderrocaria alguns, fins que el cinturó Litoral

va afectar la zona. El MOPU enderrocava els restants. Les condicions i tipus d'habitatge d'aquelles barraques eren descrits en un informe oficial: les del Pont del Molinet eren "barraques molt petites i de fusta" i les d'Enric Sanchís "habitatges en estat ruïnós d'antiga fabrica".

Al nostre estudi *Els gitanos de Barcelona. Una aproximació sociològica* xi-fràvem en 364 els habitants gitanos que vivien a Sant Andreu. El treball de camp el realitzarem entre abril i setembre de 1998. El nucli de gitanos més nombrós del Districte IX, Sant Andreu, era el del barri del Bon Pastor.

3. DESENVOLUPAMENT DEL PROGRAMA

El barri del Bon Pastor del Districte de Sant Andreu de Barcelona, com s'ha pogut veure en l'apartat d'història, és un barri constituït per una població que fonamentalment procedia d'altres llocs de l'estat, i també de desallotjaments i de l'erradicació del barraquisme de Barcelona. És un barri obrer, i els seus habitants han hagut de lluitar molt per aconseguir millorar la seva situació, tant urbanística com a nivell de serveis. És un barri urbanísticament aïllat. Una de les grans reivindicacions és l'arribada del metro al barri. També es dona un cert rebuig de famílies, recent arribades, qualificades al barri com "incíviques".

En l'actualitat hi viuen 12.422 persones (maig 2000) i el nombre de població gitana s'estima en unes 328 persones. El percentatge de població gitana seria per tant del 2,6%.

3.1. El marc d'un Pla de Futur

Des de maig del 2000 esta en marxa el PLA DE FUTUR DEL BON PASTOR, que ha creat moltes expectatives. Tots esperem que realment aquest Pla satisfaci al màxim els desitjos de la població.

Entre els veïns s'aprova que "el Distrito quiera planificar el futuro del barrio y darle una proyección en toda la ciudad contando con la opinión de los

vecinos". S'anima a tothom a participar per "aportar nuestro granito por un barrio mejor". (VAV Bon Pastor. Boletín informativo de la Asociación de vecinos. Nº 11, julio 2000). Es desitja, efectivament, un barri millor, tot reconeixent que ha millorat molt en els darrers anys, però sense amagar l'estancament actual del barri i convidant a "estar alerta ante tal transformación" per a "evitar graves errores futuros" i assolir una millor qualitat de vida. Desitgen participar i assumir "la responsabilidad" que els pertoca en el futur del barri (La locomotora. Boletín Informativo. V.I.A., nº 16, diciembre 2000). De fet, en el barri, molts miren el futur amb esperança, però també hi ha un cert recel, anticipant, intuït o preveient problemes de convivència. Creiem que la mediació és molt important en aquesta situació.

3.2. Presentació del Programa

Una vegada adjudicat el Projecte del Concurs Pública l'IPSS, la directora del Programa es va posar en contacte amb els tècnics del Districte responsables de la seva posta en marxa i del seu seguiment. Tal com s'anunciava en el Projecte, el Programa començaria de ple al mes de setembre, però des de la seva adjudicació, l'equip de mediació iniciaria una prospecció del barri, tindria els primers contactes i es faria una presentació.

El mes de juliol, el Districte feia en el Centre Cívic del Bon Pastor la presentació del Programa i de l'equip de l'IPSS que el portaria a terme. Hi assistiren representants de les entitats del barri, que expressaven sobre el mateix opinions divergents, trametien informacions i manifestaven actituds que van deixar preocupat l'equip. Això sí, tothom va afegir la seva col·laboració i desitjaven que el treball comencés de seguida. Consideraven un triomf seu haver aconseguit un Programa com aquest per el barri. Diferents veïns ens dirien més endavant, que havia estat obra d'ells la consecució d'un "equip de mediadors" al barri, "si esteu aquí és per nosaltres", "vam ser nosaltres que vam pressionar al Districte"... Les informacions rebudes en aquella presentació, però, ens deixarien temporalment inquiet: no sabíem ben bé amb quin tipus de gitanos en trobaríem, o quin tipus d'enfrontaments i actituds rígides i tancades ens esperaven entre entitats, veïns i familiars que vivien al barri. Des del primer moment es va deixar clar, per part de l'equip, que no teníem

la solució dels problemes que es plantejaven, que el que proposàvem era buscar vies de solució amb la col·laboració de tots els implicats.

3.3. Coneixement de la població gitana del Bon Pastor

Un dels objectius específics que es proposaven en el Projecte presentat, era l'increment del coneixement de la població gitana que viu al barri del Bon Pastor, ja que el consideràvem bàsic pel bon desenvolupament del Programa.

El primer pas a donar seria establir un determinat tipus de contacte amb la població. Calia, mitjançant una comunicació informal fresca i espontània, crear un clima de confiança sincera i una bona relació. Des del primer dia d'inici del treball, l'equip del Programa va establir contacte directe amb els gitanos i gitanes del barri. La relació i comunicació es va anar fent en els seus llocs naturals de trobada, als carrers, a les placetes, als bars i allà on la nostra presència ho anava permetent. Sense cap dificultat vam anar aprofundint en aquestes relacions i contactes informals fins arribar a crear-se una bona relació i possibilitats de realitzar la intervenció que ens proposàvem.

A mesura que ens anàvem coneixent mútuament creixia el clima de confiança en molts i moltes gitanos i gitanes i ens començaren a obrir també les seves cases. Vàrem compartir amb ells i elles inquietuds, esperances, problemes, alegries i penes, en molts moments i en diferents situacions.

D'aquesta manera, la font principal de les dades que exposarem a continuació és la pròpia població gitana. Han estat, efectivament, els propis gitanos i gitanes del barri amb els que hem estat, els que ens han donat la informació, en unes ocasions, i/o ens han donat i facilitat l'accés a l'observació directa en d'altres. Cal destacar també les facilitats trobades amb els/les professionals i persones responsables dels serveis, així com persones significatives del barri, de les entitats i també simplement amics, veïns o ciutadans i ciutadanes que estaven interessats en el tema i en el nostre treball.

Disposàvem doncs de les fonts d'informació i els contactes precisos per aprofundir en la intervenció que requeria el Programa de Mediació Intercultural.

Dades globals i utilització dels serveis del barri

Hem localitzat en el barri del Bon Pastor 67 llars en les que hi viuen persones gitanes. Aquestes llars estan repartides per tot el barri (tal com es pot observar en el mapa de la pagina següent) i 21 d'elles estan ubicades a les cases baixes.

Tal com hem indicat anteriorment, el percentatge de població gitana del barri és del 2,6%. Tenint en compte aquesta dada, creïem que el nivell d'utilització dels serveis del barri d'aquesta població és, en general, prou correcta.

A continuació exposem alguna de les dades:

- **Associació Gitana** 57 socis
- **Alfabetització i Carnet de Conduir** ...
 - Total alumnes: 40
 - Gitanos:12; Gitanes: 6; Total: 18 alumnes gitanos/es
- **Casal Infantil**
 - Total població: 43
 - Gitanos: 12; Gitanes: 6; Total: 18 nens/es gitanos/es
- **CEL**
 - Total població: 13
 - Gitanos: 3; Gitanes: 7; Total: 10 nens/es gitanos/es
- **Poliesportiu**
 - Total població: 1.000
 - Població gitana: 15 persones
- **U.D. Bon Pastor**
 - Total població: 150
 - Total població gitana: 15 nens
- **Associació de veïns** 15 socis gitanos

• **Espai familiar**

Total famílies: 41
Total famílies gitanes: 6 famílies gitanes

• **Sala de lectura**

Nens gitanos: 14; nenes gitanes: 12
Total nens/es gitanos/es: 26 nens/es gitanos/es

Centres escolars (curs 2000-2001)

• **Escola Bon Pastor**

Total alumnat: 649
Gitanos: 11; Gitanes: 6; Total: 17 alumnes gitanos/es (2,6%)
No hi ha absentistes

AMPA:

Total famílies sòcies: 251
Total famílies gitanes sòcies: 1

• **CEIP Bernat de Boil**

Total alumnat: 136
Gitanos: 34; Gitanes: 36; Total: 70 alumnes gitanos/es (51,5%)
Hi ha 2 absentistes gitanes

AMPA:

Total famílies sòcies: 36
Total famílies gitanes sòcies: 8

• **IES Cristòfol Colom**

Total alumnat: 59
Gitanos: 4; Gitanes: 3; Total: 7 alumnes gitanos/es (11,9%)
Hi ha 1 absentista gitano

• **Aula d'adults**

Total alumnat: 130
Total gitanos/gitanes uns 20 alumnes gitanos (15,4%)

- **Casa d'oficis**

Total alumnat: 11

Total alumnat gitano..... 2 gitanos (18,2%)

Dades referides a les famílies amb les que s'ha tingut contacte

D'aquestes 67 llars, l'Equip ha tingut més contactes amb 55 d'elles que les componen 58 famílies (hi ha llars amb més d'una família) i 237 persones.

Al llarg de la nostra estada al barri hem anat omplint una fitxa per cada una de les llars amb les que hem tingut més contacte i tracte personalitzat. El resum final de les dades concretes disponibles és el que segueix:

- **Tipus d'habitatge**

Pis..... 36

Casa baixa (barata)..... 17

Casa..... 2

- **Tinenca de l'habitatge**

Propietat..... 26

Lloguer..... 4

Ocupada..... 1

- **Anys que fa que viuen al barri**

Sempre..... 8

Més de 30 anys..... 7

Entre 15 - 30 anys..... 2

Entre 5 - 14 anys..... 5

Entre 1 - 4 anys..... 7

- **Ocupació:** El sistema ocupacional és típicament pluriocupacional.

L'activitat principal és:

Venda amb parada (mercats)..... 13

Venda ambulat..... 10

Assalariats	7
Ferralla	5
Tractants de caballs	3
Compra-venda cotxes	2
Negoci propi	1
Vigilants (obra-parking)	1
Altres	6
Pensionistes	5
• Famílies beneficiàries del PIRMI al barri	26
• Nivell d'instrucció	
Saben llegir i escriure	40
Analfabets/es	18
• Abandonaments d'escolaritat secundària:	
Nois	3
Noies	4
Total	7
• Relacions familiars i/o socials	
En el barri	55
Fora del barri	
- en barris de les rodalies	31
- molta relació en molts llocs	15
Total	46

3.4. L'entrada al barri i la intervenció realitzada

Durant el període de realització del Programa ens va anar acompanyant, entre insidiosa i exigent, la preocupació per cuidar la comunicació tant amb la població gitana com amb la no gitana, mantenint el clima i la relació que possibilités la mediació intercultural, i la recollida curosa i rigorosa de dades sistemitzades de la forma més adequada possible als estàndards i pautes per l'avaluació de la intervenció per les administracions.

Voldrien recollir en aquest Informe una i altra cosa. Per això volem detenir-nos per explicar amb algun detall la nostra entrada al barri i el tipus de relació i comunicació que es va establir amb la població. Seria en els llocs i moments més imprevisibles, a priori, on explicitarien llurs necessitats i aspiracions amb una claredat i coincidència que ens varen anar indicant els passos a seguir.

La tasca de mediació que vàrem realitzar va tenir, a més, una altra dimensió essencial al nostre plantejament: la comunicació i treball amb un bon nombre de persones no gitanes del Bon Pastor. Va ser una feina realitzada des de la comunicació i el tracte amb la gent del barri. Tota la població del Bon Pastor era important per a nosaltres.

Ja hem comentat abans alguns dels prejudicis existents i la presència d'actituds receloses, més o menys basades en els estereotips presents al barri envers els gitanos. Vàrem parlar amb molts veïns no gitanos intentant aclarir qüestions; reconduint, ponderant i delimitant fets atribuïts indegudament a la col·lectivitat dels gitanos del barri; ajudant a centrar i encarar les situacions que requerien alguna intervenció; canalitzant els temes que ho requerien cap a les instàncies on s'havien d'abordar; fent un seguiment pacient d'alguns casos que requerien processos més llargs en el temps i més pròxims a la vida quotidiana d'alguna família.

Valorant en el seu conjunt aquesta intervenció a prop de les famílies i les persones no gitanes, afirmem la nostra satisfacció per l'acollida dispensada, la relació franca i sincera (no exempta d'una certa duresa en determinats moments) establerta amb molts veïns i entitats amb els que es va establir una tàcita complicitat de moderació de les crítiques, opinions i accions davant la millora de la convivència ciutadana que, de mica en mica, s'anava observant al barri.

“El Carnet de conduir”

El primer dia ja vàrem saludar i ens quedarem parlant amb un grup que estava en una de les placetes del barri i que una de les persones de l'equip ja coneixia. Al cap de poca estona, a mida que vàrem anar parlant, va resultar que totes les persones de l'equip coneixíem a familiars i/o amics seus.

Els vàrem explicar el que anàvem a fer, el nostre treball al barri. El que primer ens demanaren uns quants va ser “fer el carnet”, “a tot arreu el fan i aquí no”, “per treure'l hem d'anar a d'altres llocs...”, “per a nosaltres és absolutament necessari pera guanyar-nos la vida...”. immediatament vàrem dir que nosaltres no el fariem, que si els interessava ho fessin ells, que nosaltres els ajudaríem i els fariem els contactes pertinents. Preguntàrem a quants els hi interessava, si eren molts... El dia següent presentaren una llista amb 32 persones interessades.

Aquesta necessitat es va plantejar a la primera reunió de seguiment als tècnics representants del Districte, els quals ens encarregaren que elaboréssim i els presentéssim un Projecte. Entre tots es va preparar el “Projecte d'Alfabetització i Carnet de Conduir” (annex núm. 5). Es feren els tràmits pertinents a la Direcció General de Tràfic per a poder-nos beneficiar de l'examen de neolectors, es feren contactes amb l'Aula de Formació d'Adults, amb una acadèmia per a la realització de les practiques i es va buscar una professora amb experiència en projectes d'aquest tipus. El Districte va facilitar el pressupost necessari i com que ja s'estava creant l'Associació Gitana del Bon Pastor, es va passar la gestió del Projecte a aquesta.

El dia 15 de febrer del 2000 es feia la inauguració del curs. Les informacions s'havien fet sobre tot de viva veu, uns ho comunicaren als altres, però també es posaren pòsters en llocs visibles i concorreguts del barri i es repartiren quartilles per tot arreu (veure annex núm. 6). El curs va començar amb 40 alumnes, 2 grups de 20. D'aquestes 40 persones, 12 eren gitanos i 5 gitanes, així els alumnes gitanos eren en total 17. Va quedar una llista d'espera amb 46 persones. En el moment d'acabar el Programa, el Projecte esta en marxa, encara.

La creació i potenciació de l'Associació Gitana

Acabem de dir que s'estava creant l'Associació Gitana del Bon Pastor, i ens sembla important, també, explicar una mica com va sorgir aquesta Associació.

Des del començament del nostre treball vam intentar connectar, contactar i conèixer el màxim possible, tant a la gent del barri, com tot el que s'hi feia i els serveis, equipaments i d'altres programes. Amb els contactes que anàvem mantinguent, quan sorgia el tema dels gitanos, dones la veritat, tot i que per endavant ens manifestaven que no eren racistes, el que seguia a continuació moltes vegades ho era. D'entrada la nostra actitud era escoltar i després intentàvem fer concretar: quan va ser?, on va ser? quants eren? tots els gitanos i gitanes?... aleshores les coses canviaven: "No, bueno, fa temps, alguns, els que han vingut nous... hi ha gent d'ells que és com nosaltres, van començar al barri amb nosaltres o porta el mateix temps que nosaltres aquí"... Inclús algú ens va arribar a dir "els X són molt bona gent, molt formals, molt educats... ja no els comptem com a gitanos".

A mesura que passaven els dies vàrem poder detectar que hi havia persones dins de la població gitana que gaudien de molt prestigi en general al barri i que se les considerava molt bé. Com que no coincidíem amb elles per on ens movíem, vàrem preguntar on vivien i una vegada informats vàrem decidir anar a casa d'una família.

Per les bones, vàrem trucar a la porta, va sortir la senyora de la casa, preguntàrem pel marit, va dubtar (no ens coneixia, lògic) però va sortir ell tot seguit. Simplement els vam saludar i els explicàrem que teníem ganes de conèixer-los i també que ens coneguessin i sabessin per que érem al barri.

Ens acolliren molt bé, ens varen fer passar a dins de la casa i ens convidaren a prendre cafè. Va resultar que coneixien a una de les persones de l'equip i amb d'altres tenien coneguts comuns. Tot seguit va sorgir el desig i la necessitat que veien de crear una Associació Gitana, però és clar, necessitaven ajuda i col·laboració. Vàrem animar i oferir tot el nostre recolzament. A partir d'aquí, a part de constituir l'Associació Gitana del Bon Pastor, començàrem a

fer moltes col·laboracions, projectes i actuacions conjuntament, i a més es va establir una gran amistat amb moltes persones de la Junta.

Al llarg del desenvolupament del Programa el contacte amb l'Associació Gitana va ésser continuat i intens. Vàrem facilitar-los la col·laboració d'un Assistent Social i vàrem col·laborar en l'organització de l'activitat del curs d'Alfabetització i Carnet de Conduir, des de la formulació del Projecte fins a la posta en marxa de les classes i el seu seguiment; en la concessió d'aliments per part de la Creu Roja per la seva posterior distribució al barri; en la presentació de diversos projectes de l'Associació a les administracions pertinents; en la presentació de l'Associació farà del Barri, fomentant nous contactes a nivell de ciutat i més amplis (provincials, autonòmics, estatals) i amb diferents administracions, amb el Consell Municipal del Poble Gitano de l'Ajuntament de Barcelona i en d'altres organismes.

Altres actuacions

Al llarg de la nostra actuació al barri s'han realitzat intervencions de molt diversa índole. En aquest punt de l'Informe considerem significatives les línies de treball que indiquem tot seguit i que poden donar una idea aproximada del paper exercit per l'equip, d'acord amb els objectius del Programa.

- A** Vàrem dirigir a diferents persones cap a Serveis i entitats del barri, impulsant així, el coneixement i la comunicació amb els serveis i el teixit associatiu existents.

Persones que hem dirigit a diferents serveis i entitats:

Serveis Socials	7
Associació de Veïns.....	7
Patronat Municipal de l'Habitatge	5
Aula de Formació d'Adults.....	7
Escala d'oficis.....	7
CEL.....	1
Casal Infantil.....	1
Sala de lectura.....	29
Associació Gitana.....	11

B Des de l'equip de mediació hem procurat, durant tota la realització del Programa, seguir d'aprop la situació laboral de les persones i les famílies del barri. Constatada la situació d'atur i/o de precarietat laboral d'unes quantes persones, vàrem fer diverses gestions, assenyalant entre d'altres, les següents: ens informàrem i vàrem orientar a vàries persones cap a Barcelona Activa; en col·laboració amb l'Associació Gitana vàrem presentar moltes demandes (unes 50) de treball a una persona del barri que pertany a una de les Associacions i que s'encarregava de recollir-les per a una empresa de neteja i que dona molts bons resultats; als darrers mesos de la nostra estada al barri i també en col·laboració amb l'Associació Gitana s'iniciaren els contactes amb una altra empresa de neteja, que també anava incorporant, prèvia sol·licitud i/o presentació, persones del barri a la seva plantilla.

C Vàrem realitzar algunes actuacions compartides, sobre famílies concretes, amb els Serveis que s'indiquen a continuació, bé per iniciativa nostra o dels altres, amb la finalitat de dissenyar les intervencions més oportunes per a cada situació. En aquest sentit es van mantenir intercanvis amb:

Serveis Socials	12 famílies
Espai Familiar	3 famílies
CEL	4 famílies
Casal Infantil	3 famílies
CEIP Bernat de Boïl	18 famílies
IES Cristòfol Colom	6 famílies
Escola Bon Pastor	3 famílies

D El punt en que més vàrem insistir amb el nostre contacte amb els nens i nenes (bé directament i/o amb les famílies), va ser el del comportament cívic, tant a l'escola com als carrers com a tots els llocs que freqüentàvem, Ens resulta impossible quantificar aquest treball, que es va anar fent espontàniament quan tenia sentit o les circumstàncies ho motivaven. Aquesta incidència es va centrar en els temes o punts següents:

- Escola: assistència regular, comportament correcte i rendiment.
- Assistència regular al CEL i Casal Infantil.
- Utilització de la Sala de lectura.
- Comportament correcte al Centre Cívic.
- Comportament correcte amb totes les persones.
- Millora de relació amb els veïns del barri.
- Animar a participar a la U.E. Bon Pastor i al Poliesportiu.

E Vàrem participar en diverses activitats organitzades al barri. Enumerem les de major incidència en la vida del barri:

- Castanyada Casal Infantil
- Festa de Nadal CEIP Bernat de Boïl
- Festa de Nadal Bon Pastor
- Campanya de Reis
- Carnestoltes
- Festa Major

F Per la seva significació creiem important remarcar que s'ha aconseguit que entre els diferents grups de gitanos (n'hem detectat fins a cinc) del barri s'establís una bona comunicació en el desenvolupament espontani de la vida quotidiana. Grups de relació que abans no tenien tracte o comunicació entre sí, avui la tenen. La nostra intervenció va ser decisiva en aquest punt pel fet mateix d'haver-los proporcionat l'ocasió i en alguns casos aclarir malentesos.

G D'acord amb les previsions del Programa es van realitzar unes sessions informatives sobre cultura gitana, adreçades als/les diversos/es professionals interessats/des en conèixer una mica més aquesta cultura. Es tractava d'oferir informació i ajut genèric als/les professionals i tècnics del barri per tal d'ajudar a un millor desenvolupament de la seva tasca o a atendre a la població gitana de manera més adequada. Aquesta actuació responia a peticions expresses rebudes de diverses persones i que no volíem deixar desatenses.

Es va realitzar una Proposta Formativa (annex núm. 7) que fou debatuda en una Comissió de Seguiment i desenvolupada posteriorment amb una participació significativa del personal implicat en l'atenció a aquesta població.

- H** Hem col·laborat, també, en la difusió i coneixement del Programa, entre d'altres, en l'àmbit municipal (Regidoria de Serveis Socials i Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona); provincial, Diputació de Barcelona (entrevistes i visites de la Diputada i tècnics/ques de l'Àrea de Benestar Social); recepció d'una visita de personal (polític i tècnic) de l'Administració local de Puertollano (Ciudad Real); atenció d'estudiants de la Universitat de Barcelona; presentació del Programa a les VIII Jornades de Cultura Gitana a Catalunya 2000 organitzades per la FAGIC.

4. VALORACIÓ GLOBAL DEL PROGRAMA

De la lectura de les Memòries de Seguiment i de l'Informe Final voldríem destacar els aspectes que segueixen, sintetitzant l'activitat descrita desenvolupada, en relació als objectius del Programa:

- S'ha millorat i incrementat el coneixement de la població gitana del Bon Pastor. Les dades globals sobre la població gitana del barri i les referides a les famílies gitanes amb les que vam establir contacte i vàrem treballar-hi, ens permeten fer aquesta afirmació.
- S'ha contactat amb les entitats del barri, canalitzant queixes, orientant a les persones cap a les instàncies oportunes; hem fet de pont entre persones, institucions i entitats del barri, gitanes i no gitanes, aconseguint una major i millor comunicació i coneixença mútues; també, hem facilitat el diàleg en situacions de conflicte.
- Dinamitzant l'Associació Gitana del Bon Pastor es va intervenir estimulando la seva presència en les estructures de participació ciutadana, al barri, al Districte, a la ciutat, a l'autonomia i a l'estat. L'Associació Gitana va poder

començar a realitzar projectes, com per exemple el d'Alfabetització i Carnet de Conduir, oberts al conjunt del barri com elements de convivència interculturals i de foment de la participació.

- S'ha pogut veure, en les Memòries i informes, com s'ha fomentat el coneixement i la comprensió de la cultura gitana. També per part de la població gitana es va fomentar el coneixement i la comprensió de formes de vida diferents a la seva i a seguir, quan calia, els mecanismes administratius propis de les instàncies oficials.
- L'atenció als infants i joves en edats escolars va centrar bona part de la intervenció de l'equip. Creiem que s'ha fet una bona aportació a la millora de la relació i la valoració entre els centres educatius, les famílies i els/les alumnes.
- Es van identificar les més destacades carències socials dels gitanos del barri i es va potenciar la utilització dels Serveis públics i els equipaments del barri.

En definitiva, es va incidir positivament en la promoció de la població gitana del barri, implicant als propis gitanos i gitanes com a agents actius; es va intervenir facilitant la millora del clima de convivència del barri; i vam treballar directament sobre algunes de les causes que poden engendrar exclusió social.

La valoració que fem de la tasca realitzada és positiva, en la línia dels objectius del Programa. Aquesta valoració positiva és, també, compartida per moltes persones del barri (gitanes i no gitanes) i per professionals, tècnics i polítics, que així ens ho van fer saber, en moltes ocasions, i per escrit, a l'acte de comiat que l'equip va fer al barri, celebrat el mes de gener del 2001 en el Centre Cívic del Bon . Pastor.

La satisfactòria valoració de la realització del Programa ja s'havia fet palesa en l'expressa petició formulada pel Districte, pels professionals, entitats i particulars del barri que aconseguiren que el Programa es perllongués mig any més de temps que el previst inicialment, i en els testimonis que ens

lliuraren en motiu de les festes de Nadal i en l'acte de comiat al que ens hem referit abans.

Al moment de finalitzar aquest Informe només ens queda recordar algunes de les qüestions que han anat sortint, al llarg del nostre treball al barri, com a necessitats socials a les que cal donar la resposta adequada: millora del transport públic, sobretot l'arribada del metro al barri; l'atenció i cobertura pública de les necessitats educatives de la primera infància ("guarderia", en expressió de les famílies del barri); el seguiment de l'escolarització en els trams obligatoris de l'ensenyament reglat, especialment en el pas de primària a secundària; la implantació de programes de "garantia social" o la incorporació a escales d'oficis dels/les joves que no segueixen a l'ESO i tampoc tenen edat per incorporar-se al mercat laboral; un seguiment acurat de l'oferta de treballa les persones aturades o necessitades de noves qualificacions professionals; una intervenció i seguiment proper d'algunes famílies necessitades d'ajut per tal d'aconseguir la consolidació d'hàbits i costums saludables, especialment en relació a la cura dels seus fills/es i a la seva escolarització; la potenciació del treball que esta realitzant l'Associació Gitana i la dotació d'un local propi; la presència i intervenció d'algun mediador/a, que segueixi la tasca realitzada (de manera temporal i extraordinària, certament) per l'Equip del Programa de Mediació Intercultural i Promoció Social al Barri del Bon Pastor, en el que es refereix al foment d'una bona convivència ciutadana.

Pera nosaltres és un motiu de satisfacció poder constatar que l'esforç, la il·lusió i el rigor amb el que vàrem volguer treballar van ésser ben acollits i reconeguts per la població a la, i amb la que, s'adreçava la nostra intervenció. Vàrem mirar molt de correspondre a la confiança que se'ns va concedir i voldríem, igualment, haver donat la resposta esperada de nosaltres per part de l'Administració que ens va fer l'encàrrec, després de resoldre la convocatòria que dona peu al nostre treball amb el Programa de Mediació Intercultural i Promoció Social del Poble Gitano al Barri del Bon Pastor.

Barcelona, gener 2001

TROPOS

F u n d a c i ó
Healt & SocialCare

LES NOIES GITANES i L'ENSENYAMENT SECUNDARI

Barcelona, juliol de 2003
Carme Garriga i Boadella

PRESENTACIÓ

- I L'ESCOLARITZACIÓ DE LES NOIES GITANES A L'ENSENYAMENT SECUNDARI: ALGUNS CONDICIONANTS
- II NOU MARC LEGAL: NOVES POSSIBILITATS?
- III ELEMENTS PREVIS AL DISSENY D'UN PROJECTE D'INTERVENCIÓ i MEDIACIÓ
- IV EL PROJECTE "LES NOIES GITANES i L'ENSENYAMENT SECUNDARI"
- V PROPOSTA D'INTERVENCIÓ PER LA MILLORA DE L'ESCOLARITAT DE L'ALUMNAT GITANO
- VI ANNEXOS

PRESENTACIÓ

Les pàgines que segueixen descriuen l'experiència realitzada amb el projecte "Les noies gitanes i l'ensenyament secundari" a una zona d'un dels districtes de la perifèria de Barcelona. L'objectiu central d'aquesta experiència pilot era el d'elaborar una proposta, realista i contrastada, de treball, per a la lluita contra l'absentisme i l'abandonament de l'ensenyament secundari de les noies gitanes. L'encàrrec, fet per l'Ajuntament de Barcelona, responia també a la preocupació del Consell Municipal del Poble Gitano, realitzant-se a través de la Direcció de Serveis de Participació Social del Sector de Serveis Personals.

En aquest informe s'expliquen els condicionaments que afecten a l'escolarització de les noies gitanes a l'ESO i el nou marc legal instaurat per la LOCE, en la mesura en que afecta al tema. El projecte es fonamenta en una determinada concepció del paper de l'escola en la lluita contra l'exclusió social i per una societat més justa i inclusiva, que hem volgut explicitar, des de la convicció que un cert contracta moral ha de presidir el treball dels professionals implicats en aquest tema. La part central de l'Informe presenta l'experiència realitzada i una proposta d'intervenció socio-educativa, des d'una metodologia molt propera a la població, comptant amb ella, i amb un pla detallat d'actuació a realitzar per un equip intercultural de professionals.

El treball de camp ha estat realitzat per Carme Garriga i Boadella, directora del projecte, i per Manuel Giménez Valentí (l'oncle Manel). S'ha comptat amb l'assessorament en matèries d'educació de Salvador Carrasco Calvo. La redacció d'aquest Informe final és de Salvador Carrasco i Carme Garriga.

Afegim en annex tres documents referits al Projecte pilot, que ens permeten ser més breus i sintètics en l'exposició de l'experiència realitzada. Es tracta de la proposta inicial d'intervenció, la de continuïtat del Projecte i un informe extern de la Directora del Centre de Serveis Socials de la zona on s'ha realitzat l'experiència.

I. L'ESCOLARITZACIÓ DE LES NOIES GITANES **A L'ENSENYAMENT SECUNDARI: ALGUNS** **CONDICIONANTS**

Amb el Projecte "Les noies gitanes i l'ensenyament secundari" es pretenia determinar els motius de l'absentisme i l'abandonament per part d'aquestes alumnes, dimensionar i contextualitzar aquestes situacions i, finalment, experimentar mecanismes idonis d'intervenció per millorar l'assistència, el rendiment acadèmic i una escolarització obligatòria plena. Estava concebut com un procés d'investigació-acció.

En la proposta s'explicitava que l'experiència pilot volia ser una primera aproximació i, alhora, un punt de partida per a futures intervencions de més amplitud si s'arribés a escaure. En darrer terme, es tractava d'obrir nous camins que, a llarg termini, facilitessin la inserció laboral de les noies i dones gitanes. Així aquest projecte s'inicià en el marc de la lluita contra l'exclusió social. Aquest marc ens pot fer adonar de la complexitat de la situació abordada. Al llarg del temps que ha durat aquesta experiència hem pogut constatar algunes paradoxes, més d'una contradicció, i, sobretot, els condicionants socio-econòmics i culturals d'aquest tema.

Al moment de parlar de paradoxes, pensem en el fet que l'ampliació de l'ensenyament obligatori fins als 16 anys, tot i constituir un avenç en la democratització de l'ensenyament, ha incrementat, de fet, l'absentisme i l'abandonament entre les noies gitanes, sobre tot entre els 14 i els 16 anys. Si la transició de la primària a la secundària és tot un problema, el pas del primer al segon cicle de l'ensenyament secundari obligatori és encara més

difícil i més problemàtic. Hi intervenen factors de diversa índole que explicitem més endavant.

Al parlar de contradiccions ens referim al contrast, sovint, penetrat de confrontació cultural entre els costums, les formes de vida, les limitacions familiars, l'organització social i l'estatus socio-econòmic de moltes d'aquestes famílies, amb els costums, formes de vida, hàbits, actituds i organització social de la població majoritària i les exigències de la vida escolar i la disciplina acadèmica. Hi ha un altre tipus de contradiccions que provenen del doble control social al que està sotmès aquest tipus d'alumnat: el control familiar de la noia a la cultura gitana i el control escolar i acadèmic no sempre coincidents.

A més, en aquest col·lectiu es fan encara més paleses les contradiccions d'un sistema educatiu legalment dotat de flexibilitat i capacitat d'adaptació, però, de fet, rígid i estandaritzat, en el qual la igualtat d'oportunitats esdevé una fal·làcia. L'existència de recursos per compensar les desigualtats socio-econòmiques, en segons quines circumstàncies, són insuficients i acostumen a arribar tard. Tampoc aquest tipus d'alumnes acostumen a tenir recursos per l'assistència a activitats extraescolars quan s'han de finançar, pràcticament, per part de les famílies. Amb tot, es parla fins a la sacietat de la diversitat, de la pluriculturalitat i de la necessitat que aquest tipus d'alumnat tingui una escolarització plenament normalitzada. Tanmateix, un cap a les aules no es sap com abordar les disfuncions que es plantegen, ni tampoc, en línies generals, s'integren elements de diversitat cultural ni en el currículum ni en el tracte personal específic.

Moltes de les dificultats en què es troben les famílies gitanes per l'assistència regular de les seves filles a l'institut provenen de situacions de pobresa, de marginació i de desestructuració familiar, en alguns casos. Aquestes circumstàncies no són pròpiament de la cultura gitana, sinó que obeeixen a situacions estructurals molt complexes. Ningú pot pretendre l'erradicació de l'absentisme i l'abandonament escolar en aquestes situacions tan complexes només amb un projecte puntual d'uns quants mesos. És també indispensable la implicació de les Administracions, tant d'educació com de Serveis Personals, així com els propis centres educatius.

Al llarg de l'experiència pilot hem pogut observar fets i circumstàncies específiques que incideixen, amb major o menor força, en l'assistència i l'abandonament de l'institut per part de les noies gitanes. Enunciem, breument, els que ens han semblat més importants:

- La diferència entre infància i maduresa, edat biològica i edat cultural. En molts casos existeix una precocitat en la maduresa de les noies gitanes d'aquestes edats.
- Existeix una torta protecció i vigilància de les noies abans del matrimoni en una cultura en la qual les noies es casen a una edat inferior a la de la cultura majoritària.
- La preparació i progressiva assumpció de responsabilitats a la llar i a la família. És la importància que donen a "l'escola de la vida".
- En alguns casos hem pogut observar una dinàmica típica de grups d'edat i afinitat. El coneixement d'aquests grups, dels seus hàbits i de les seves relacions internes és un element a tenir en compte.
- Poca comunicació entre les famílies i l'institut.
- Poc reconeixement i valoració de la cultura gitana per part de l'Institució escolar, encara que sempre acostuma a haver-hi excepcions.
- Absència de continguts curriculars específics sobre els gitanos destinats a tot l'alumnat.
- La valoració de l'escola com un espai social positiu per a la instrucció, l'aprenentatge i les relacions és un fet. Sovint no acostuma a ser suficient com per a motivar l'assistència diària continuada a l'institut i per finalitzar amb èxit la secundària obligatòria.
- L'escolarització de les noies gitanes va avançant lentament a l'ESO. Mentre en el primer cicle la situació tendeix a normalitzar-se, en el segon encara queda molt camí per fer.

II. NOU MARC LEGAL: NOVES POSSIBILITATS?

Durant el temps en què s'ha realitzat el projecte, el sistema educatiu espanyol ha sofert una profunda transformació legal, amb la promulgació de la "Ley Orgánica 10/2002, de 23 de diciembre, de Calidad de la Educación" (BOE 24 de Diciembre). Mesos més tard, el Consell de Ministres aprovava, el divendres 27 de juny de 2003, els decrets que venien a desenvolupar aquella llei (BOE 2 de julio 2003).

La LOCE s'inspira en un modal selectiu i segregador de l'alumnat, basat en el que la pròpia Ministra d'Educació, Cultura i Esport va anomenar "cultura de l'estorç" per contraposar la nova llei al modal compresiu i la concepció constructivista dels aprenentatges del modal LOGSE. El pròleg mateix de la LOCE diu que "el esfuerzo y la exigencia personal constituyen condiciones básicas para la mejora de la calidad del sistema educativo, valores cuyos perfiles se han ido desdibujando a la vez que se debilitaban los conceptos del deber, de la disciplina y del respeto al profesor(...). La cultura del esfuerzo es una garantía de progreso personal, porque sin esfuerzo no hay aprendizaje." Hauria de recuperar-se "un clima ordenado, afectuoso pero exigente." L'abundament de la concepció de l'educació coma procés, per centrar-la en els resultats; la confusió de "qualitat" amb "competitivitat"; la substitució del principi d'autonomia per un fort dirigisme estatista fan d'aquesta cultura espartana de l'esforç un greu retrocés cap a models històrics que hom pensava ja superats.

La LOCE preveu, a més, la creació d'itineraris curriculars. Dos a tercer d'ESO (científic-humanístic i tècnic-professional) i tres a quart (científic, humanístic i tècnic professional). L'alumnat serà segregat temprament, des dels 14 anys, en aquests itineraris. Aquells/elles alumnes que, després de segon d'ESO no vulguin continuar cursant cap d'aquests itineraris en podran fer un d'alternatiu amb caràcter d'iniciació professional anomenat "programa d'iniciació professional" (PIP) que atorgarà també el títol de graduat en educació secundària.

Aquest sistema d'itineraris és denominat a la llei com "un sistema de oportunidades de calidad para todos", amb "una configuración flexible, que se adapte a las diferencias individuales de aptitudes, necesidades, intereses y

ritmos de maduración". La diversitat dones, no s'atendrà a l'aula sinó "en una cierta variedad de trayectorias" i en "diferentes procesos formativos".

Els PIP's, amb dos anys de durada, estan concebuts "como una alternativa presidida por los principios de máxima inclusividad y la adecuada flexibilidad"; s'orienten, primordialment, "a los alumnos que rechazan la escuela en su concepción tradicional"; pretenen "reducir las actuales cifras de abandono del sistema" i obrir noves possibilitats de "formación y cualificación de cara al acceso a la vida laboral con mayores garantías". Les qualificacions a les que es refereixen tant la Llei Orgànica com els decrets és la del catàleg de competències professionals al que es refereix l'article 7 de la llei orgànica 5/2002, de 19 de juny, de les qualificacions i de la formació professional. Els PIP's inclouran continguts de formació bàsica i els seus mètodes pedagògics s'adaptaran a les característiques específiques dels alumnes.

Tindran una estructura modular que podrà ser acreditada parcialment com a formació professional o en el seu conjunt si es superen tots els mòduls. En aquest segon cas s'obrirà la possibilitat d'accedir als cicles formatius de grau mitjà. Es preveu la implantació dels primers PIP's al curs 2004-2005.

Malgrat la crítica general suara realitzada als itineraris de la nova ESO, considerem que, en el cas que ens ocupa, els PIP's podrien arribar a ser una nova oportunitat i una alternativa d'interès. Evidentment, sempre i quan no torni a repetir-se la història de les possibilitats creades per la LOGSE amb les mesures de flexibilització i adaptació del currículum: la rigidesa del sistema, la manca de voluntat política, l'absència dels recursos necessaris, la poca implicació de bona part del professorat de secundària, van fer estèril la virtualitat prevista per la llei per l'etapa de secundària obligatòria. Com veurem més endavant, aquesta nova oportunitat pot amagar algun parany.

III. ELEMENTS PREVIS AL DISSENY D'UN PROJECTE D'INTERVENCIÓ I MEDIACIÓ

El nostre projecte parteix d'algunes conviccions sobre la funció i el rol de l'escola que l'experiència ens ha mostrat com a condicions i pressupòsits d'aquests tipus d'intervencions. Són les següents:

- L'escola prepara per a la vida i l'activitat laboral.
- A l'escola l'alumnat s'ha de poder expressar i ser acceptat tal com és; els/les alumnes han de poder aprendre a autoregular el seu comportament i a viure i conviure en una societat multicultural.
- L'escola és una realitat heterogènia amb diferències i pluralitat, en la qual s'aprèn a viure en una societat com la nostra, precisada de més integració social. L'escola ha d'acceptar la diferència i potencial el diàleg, el respecte, la tolerància activa i la comprensió de l'altre. i ha de fer-ho no retòricament, sinó de manera pràctica en els diferents àmbits de la seva acció.
- A l'escola s'aprèn a organitzar i distribuir el temps, essent la regularitat i la puntualitat en l'assistència a classe un element educatiu que cal aprendre a valorar.
- Sovint el model escolar genera entre els adolescents falta d'interès per escassa motivació. L'autonomia i l'autoestima són factors essencials per l'educació dels adolescents i per la seva plena inserció en la comunitat educativa. Sense aquests elements és impensable implantar la cultura de l'esforç a les aules.
- A l'escola la persona es construeix a sí mateixa en interacció amb els altres, creant condicions d'acoblament intercultural i de convivència cívica.
- L'absentisme escolar i l'abandonament prematur de la secundària obligatòria per l'alumnat gitano són expressions molt significatives de situacions socio-econòmiques i culturals diverses de gran complexitat.

- Aquesta problemàtica multidimensional ha d'abordar-se, com dièiem abans, des d'una intervenció social i educativa integrada: cal treballar amb els Serveis d'Educació, els Serveis Socials i el conjunt dels Serveis d'atenció a la persona; amb els instituts, amb pares, alumnes i professors així com amb tot el personal dels serveis educatius. Aquest treball s'ha de fer en el centre educatiu, en els diferents centres del barri, a les llars o farà d'elles segons els casos. Es tracta de que la intervenció i la mediació per a la millora de l'assistència regular a l'institut sigui propera a les famílies i a les alumnes; estigui acceptada plenament en el Centre com un recurs més i no com quelcom estrany que ve a posar en evidència mancances o situacions que no es vol que transcendeixin més enllà del recinte de l'institut.
- La tasca de coordinació és una part essencial en aquest tipus d'intervencions, en les quals és imprescindible la implicació de la comunitat educativa. Percebem tanmateix que, en línies generals, a l'ESO no s'han produït canvis substancials en la tradicional manera de fer del professorat.
- El tipus d'intervenció i mediació que es proposa tindria ple sentit en el marc de zones escolars d'atenció preferent que permetin dotar als IES que ho necessitin dels recursos necessaris per a fer front als reptes que pretenen abordar projectes d'aquest tipus, sense singularitzar un IES en l'atenció preferent de determinats segments de població d'ètnies minoritàries. Sovint, per no estigmatitzar un centre, els equips de direcció i el professorat són reticents a la presència de mediadors interculturals o a la realització de projectes específics.

IV. EL PROJECTE "LES NOIES GITANES I L'ENSENYAMENT SECUNDARI"

Al llarg del curs 2002-2003 hem implementat un pla de treball per tal d'abordar l'absentisme i l'abandonament de l'ESO per part d'alumnes gitanes. El treball l'hem realitzat a un IES d'una zona d'un districte de la perifèria de la ciutat de Barcelona, en el que hi havia matriculades un nombre

suficient però no excessiu d'alumnes d'ètnia gitana. Aquest fet ha permès realitzar una experiència pilot en la qual ha sigut possible controlar l'abast de l'experiència, i alhora, detectar les dificultats i les possibilitats d'una intervenció socio-educativa en un medi fàcilment homologable a d'altres zones i districtes de la ciutat amb característiques similars.

El Centre tenia experiència prèvia en el camp de l'ensenyament amb alumnat gitano a nivell de secundària i els suports específics per atendre situacions de diversitat socio-cultural (una UAC amb uns professors molt motivats i compromesos, així com algun professional de l'EAP). L'institut era receptor d'alumnat d'ensenyament primari que procedia especialment de dos CEIP's de la mateixa zona, amb els quals vàrem començar a col·laborar a les darreres setmanes de la realització del projecte.

La primera dada a destacar d'aquesta experiència, en allò que es refereix a l'alumnat femení gitano, és la diferència del nombre d'alumnes del primer i segon cicle de l'ESO. Mentre a primer i segon curs hem localitzat vint alumnes, a tercer i quart curs n'hi ha matriculades sis, cinc de les quals falten habitualment, és a dir, han abandonat.

Amb el Projecte preteníem, a més, obtenir alguna informació sobre la marxa dels estudis i el seguiment ordinari, disciplinari, actitudinal i acadèmic de les alumnes. En aquest sentit creiem important destacar l'existència d'un grup d'alumnes que segueixen els estudis amb normalitat, en el grup classe que els pertoca i amb el rendiment mitjà de la classe. Tant és així, que en els llistats que se'ns van facilitar per part del propi institut, algunes d'aquestes alumnes no hi constaven.

Entre les circumstàncies que han motivat l'absentisme o l'abandonament de l'Institut, hem pogut detectar situacions fonamentalment de pobresa i desestructuració familiar. En alguns casos aquestes circumstàncies indueixen a la família a tenir necessitat de la filla per atendre obligacions de la llar. En d'altres casos la situació de l'habitatge (ubicació, manca d'aigua calenta, etc...) són una dificultat afegida que en ocasions impedeix la puntualitat i facilita l'absència. També ens hem trobat amb circumstàncies en que cal atribuir l'absentisme o l'abandonament a causes d'índole cultural (llarga enfermetat

o hospitalització d'algun membre de la família, edat temprana d'entrada al matrimoni, etc...). Per últim, algunes alumnes i famílies no estan motivades per assistir al centre, ni senten interès per l'institut atès que existeix una falta de sintonia entre el que ofereix l'ensenyament secundari i els seus interessos. És difícil treballar i assistir amb regularitat a l'institut si no hi ha empatia.

Hem pogut observar, a l'hora del pati, el tipus de relació entre companys i companyes i hem comprovat que era la pròpia d'aquest espai, sense que res en especial ens cridés l'atenció. Tanmateix no ens ha sigut possible fer un seguiment detallat del rendiment acadèmic de cada una de les alumnes gitanes del Centre i no hem pogut conèixer la percepció que el conjunt del professorat tenia d'aquesta població en relació al conjunt de l'alumnat.

En el disseny del Projecte havíem previst de realitzar una intervenció centrada en les alumnes, les seves famílies i l'IES (tant la direcció com la coordinació pedagògica, els tutors/es i el professorat). També comptàvem amb la col·laboració d'Educació i Serveis Socials del Districte. El contacte amb les alumnes s'ha fet sobre tot a través de vies informals. Aquest ha sigut un fet importat perquè ha facilitat la fluïdesa i l'espontaneïtat de la comunicació: les situacions i els problemes, quan n'hi havia, s'explicitaven amb tota naturalitat. El contacte amb les famílies ha sigut el punt central de la nostra feina. Hem pogut tenir contactes amb les famílies gràcies, en bona part, a les facilitats trobades en els Serveis Socials de la zona, amb els que hem treballat conjuntament i compartit l'espai físic. Per altra banda, el fet que a l'equip hi hagués un oncle gitano enfortia els compromisos assumits per les famílies i les alumnes.

El treball a l'institut, finalment, ha tingut serioses limitacions que han dificultat el desenvolupament del Projecte en totes les línies que s'havien previst inicialment: no s'ha pogut fer un seguiment rigorós i sistemàtic de les alumnes gitanes ni de les seves faltes d'assistència; no s'ha entès la nostra presència com un servei per facilitar la millora de la situació, en el sí mateix de l'institut, per causes que se'ns escapen i no se'ns han explicitat.

El projecte ha viscut dues etapes molt diferenciades entre sí: el primer període abasta de setembre a desembre del 2002. Durant aquests mesos es

va entrar en contacte amb tots els agents implicats. En aquest temps va ser possible accedir a la comunicació directa amb les alumnes a l'hora del pati i a ser presents al centre. Es va veure ràpidament que aquest temps era insuficient per assolir l'objectiu de detectar les variables i circumstàncies a tenir presents per elaborar una proposta generalitzable posteriorment a d'altres centres o zones.

La segona fase va abastar els mesos de febrer a maig. En aquest període se'ns va comunicar que no podíem accedir al centre i vàrem tenir dificultats per obtenir regularment el llistat de faltes de les alumnes. A partir d'aquesta situació es va treballar més intensament amb les famílies i es va col·laborar més amb dos CEIP's de la zona. Dins d'aquesta fase vàrem tenir varies reunions amb els responsables de l'UAC i la psicòloga de l'EAP, a l'Institut.

Al llarg de la realització del Projecte s'han tingut contactes molt diversos amb entitats, organitzacions i equipaments de la zona relacionades amb l'educació i formació d'infants i joves, amb participació ciutadana i en general dispensadores de recursos útils per aquesta població. Voldríem destacar de manera especial el treball realitzat conjuntament amb Serveis Socials i la col·laboració de Caritas de la zona, que ens va facilitar en tot moment informació, contactes i poden compartir propostes d'actuació.

Pel que fa a la metodologia de treball de l'equip, considerem d'interès remarcar algunes de les formes d'intervenció que hem realitzat.

Al plantejar una intervenció amb les famílies gitanes per tal de facilitar l'assistència a l'Institut de les seves filles cal tenir present que, en ocasions, es plantegen circumstàncies que van més enllà de l'escolarització dels fills/es: apareixen problemes socials diversos (d'habitatge, de manca de recursos econòmics, de salut, de treball, etc...). En una intervenció com la que es proposa en aquest Projecte, l'equip de treball atén a les famílies i les orienta i ajuda per tal de plantejar les situacions detectades a qui pertoca, facilitant els contactes o bé orientant a les famílies i derivant els problemes al lloc pertinent. De fet, en l'experiència pilot, hem exercit aquesta tasca d'orientació social i familiar en moltes ocasions.

Ha sigut fonamental, per aquest tipus d'intervenció, el treball realitzat als carrers; a les pròpies llars; els contactes mantinguts amb algunes gitanes al "culto" i a d'altres llocs com a l'estació; a la parada de l'autobús; esmorzant a la granja, etc... De fet, a través d'una comunicació fluida i espontània, es va aconseguir tenir un bon accés a les famílies amb les que treballàvem. En alguns casos varen formular i canalitzar oportunament les necessitats expressades o detectades (quasi fent "d'interpretats"): en d'altres vàrem aconsellar realitzar determinades gestions i consultes a d'altres professionals. De la mateixa manera que la comunicació informal a l'hora del pati va afavorir el contacte fresc i viu amb l'alumnat, així, trobar les persones per les places, els carrers, al bar de l'estació, a la granja, al Centre Cívic, etc... o bé prenent cafè a casa seva, ens va facilitar entrar a fons en no poques circumstàncies familiars delicades i en algun cas, problemàtiques.

En definitiva, la proximitat a la població amb la que hem treballat ha sigut la clau de l'entesa amb moltes famílies i la peça que ens ha ajudat a conèixer més alguna persona i saber anar previnguts contra maneres de fer i de ser de les quals ens havíem de mantenir allunyats i que afectaven, també i negativament, a alguna alumna gitana a la que ateníem i ajudàvem a l'institut.

V. PROPOSTA D'INTERVENCIÓ PER LA MILLORA DE L'ESCOLARITAT DE L'ALUMNAT GITANO

1. Marc general

Aquesta proposta s'insereix en el marc de les polítiques que pretenen afavorir la inclusió social i millorar la integració socio-laboral de la joventut gitana. Aquest tipus d'intervencions s'orienten a remoure els obstacles que impedeixen que tots els ciutadans i ciutadanes gaudeixin del dret a l'educació en les mateixes condicions, atenent a les demandes culturalment diferenciades que una societat cada vegada més plural presenta als instituts. Igualment s'inspira en la resolució del Parlament de Catalunya, del 21 de no-

vembre de 2001, que "reconeix la identitat del Poble Gitano i el valor de la seva cultura (...) per a la societat catalana".

- Tal com hem dit anteriorment, aquesta proposta té en compte les noves possibilitats que pot arribar a obrir el desenvolupament de la llei orgànica 10/2002, de 23 de desembre de "calidad de la educación" (BOE 24 de diciembre). Entenem que amb els programes d'iniciació professional (PIP's) s'obren noves possibilitats a partir del curs 2004-2005 que caldrà aprofitar amb creativitat i una clara voluntat política.
- L'ensenyament secundari viu en línies generals una situació de desconcert, en la qual els temes que afecten a la diversitat són percebuts com un fet irreversible, abordats amb una certa recança i consciència de les pròpies limitacions. No tot el conjunt del professorat viu la diversitat cultural a les aules com un avantatge i una oportunitat. Difícilment avançaràn iniciatives com aquesta sense el que els experts denominen "contracte moral del professorat",
- Aquest tipus d'intervencions no es poden plantejar de manera eficaç i eficient sense partir del coneixement de l'heterogeneïtat de la població gitana i la diversitat de situacions socio-econòmiques en que viu aquesta població. No tots els gitanos són iguals, no totes les situacions obeeixen a les mateixes causes ni reflecteixen idèntics problemes.
- En l'anàlisi de l'absentisme escolar cal distingir els problemes que deriven de condicions socio-econòmiques dels que provenen de factors culturals, o de circumstàncies temporals transitòries. Aquests fets obliguen a distingir els que són objectius, només assolibles a llarg termini, que suposen canvis estructurals, dels que són de solució a curt termini i depenen de variables conjunturals. Algun tipus d'absentisme no tindrà solució immediata malgrat que projectes com el que proposem tinguin una valoració final i global positiva.

Al parlar del marc general del nostre projecte, no podem deixar de suggerir que, de cara al curs 2004-2005, des de l'Institut Municipal d'Educació i la Delegació Territorial d'Ensenyament s'abordi seriosament la possibilitat d'im-

plantar algun PIP, amb oficis que suscitin l'interès d'alumnes amb dificultats en l'assistència regular a classe i/o desmotivats per l'ensenyament tradicional (com indica la LOCE). Pensem que la iniciació a oficis com perruqueria, pintura, mecànica, restauració o d'altres similars podrien constituir una nova alternativa per aquesta població en edat d'escolaritat obligatòria (entre els 14 i els 16 anys). La "formació bàsica" prevista al PIP hauria de ser adaptada amb criteris de màxima flexibilitat, per fer d'aquest nou itinerari una oportunitat de "màxima inclusivitat" com pretén la nova Llei Orgànica. Hem realitzat alguna altra experiència, en aquesta línia, que ens ha ensenyat moltes coses sobre les possibilitats i limitacions d'aquest model.

Aquesta nova oportunitat legal requereix, per a ser efectiva, d'una inversió en infraestructura i personal especialitzat (que podria contractar-se a partir dels gremis o associacions professionals d'oficis). Es tractaria de començar noves iniciatives o d'estudiar a fons les possibilitats que donen les "escoles d'oficis", obrint les seves portes des dels 14 anys i permetent-los impartir complert l'itinerari del PIP.

Tanmateix, en aquest aspecte de les possibilitats dels nous PIP's cal advertir que l'oferta d'aquest itinerari s'ha de fer als/les alumnes que realment necessiten d'aquesta alternativa i de manera que l'alumnat gitano que estigui en condicions de seguir altres itineraris, amb els reforces necessaris, no sigui derivat cap als PIP's, sinó que segueixi en els itineraris no professionals de l'ESO.

2. Pla d'actuació

Considerem que al moment d'extendre i posteriorment generalitzar experiències en la línia del Projecte pilot que hem realitzat, caldria:

- Seleccionar els centres en que s'ha de realitzar la intervenció tenint en compte que el nombre d'alumnes gitans no sigui excessiu, que els Centres (l'equip de direcció, la coordinació pedagògica i el pla d'acció tutorial) manifestin explícitament el seu interès i grau de compromís en l'experi-

ència i estiguin disposats a elaborar un pla d'acollida i de seguiment individualitzat de l'alumnat. Creiem convenient recomanar que es comenci a treballar amb les famílies i alumnes, abans de l'arribada a l'Institut.

- A més del treball en els Centres, l'equip de professionals que realitzi aquesta intervenció ha de fer la seva tasca en contacte i col·laboració amb els Serveis Educatius i Socials del Districte i la zona.
- La realització d'un projecte com el que proposem exigeix com a requisit previ i imprescindible una acció coordinada entre l'Institut Municipal d'Educació i la Delegació Territorial del Departament d'Ensenyament. En aquest punt ha de quedar molt clar que es tracta d'un projecte d'EDUCACIÓ, per més que cal treballar de manera integrada amb els Serveis Personals. El treball fonamental, per tant, s'ha de realitzar al sí del centre, tot potenciant una relació fluida entre les famílies i la institució escolar.

Quant a les tasques que creiem ha de realitzar l'equip de treball del Projecte, assenyalem les següents:

Treball previ a la intervenció al Centre:

- Comunicació i informació de l'encàrrec als òrgans municipals i d'Ensenyament pertinents, per tal d'implicar-los en el Projecte.
- Establir un lloc de referència per poder localitzar l'equip.
- Coneixement del barri i zona i de la situació general de la seva població gitana.
- Contactes inicials amb els responsables i els professionals que han de participar en el tema.
- Presentació del Projecte al Claustre i al Consell Escolar dels Centres, prèvia acceptació per part dels òrgans de govern de l'Institut.

Treball al Centre:

- Atendre les peticions de la direcció i del professorat, de les famílies l'alumnat.
- Si cal, donar informació sobre els trets fonamentals de la cultura gitana.
- Mediar entre l'Institut, l'alumnat i les famílies per tal de facilitar el coneixement i la comprensió mútua.
- Realitzar un seguiment proper i acurat de l'assistència i rendiment d'aquest alumnat, d'acord amb l'Institut.
- Facilitar material didàctic específic sobre la cultura gitana.
- En cas d'haver alguna expulsió o d'obrir-se expedient a alguna alumna gitana, l'equip hauria de ser consultat, o al menys, informat, per tal de fer alguna gestió amb la família, màxim si es tractés d'expulsions "preventives", com s'han donat en alguns casos, ignorant que l'expulsió d'una absentista ajuda ben poc a obtenir la finalitat educativa de tota sanció acadèmica.

Contacte amb l'alumnat gitano:

- Establir una relació propera amb aquest alumnat, escoltar-lo, conèixer els seus interessos i expectatives personals.
- Orientar-lo, en la mesura del possible, per consolidar hàbits de disciplina acadèmica i d'estudi.
- Motivar-lo per l'escolarització regular i desvetllar l'interès pels estudis.

Contacte amb les famílies:

- Presentar-se a les famílies gitanes, dir qui som i explicar perquè som allà i el tipus de feina que farà l'equip.
- Desvetllar l'interès de les famílies pera que prioritzin l'assistència a l'Institut per sobre d'altres necessitats.
- Contacte habitual per fer el seguiment dels estudis de les seves filies (tant l'assistència com el procés general que van fent).
- Facilitar i incentivar la comunicació i relació amb l'Institut (participar en la vida escolar, excusar les faltes quan es produeixen, etc ...).

Col·laboració amb els Serveis Socials i d'altres professionals i entitats:

- Presentar-se i presentar el Projecte, posar-se a la seva disposició.
- Establir una bona col·laboració amb Serveis Socials per orientar de manera coherent i integrada la intervenció en els casos en que s'atengui a les mateixes famílies.
- Tenir contactes amb les diverses entitats, serveis i equipaments per quan calgui derivar alguns temes o buscar formes de suport i ajuda mútua.

L'equip de treball ha d'estar integrat per professionals que reuneixin, al menys, les següents característiques:

- Els equips han d'estar constituïts per dos o tres professionals, un dels quals assumeixi les tasques de direcció del Projecte.
- L'equip de treball ha de ser mixt, participant professionals gitanos i no gitanos, ates que han de treballar amb els dos tipus de població.
- Cal que els integrants de l'equip siguin coneixedors de la realitat heterogènia i diversa dels gitanos de la ciutat i han d'ésser, també, bons co-

neixedors de l'ensenyament secundari i de les circumstàncies generals d'escolarització de la població gitana en aquesta etapa educativa.

- En l'equip ha d'haver un professional amb titulació universitària superior (han de treballar amb professorat de secundària i l'estatus acadèmic és un element a considerar). A ser possible, fora bo tingués experiència docent.
- En cas d'implantar el Projecte en més d'un centre o zona, recomanem una coordinació global, amb la supervisió d'un responsable i un expert en temes d'ensenyament secundari.

Institut per a la Promoció Social i de la Salut

PROGRAMA DE MEDIACIÓ INTERCULTURAL I PROMOCIÓ SOCIAL DEL POBLE GITANO AL BARRI DE ROQUETES

CARME GARRIGA I BOADELLA

**Cap de departament de minories ètniques
Institut per a la Promoció Social i de Salut (ipss)**

Barcelona - gener 2007

- I. Presentació**
- II. Una prospecció inicial: la realitat social del barri**
- III. Proposta de la intervenció**
 - 1. Objectius de la intervenció**
 - 2. Model d'intervenció**
 - 3. Activitats a desenvolupar**

I - PRESENTACIÓ

En el mes d'octubre de 2006, la Regidoria del Districte de Nou Barris de l'Ajuntament de Barcelona encarregà a la Sra. Carme Garriga, Cap de departament de minories ètniques de l'Institut per a la Promoció Social i de la Salut (IPSS), la realització d'una intervenció amb la població gitana del barri de Roquetes d'aquest Districte, semblant a la realitzada anteriorment a un altre barri de la ciutat.

L'encàrrec d'aquesta intervenció respon a un compromís adquirit pel Regidor, amb diferents ciutadans i ciutadanes, entitats i serveis d'aquest barri, que, des de feia temps, reclamaven una intervenció específica amb la població gitana, resident a Roquetes.

Les pàgines que segueixen pretenen ser, alhora, la presentació del treball de camp realitzat a Roquetes durant la fase d'entrada, aproximació i primers contactes amb la població del barri i, també, la formalització d'una primera proposta d'intervenció, basada en el coneixement que avui tenim del barri en general i de la seva població gitana en particular.

II- UNA PROSPECCIÓ INICIAL: LA REALITAT SOCIAL DEL BARRI

A partir de l'encàrrec es començà a realitzar una prospecció del barri i la seva població per a l'obtenció de dades primàries, mitjançant treball de camp en el territori mateix, iniciant el contacte directe amb professionals, tècnics i tècniques dels serveis, amb les entitats i amb el conjunt de la població del barri, posant especial èmfasi en l'apropament a la població gitana.

En aquesta fase inicial de la intervenció s'ha recollit també la documentació disponible referida a les diverses intervencions i realitzacions que s'estan duent a terme, així com el material que en general ens poguéu facilitar l'apropament a la realitat del barri.

Voldríem fer especial menció a la documentació facilitada per l'equip del Pla Comunitari de Roquetes, des del Diagnòstic (desembre, 2003) fins a l'Informe de Seguiment i Control (gener/juny, 2006). Es tracta d'un material realitzat amb una dinàmica participativa i comunitària, complementada amb dades estadístiques sobre l'estructura de barri a nivell territorial i demogràfic, ambiental, econòmic i social (salut, educació, lleure i esports, cultura i formació al llarg de la vida, ocupació i espais de treball) i sobre l'organització social. Des de l'Informe de Seguiment i Control i l'article "El proceso de desarrollo comunitario en Roquetes, caminos de aprendizaje compartidos", es pot seguir el procés de desenvolupament comunitari en el barri, impulsat des d'aquest Pla.

Hem tingut accés també al "Primer esborrany" (octubre, 2005) de l'Informe de la recerca a Roquetes: Document per facilitar un pla de treball de mediació comunitària intercultural del servei de Mediació Intercultural Comunitària BCN Media. Aquest informe aborda qüestions relatives a la convivència intercultural entre veïns, a l'ús d'espais públics (estretament vinculat a la precarietat de l'habitatge) i d'altres temes que poden ser problemàtics al barri. El treball es basa, fonamentalment, en identificar els diversos discursos existents a Roquetes sobre la immigració estrangera. També s'apunten línies d'intervenció de mediació intercultural per millorar la convivència al barri.

En aquesta fase inicial hem comptat amb l'excel·lent col·laboració dels/les professionals, tècnics i personal dels serveis i equipaments, de les entitats del barri i de molts veïns i veïnes (gitanos i no gitans) que ens han acollit amb la millor disposició, ens han atès amablement i que projecten en la nostra intervenció expectatives que hem procurat relativitzar i fer realistes. Voldríem agrair a tothom aquesta acollida tan bona que hem tingut a Roquetes.

Les actuacions realitzades al barri en aquesta primera fase han estat les pròpies d'un treball de camp que permetés una aproximació al coneixement del barri; als plans, programes i projectes que s'hi estan duent a terme; als serveis i equipaments existents; el contacte amb els/les professionals, tècnics i personal que hi treballen; amb alguns/es membres de diverses entitats; la participació en diverses reunions: a Serveis Socials; a l'Associació de

veïns i veïnes; al Centre Ton i Guide; al Districte; a la Comissió Social del CEIP Antaviana; a la Taula de prevenció i a la Comissió d'educació.

Durant aquest temps hem passejat i passat moltes estones al barri. Creiem important familiaritzar-nos amb el territori i amb la gent i que ella es familiaritzi amb nosaltres.

A partir de la informació i coneixement inicial del barri i de la població es va pensar en la formació de l'equip de treball i en la conveniència de que en formés part un home gitano, ancià de respecte, i una dona gitana de mitjana edat i amb molts contactes amb la població gitana de Roquetes. A més, comptem amb la possible col·laboració puntual d'altres persones per a temes o qüestions específiques concretes que així ho requereixin o en els casos en que es consideri convenient. El coneixement i aproximació a la població gitana s'ha realitzat i s'està realitzant mitjançant el contacte directe i personal a través de persones que ja coneixem i ampliant aquest contacte amb la metodologia de bola de neu. Hem esmorzat en diferents ocasions amb gitanos i gitanes, hem visitat dues cases, hem mantingut moltes converses pel carrer i hem assistit a una celebració del "culto" de Canyelles i a una altra del de Verdum. L'Església Evangèlica de Filadèlfia té molts creients en l'actualitat entre la població gitana, també a Roquetes. Aquesta és una variable a tenir molt en compte a l'hora de proposar actuacions per a aquesta població.

Parlant de la població gitana del barri sorprèn el grau de desconeixement existent sobre aquesta població de Roquetes: estan absents, a la practica, en la documentació i informació sobre el barri; fins ara, ningú ens ha sabut dir quants gitanos/es ni quantes llars gitanes hi ha a Roquetes. Sí que hi ha informacions concretes de serveis i equipaments dels que se'n beneficien o en fan ús. Les coses són així, fins i tot entre els mateixos gitanos del barri, que contenen "els seus", però no saben, tampoc, quants són al barri.

Durant aquest temps que hem estat al barri hem pogut constatar l'existència de prejudicis i generalitzacions que sobre la població gitana existeixen en ell. Confiam que la nostra intervenció aportarà informació real, precisa i acurada d'esdeveniments o situacions que s'atribueixen als gita-

nos i que no són pròpies d'aquest col·lectiu o, almenys, que no se'ls poden atribuir d'una manera exclusiva i a tots. Alguns veïns i veïnes, com també ho fan alguns professionals, ens han comentat que "tot els hi cau a ells", que "hi ha gent exagerada i amb tics racistes". Així, per posar algun exemple, si s'ocupen alguns habitatges cal reconèixer que entre els ocupes n'hi ha de gitanos i de no gitanos (paios). L'estereotip, però, diu que el fenomen de l'ocupació d'habitatges en el barri és cosa dels gitanos. Sembla que la realitat no és exactament així.

L'opinió de la majoria de persones que els coneixen és que els gitanos de Roquetes són molt bona gent. Els problemes de convivència no són greus. Provenen sobre tot dels sorolls (juergas) i, de vegades, de la brutícia. A més, quan les actuacions, socialment considerar-les com a desviades, s'atribueixen als gitanos se'ls hi adjudiquen com a col·lectiu, mentre que quan es tracta de paios no s'atribueixen al col·lectiu sinó a persones o grups de persones determinats i concretes. Resulta, així, que "els homes gitanos estan al matí a la placa del parking amb els seus ocells i sense treballar". La realitat, però, es que també hi ha paios amb els ocells al mateix lloc i moment i que no tots els gitanos hi són. És important assenyalar que també hi ha veïns i veïnes que distingeixen entre els gitanos "d'aquí", els que porten molts anys vivint al barri i els que han arribat més recentment, els "nous".

En els contactes mantinguts amb alguns dels veïns i veïnes més compromesos en la millora del barri i de la convivència hem pogut escoltar un lament sincer per la poca, per no dir nul·la, participació de la població gitana en el moviment ciutadà del barri i en les "mogudes ciutadanes i generals" de Roquetes.

Per part de molts professionals i d'alguns veïns i veïnes del barri s'ha expressat una franca preocupació per la situació escolar de l'alumnat gitano, una problemàtica que es considera com a molt important pel present i el futur dels infants i joves gitanos/es del barri.

En general, s'han aprofitat tots els contactes mantinguts al barri per explicar l'encàrrec rebut i l'abast i els objectius de la nostra intervenció.

III - PROPOSTA DE LA INTERVENCIÓ

La proposta que presentem vol ser realista i viable, tenint en compte el temps i el pressupost de que disposem, els contactes ja establerts i el coneixement de la població (gitana i no-gitana) del barri i dels agents, entitats, serveis i equipaments del mateix.

La nostra intervenció esta pensada per a incentivar la promoció social de la població gitana i contribuir a la millora de la convivència ciutadana. Proposem una actuació dotada d'una doble virtualitat: per una banda és pro-activa, centrada en la dinamització de processos, a partir de la pròpia població gitana i dels seus interessos; i per l'altra, té, també, un caràcter preventiu, per tal de detectar, en el temps i la forma oportuns, els punts en que la convivència ciutadana pot veure's afectada per possibles conflictes, latents o manifestos, per tal de trobar les vies de solució més adients.

Es tracta, com es podrà comprovar, d'una proposta de treball àmplia, que permet posteriors adaptacions i concrecions a mesura que avancem i aprofundim en el coneixement de la població del barri, dels serveis, equipaments i programes i projectes que s'hi estan duent a terme. Cal fer aquest advertiment per tal de deixar palesa la forma com volem incidir en la realitat social de Roquetes. Més endavant es comentarà la metodologia que seguim, de manera més detallada.

1. Objectius de la intervenció

Els objectius d'aquesta intervenció els classifiquem en dos grans categories: generals (relacionats ambles intencions últimes a contribuir) i específics (relacionats directament amb les possibilitats d'actuació, partint de la realitat del barri, cap als objectius generals).

Els objectius generals del Programa són:

- 1 La promoció social de la població gitana del barri de Roquetes.
- 2 La millora de la convivència ciutadana.
- 3 La prevenció de possibles focus de conflicte social.

Els objectius específics que ens proposem són:

- 1 Incrementar el coneixement de la població gitana que viu al barri de Roquetes.
- 2 Aconseguir que s'estableixin mecanismes de diàleg i resolució de conflictes.
- 3 Fomentar la participació del col·lectiu gitano en les estructures generals de participació ciutadana.
- 4 Facilitar el diàleg entre les administracions competents i les famílies gitanes per cercar vies de col·laborar, si així ho desitgen, amb els centres d'ensenyament, els diferents serveis, les institucions i les entitats presents al barri a conèixer i comprendre la cultura gitana.
- 5 Fomentar en el col·lectiu gitano el coneixement i la comprensió de formes de vida diferents a la seva.
- 6 Ajudar a la població gitana a comprendre els mecanismes de funcionament dels serveis públics.

2. Model d'intervenció

Creiem important explicitar el tipus d'intervenció social que ens proposem fer; les actuacions a realitzar estan condicionades pel model amb el que treballem i les seves característiques.

La intervenció que proposem va dirigida a persones, famílies, grups, entitats i institucions per aconseguir aquella consciència de la situació i de les relacions existents amb la resta de grups del barri, que els permeti formular i plantejar les seves pròpies necessitats, explicitar les seves expectatives i enfrontar-se a les situacions de conflicte i/o carències, de manera que puguin

aconseguir millores en el seu benestar. Així, ens cal aprofundir en el coneixement de la població i en la comprensió de la realitat social del barri.

És una intervenció, a més, a realitzar en el marc del serveis públics del Districte, com instrument d'una política social de millora de la convivència ciutadana de prevenció de l'exclusió social. El coneixement aprofundit del Pla Comunitari, dels Projectes de la Llei de barris, del Pla d'Entorn i de les diferents actuacions que es desenvolupen al barri, és imprescindible per a concretar la nostra col·laboració. Cal establir-la conjuntament i de comú acord.

Entenem que una intervenció que pretengui desenvolupar i potenciar la promoció social d'un sector de la població ha de comptar amb la mateixa des del primer moment. Partim de la idea que la població mateixa és el subjecte principal, l'agent o actor del procés. El nostre paper es el d'acompanyar processos, assessorar, ajudar i mediar en situacions que així ho requereixin. Per fer aquestes funcions cal estar amb la població, compartir inquietuds i gaudir de la seva confiança, Per dir-ho gràficament, cal "perdre molt de temps" en el barri i amb la gent, en el sentit de no tenir desfici per fer actuacions d'entrada, sinó que s'ha de començar mirant, veient i escoltant, sobretot en la primera fase del treball, en la comunicació informal amb les persones i en la creació de la xarxa de relacions i contactes que ens han de permetre, després, incidir eficaçment en les qüestions que es necessitaran o ens interessaran d'entrada, segons els objectius específics que ens hem proposat.

El model d'intervenció que ens proposem aplicar exigeix estar molt propers a la gent, de manera que el treball a realitzar es faci, principalment, als carrers, i a mesura que la població ens permeti l'accés, als domicilis i als seus llocs de trobada.

Els nostre treball quedarà reflectit en el diari de camp i la documentació que es generi com a fruit de la dinàmica i desenvolupament del programa. Tot aquest material facilitarà el coneixement, comprensió i posterior anàlisi de la realitat en la que ens proposem incidir, així com l'avaluació del programa. En acabar es realitzarà una Memòria final en la qual hi constarà el treball realitzat, considerant tant la vessant quantitativa com la qualitativa

3. Activitats a desenvolupar

1. Per tal d'incrementar el coneixement de la població gitana que viu al barri de Roquetes:

- Recollida de dades secundàries i fons documentals disponibles en els serveis i entitats, referides a la població gitana.
- Estar presents al barri i establir comunicació amb la gent.
- Obtenir dels serveis i entitats del barri contactes amb les famílies gitanes que coneixen.
- Contactar amb les famílies que ja coneixem en el barri i, utilitzant la tècnica de "bola de neu", ampliar els contactes.
- Connectar amb el "Culto".

2. Per tal d'aconseguir que s'estableixin mecanismes de diàleg i resolució de conflictes:

- Contactar amb les entitats i grups de veïns i veïnes.
- Conèixer les dificultats que tenen els diferents grups de població entre ells. Fer de pont per establir la comunicació entre persones representatives dels diferents grups i/ o entitats per a crear condicions per a la bona entesa i el diàleg.
- Facilitar la mediació en situacions de conflicte en el barri.
- Assessorar les famílies gitanes que ho requereixin en relació als diferents processos administratius en que es vegin involucrades i a les alternatives possibles.
- Col·laborar en l'anàlisi de les causes i el procés d'evolució d'hipotètics conflictes de convivència ciutadana, latents o manifestos, que puguin sorgir entre grups de la població del barri .

3. Per tal de fomentar la participació del col·lectiu gitano en les estructures generals de participació ciutadana:

- Plantejar (obtingut el coneixement del barri) a persones amb representació i acceptació per part de la resta de població la possibilitat d'incorporar-se a les estructures de participació i diàleg ciutadà.
- Treballar amb la població gitana la conveniència de la participació en tot allò que concerneix al barri.
- Crear un clima propici a l'acceptació dels gitanos en les instàncies on és possible la seva participació.

4. Per tal de facilitar el diàleg entre les administracions competents i les famílies gitanes per cercar vies de solució a les carències socials existents:

- Detectar les principals carències socials dels gitanos i ajudar-los a plantejar-les a les administracions competents.
- Assessorar les administracions que ho sol·licitin en la formulació de les possibles alternatives.
- Ajudar als gitanos a presentar peticions raonables i possibilistes.

5. Per tal de col·laborar, si així ho desitgen, amb els centres d'ensenyament, els diferents serveis, les institucions i les entitats presents al barri a conèixer i comprendre la cultura gitana:

- Disponibilitat, a petició de les parts interessades, per assessorar, informar i formar sobre la cultura gitana.

6. Per tal de fomentar en el col·lectiu gitano el coneixement i la comprensió de formes de vida diferents a la seva:

- Tenir present aquest objectiu en la comunicació habitual amb la població gitana i transmetre la necessitat de comprensió i respecte mutu.

7. Per tal d'ajudar a la població gitana a comprendre els mecanismes de funcionament dels serveis públics:

- En la mesura en que el contacte quotidià propiciï un clima de confiança i sorgeixin dificultats de relació o d'accés als serveis públics, fer-los entendre que l'administració té uns mecanismes de funcionament que cal conèixer i seguir.

Institut per a la Promoció Social i de la Salut

PROGRAMA DE MEDIACIÓ INTERCULTURAL
I PROMOCIÓ SOCIAL DEL POBLE GITANO
AL BARRI DE ROQUETES

CARME GARRIGA I BOADELLA

Cap de departament de minories ètniques
Institut per a la Promoció Social i de Salut (ipss)

Barcelona - Setembre 2007

El dia 22 de març del 2007, el Districte de Nou Barris i l'Institut per a la Promoció Social i de la Salut (IPSS), signaren un Conveni de Col·laboració, d'una durada de sis mesos, per a portar a terme un "Programa de mediació intercultural i promoció social del poble gitano al barri de Roquetes".

A partir de la signatura del Conveni, d'acord amb la proposta d'intervenció presentada el mes de gener del 2007, l'equip encarregat de la seva execució (que ja estava present al barri) començà formalment a desenvolupar el programa.

En compliment de la proposta presentada, per tal d'assolir els objectius proposats, l'equip de treball, ha desenvolupat una sèrie d'activitats, col·laboracions i recerca, de les que de forma resumida senyalarem a continuació.

Pel que fa al coneixement de la població gitana del barri, a través de la comunicació i relació directa amb aquesta població, hem contactat amb:

- 8 famílies, que representem
- 51 famílies nuclears i
- 116 persones
- 5 parelles son mixtes (gitanes - no gitanes)

Al llarg de la nostra actuació al barri, hem anat realitzant intervencions de molt diversa índole i, en tot moment, ens ha anat acompanyant la preocupació per cuidar la comunicació tant amb les administracions, entitats i associacions com amb la població gitana i la no gitana, intentant crear i mantenir un clima i una relació que possibilités la mediació intercultural.

L'equip de mediació ha tingut un contacte molt estret continuat amb l'equip del Pla Comunitari, l'Associació de Veïns i Veïnes, el Centre Ton i Guida, els CEIPS, el Muntanvès, els educadors de carrer i els Serveis Socials. Hem participat en diverses reunions i actes socials significatius al barri:

- Comissió d'Educació 4 reunions
- Taula de Prevenció 3 reunions
- Assemblea de barri 2 reunions
- Comitè Tècnic 1 reunió
- Plataforma d'Entitats 1 reunió
- Comissaria Mossos d'esquadra 1 reunió
- Comissió de Seguiment 1 reunió
- Ateneu Popular 9Barris 1 reunió
- Grup de persones del País Base 1 reunió
- Inauguració de l'Escola Bressol "el Torrent"
- Cloenda del Programa "Colócate" de Barcelona Activa.
- Taller Futur "Imaginem la Roquetes del 2015"
- Jornades "Debate político y ciudadano en los procesos comunitarios"
- Festa de la Primavera.
- Col·laboració amb "La Gaceta de Roquetes
- Festes Majors 2007 i Realització d'una jornada formativa sobre cultura gitana.
- Organització d'una xerrada informativa per els ocellaires a càrrec dels mossos d'esquadra.

Les entitats i serveis públics del barri van manifestar per escrit el dia de juliol del 2007, la seva valoració positiva de les actuacions realitzades per l'equip de mediació, tot demanant la continuïtat del Programa.

En resposta a aquesta petició es presenta per part de l'IPSS, una proposta que ve a donar continuïtat a la intervenció de mediació intercultural que s'està realitzant, amb els mateixos objectius del Programa:

- Incentivar la promoció social de la població gitana al barri.
- Contribuir a la millora de la convivència ciutadana al barri de Roquetes.

En concret es pretén:

- Continuar amb les línies genèriques del Programa.
- Incidir, de manera especial, en el seguiment de l'escolarització obligatòria dels infants i joves gitanos del barri.

5

Assessoraments

El cas del Projecte “Shernipen Kali” (Millora Gitana) del barri de Camps Blancs de Sant Boi de Llobregat. 1995

Durant molts anys la Carme Garriga va col·laborar amb diversos ajuntaments assessorant diversos Serveis Municipals en temes relatius a habitatge, trasllats i situacions sociofamiliars de la població gitana. Entre les poblacions en què va intervenir com a assessora podem citar Terrassa, El Prat de Llobregat, Badalona, Sant Boi, Barcelona (Gràcia i Bon Pastor), Montornès, Santa Coloma de Gramenet, Pallejà, Navàs i d'altres realitzades a responsables i tècnics de la Diputació de Barcelona o al Centre de Recursos per a la Infància i la Família (CRIF). Parlant d'aquestes intervencions i l'assistència a jornades i actes organitzats per entitats i grups gitanos comentava:

“Per raons professionals, tot i que a vegades es barregen amb personals, s'intenta participar al màxim en tot el que concerneix a la vida dels gitanos. Així, durant aquest any, he assistit a tres casaments i a diferents situacions de dol i he passat moltíssimes estones compartint amb ells alegries i penes i plans de futur, tant a nivell individual i familiar com associatiu i professional. També he mantingut contactes i he atès demandes tant de professionals i tècnics com de polítics responsables de l'administració local i de l'Àrea de Serveis Socials de la Diputació de Barcelona”.

(Informe del treball realitzat per Carme Garriga, en el marc del conveni amb la Diputació de Barcelona, durant l'any 1999. Arxiu Carme Garriga. Assessoraments).

Al llarg dels anys 1990 i primers anys del segle actual la Carme Garriga realitzà diversos assessoraments professionals des de l'IPPS, en el marc de convenis anuals de col·laboració. L'Àrea de Serveis Socials de la Diputació de Barcelona volia amb aquest servei donar resposta a nombroses peticions d'assessoraments puntuals, realitzades pels municipis i necessàries per a abordar situacions ben diverses de la població gitana en els diferents municipis i realitzar les intervencions socials més idònies en cada cas. Destaquem tres tipus d'assessoraments relacionats amb diferents àmbits d'actuació: en temes relatius a habitatges; a actuacions per millorar les condicions derivades de reallotjaments realitzats anteriorment; i accions de caràcter socioeducatiu en situacions d'especials dificultats.

1. *Un Ajuntament de la província de Barcelona havia lliurat habitatges a tres famílies gitanes. Les vivendes, però, "no reunien les condicions bàsiques necessàries": no s'havien fumigat ni desratitzat; les instal·lacions de gas i llum no estaven en condicions; alguns armaris tenien estanteries podrides; faltava tela plàstica en les balconades per protecció i prevenció d'accidents; les rajoles de terra estaven mig trencades; les portes no tancaven bé... Es tractava de famílies provinents d'un grup de barraques del municipi. En un dels Informes del cas escrivia la Carme: "El trasllat es portà a terme en una carrera contra rellotge. Hi ha moltes carències i una manca total de suport per part de les institucions interessades. En general, les vivendes s'entreguen sense acabar i sense haver realitzat la neteja normal de després de les obres. Els habitatges estan en condicions nefastes".*

L'encàrrec rebut era el de fer amb professionals del municipi una anàlisi de la situació, treballar amb les famílies per abordar les carències detectades i establir un pla de treball pel futur immediat de les tres famílies.

2. *Un altre exemple significatiu d'assessorament professional es va realitzar l'any 1995 per encàrrec de la Direcció General de Serveis Comunitaris. La tasca a fer era la de revisar una proposta d'uns Cursos de reallotjament, realitzats per algunes famílies que estaven a punt de ser reallotjats en nous habitatges. Les famílies habitaven en un polígon d'un municipi de la província de Barcelona. Els "cursets" pretenien la preparació de les famílies per al canvi que suposava viure en un habitatge, amb una situació normalitzada, integrar-se en el teixit social i, alhora, aclarir qüestions operatives sobre l'ús de l'habitatge i els drets i deures de la nova situació.*

El contingut dels cursos es va distribuir en nou sessions dedicades a temes com aquests:

- *passi d'un vídeo sobre un allotjament;*
- *llum, electricitat i electrodomèstics;*
- *aigua;*
- *gas;*
- *economia domèstica;*
- *distribució d'espais a la llar;*
- *relacions veïnals i convivència.*

La prevenció d'accidents seria un tema tractat transversalment en cada sessió. El Programa preveia, a més a més, un seguiment intensiu de dos mesos, per a vetllar per la correcta integració en el nou medi, el bon ús de l'habitatge i la resolució de situacions de crisi provocades pel canvi. L'assessorament incloïa la participació en el disseny dels cursos i el seguiment intensiu del Programa.

Un assessorament similar va ser el realitzat, l'any 2000, a professionals d'un altre municipi del Baix Llobregat, per informar i supervisar una intervenció social familiar amb vuit famílies, habitants en un barri marginal del municipi. En l'assessorament es treballaria la situació dels habitatges, la dels menors, la situació laboral i la salut de les famílies a les que s'adreçava el Programa.

- 3. En altres ocasions l'assessorament es feia específicament per a temes socioeducatius, com seria el realitzat amb l'assistent social i l'educadora social encarregades del Projecte "Shernipen Kali", del barri de Camps Blancs, de Sant Boi de Llobregat.*

Reproduïm a continuació un text amb les Consideracions generals prèvies que la Carme Garriga va escriure, el 30 de març de 1995, abans de tancar les deu sessions que van ocupar el seu assessorament.

- 4. La Carme també va assessorar a diverses entitats gitanes, en temes relacionats amb la gestió d'ajuts públics per a alguns programes culturals o relacionats amb la promoció de l'ocupació de determinats col·lectius gitanos. Així ho faria amb la preparació d'un Programa per a la millora*

de les condicions laborals d'alguns gitanos de Barcelona. Es tractava d'obtenir llicències de venda als mercats de Barcelona, en condicions temporals excepcionals. En l'assessorament s'analitzarien la situació dels mercadillos, la xarxa provincial de mercadillos i el paper actual de la venda entre les ocupacions dels gitanos. La proposta seria presentada a l'Ajuntament de Barcelona per algunes associacions gitanes de la ciutat.

Entre la documentació disponible a l'Arxiu Carme Garriga destacaríem, també, la relativa a la seva intervenció, com a assessora, en la presentació d'algun recurs relacionat amb la denegació d'ajuts públics del Ministeri de Treball i Assumptes Socials per la realització de Programes relacionats amb l'alfabetització per l'obtenció del carnet de conduir i el reforç escolar per lluitar contra el fracàs escolar d'infants gitanos.

En altres ocasions col·laboraria en l'organització de Setmanes Culturals, participant, de vegades, com a conferenciant o intervenint en taules rodones, com faria varies vegades a Vilanova i la Geltrú, amb l'Associació Cultural Gitana de la ciutat o amb l'Associació Gitana de Gràcia, liderada per l'Oncle Manel Giménez Valentí, que esdevindria un estret col·laborador de la Carme.

Assessorament al projecte "Shernipen Kali".

CARME GARRIGA
Europa, 29-33, lr. 3a
08014 BARCELONA

Barcelona, 30 de març de 1995

SRA. ROSA ROMEU
DIRECTORA DEL PROGRAMA DEL
SISTEMA REGIONAL DE SERVEIS SOCIALS
Comte d'Urgell, 187
08036 BARCELONA

Benvolguda Rosa,

D'acord amb les converses mantingudes amb el personal corresponent de la Diputació; amb la Cap de Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat, la Sra. Conxita Requena; així com els contactes realitzats amb l'assistent social i l'educadora encarregades de la realització del projecte "Shernipen Kali" objecte de la petició d'assessorament, incloc unes consideracions prèvies sobre el tema i la previsió de les 10 o 11 sessions que caldria fer.

Per acabar, voldria agrair la confiança que se m'ha mostrat al fer-me l'encàrrec d'aquesta col·laboració, que faig amb molt de gust, i felicitar a la Diputació per la iniciativa d'aquests tipus d'assessorament.

Ben cordialment, una abraçada

ASSESSORAMENT AL PROJECTE:

"SHERNIPEN KALI"

Millora gitana

Barri de Camps Blancs - Sant Boi de Llobregat

CONSIDERACIONS PRÈVIES

En d'altres ocasions he assenyalat, que al llarg de la meua experiència de treball amb els gitanos, sovint he pogut constatar que les diferents administracions públiques, o bé ignoren l'existència de gitanos en el seu territori, o bé improvisen respostes puntuals a les demandes d'aquesta població i més encara als conflictes que deriven de la falta de convivència cívica entre païos i gitanos. Tot això ha anat engendren hàbits que corresponen més a concepcions assistencials antiquades, paternalistes o inclòs racistes, que a plantejaments favorables a la inserció dels gitanos en el conjunt de la societat civil, amb plenitud de drets i deures com qualsevol altre grup de ciutadans.

A aquests mals derivats sovint d'una desafortunada intervenció pública s'hi haurien d'afegir les no menys perjudicials conseqüències de les mal enteses pràctiques caritatives que han perpetuat, de vegades amb formes noves, vells hàbits de mendicitat i beneficència. Tot ha contribuït a consolidar actituds en determinats gitanos que han extrapolat de manera abusiva els drets que els assisteixen a gaudir dels serveis públics de benestar que ofereix l'Administració i que tampoc han entès que la seva inserció a la societat comporta, igualment, deures i responsabilitats.

En diverses ocasions, he pogut comprovar, que es planifica, es programa i/o es proposen projectes d'intervenció sense un co-

neixement previ del grup de població a qui va dirigida la seva aplicació. Certament, en segons quines situacions, la intervenció de l'Administració s'ha de realitzar d'immediat, atès que determinats problemes no poden esperar. El trist és que, passada la urgència, no es torna sobre el tema, per abordar-lo seriosament i amb plantejaments a més llarg termini. També es bastant corrent que s'acabin les actuacions sense l'avaluació corresponent.

Considero absolutament necessari que quan es proposa la realització d'alguna intervenció amb aquesta població (i també amb les altres) es parteixi del marc teòric adequat, proporcionat per les diferents ciències socials i per les investigacions existents sobre el tema, que ens ajuden a conèixer i comprendre les diferents situacions i la seva cultura, les seves relacions socials, les seves formes d'organització, el seu procés històric i els altres aspectes de la seva manera de viure. Es aconsellable, a més a més, abans d'emprendre qualsevol acció, una primera etapa de contacte directe, de molta observació i escolta, des d'un profund respecte vers formes de vida que no són les nostres.

En quan a les persones que intervenen directament en la realització dels programes i projectes, tant els professionals com els treballadors voluntaris, és imprescindible que obtinguin del seu treball una documentació el més detallada possible. D'aquesta documentació es d'on es pot anar obtenint el material necessari per a la progressió i millora del propi programa o projecte, així com també pot servir per a d'altres posteriors i/o com a punt de referència per a d'altres llocs. Perquè el coneixement dels gitans amb els que treballem, la reflexió i sistematització del propi treball, la reflexió sobre el programa o projecte mateix i la seva avaluació en funció dels objectius proposats, parteixen o haurien de partir de la documentació disponible i de la informació que s'hi proporciona.

Com ja he assenyalat anteriorment, és bastant corrent que s'acabin intervencions sense que es faci la corresponent avaluació. Avaluar, en un sentit ampli, vol dir verificar si s'han aconseguit els objectius proposats per els quals s'ha portat a terme alguna acció o intervenció. Penso que en un àmbit com el nostre que comptem amb recursos escassos i amb moltes necessitats, és obligació de les administracions i/o responsables dels programes o projectes mesurar l'eficàcia i l'eficiència d'aquests, enteses

respectivament, com la relació entre els objectius proposats i els objectius aconseguits, i la relació entre els objectius realment aconseguits i els mitjans utilitzats. Doncs s'ha de tenir present que el fet de destinar uns recursos, que ja hem dit escassos, a una intervenció insatisfactòria vol dir haver deixat de fer-ne una altra o fer-la d'una altra manera que podia haver estat socialment més rentable. Per tant, val la pena ressaltar la necessitat de l'avaluació, tenint en compte que per a poder-la realitzar correctament cal que s'incorpori des del principi de cada programa, projecte o intervenció el dispositiu necessari que contempli tots els paràmetres a tenir en compte.

Per tot l'exposat fins ara, crec molt positiva la col·laboració de la Diputació amb l'ajuntament de Sant Boi. Les persones responsables de portar a terme el projecte "Shernipen Kali", s'han mostrat molt receptives i han incorporat nous coneixements i elements al mateix projecte. Algunes de les consideracions generals esmentades abans les hem pogut constatar en les sessions realitzades fins el moment.

Barcelona, març de 1995

A handwritten signature in black ink, reading "Carme Garriga". The signature is written in a cursive, flowing style.

Carme Garriga

SESSIONS D'ASSESSORAMENT PREVISTES

- Una primera sessió en el Departament de Serveis Socials en la que la Cap del Departament, Sra. Conxita Requena presenta a l'Assistent Social, Sra. Esther Aragonès i a l'Educadora, Sra. Cristina Sanjurjo, responsables de la realització del Projecte.
- Dues sessions amb les responsables del projecte en el barri de Camps Blancs.
- Una sessió en el Departament de Serveis Socials amb la Cap de Departament, la responsable del Departament d'Adults assignada per la Diputació, Sra. M& Àngels Rosich i l'Assistent Social i l'Educadora responsables del projecte.
- Dues o tres estades en el barri amb famílies gitanes contactades a través d'amics i familiars gitanos (Treball de camp directe).
- Una sessió al començament de la posta en marxa del projecte.
- Una sessió a la meitat de la realització del projecte.
- Una sessió a la finalització del projecte.

S'ha plantejat també la possibilitat de realitzar una sessió informativa general dirigida a tots els professionals del barri i als que intervinguin en el projecte, el tema seria: Introducció a la cultura gitana (per confirmar).

Total sessions previstes = de 10 a 11
Barcelona, març de 1995

Carme Garriga

6

Pròleg a l'Estratègia local amb el poble gitano

Ajuntament de Barcelona. 2015

El darrer escrit de l'autora va estar dedicat a presentar velles idees i arrelades conviccions personals entorn de la cultura gitana i les formes de vida dels gitanos. El text, que reproduïm íntegre, ha estat publicat per l'Ajuntament de Barcelona com a Pròleg d'Estratègia local amb el poble gitano de Barcelona: diagnosi i línies d'actuació. (Ajuntament de Barcelona, 2015, pàg. 7-17). Va assumir el compromís de redactar-lo estant ja seriosament afectada per la malaltia de la qual moriria a finals d'octubre del 2014.

Des de l'any 1993, en què per primera vegada va tractar el tema dels factors i trets culturals, la Carme Garriga venia completant i actualitzant el que per a ella constituïa la base de qualsevol intervenció social amb població gitana. Abans de tot, deia sempre, s'havia de partir del coneixement i la comprensió de la història i les formes de vida de la població gitana, les seves inquietuds, aspiracions i expectatives de futur. El respecte a les decisions i al protagonisme dels propis gitanos en els temes que els afecten directament era un principi irrenunciable per a ella.

No crec exagerar en afirmar que aquest text recull, en bona part, la seva experiència de vida amb els gitanos i el que d'ells va aprendre sobre "les seves coses". La Carme va ser sempre fidel al compromís adquirit amb els gitanos que li van obrir les seves llars i la van integrar en la seva comunitat, considerant-la com una més entre ells.

1. PRÒLEG. EL POBLE GITANO: UNA IDENTITAT CULTURAL, AMB LENGUA I COSTUMS PROPIS

A càrrec de Carme Garriga

Aquest és el darrer escrit de Carme Garriga. He tingut l'honor de ser, un cop més, qui ha posat per escrit els seus pensaments i he debatut amb ella cada pàgina i cada paràgraf d'aquesta col·laboració. La vaig haver de convèncer que enviés l'original: «Vull parlar més de la vida real dels gitanos, vull dirigir-me sobretot a ells...».

El 25 d'octubre de 2014 va morir la Carme. Vàrem treballar aquest text fins al dia anterior. Quan el llegírem sencer, tot seguit em digué que hi faltaven algunes coses i que li agradaria «arrodonir» la darrera part de l'escrit: volia parlar dels gitans i les gitanes i per a ells i elles i recordar aquells que li van ensenyar com ha de ser i comportar-se una bona gitana.

Salvador Carrasco

«Aquestes pàgines pretenen ser una introducció a la proposta de l'Estratègia local amb el poble gitano de Barcelona»

Carme Garriga Boadella

Al llarg de més de cinquanta anys hem après algunes coses sobre les formes de vida del poble gitano. El nostre és un coneixement que deriva tant del fet d'haver viscut amb ells i elles i de mantenir una estreta relació d'amistat personal i

familiar amb moltes famílies gitanes, com d'haver fet intervenció social, mediació i recerca amb població gitana de diversos llocs d'Espanya i Catalunya. En aquestes dècades hem observat atentament i de ben a prop els profunds canvis que s'han produït en els seus estils de vida. No podia ser d'una altra manera: les comunitats gitanes viuen en una societat marcada per profunds canvis que afecten, a tots els nivells, la vida del conjunt de tota la ciutadania. A més, la seva història les ha dotat d'una capacitat específica d'adaptació

a entorns culturals, socials, econòmics i polítics ben diversos.

De fet, es pot constatar que, en l'evolució social de la població gitana, hi ha continuïtat i discontinuïtat que afecten trets i continguts culturals considerats com a definidors de la seva identitat col·lectiva.

1.1. Una cultura heterogènia i resilient

La cultura gitana és heterogènia i diversa. El poble gitano té una identitat cultural col·lectiva compartida, però dotada d'una certa imprecisió; capaç de sobreviure en contextos socials molt diferenciats i d'adaptar-se en una direcció o una altra, si és necessari, sense deixar de ser ella mateixa; capaç d'adoptar una imatge o un color segons imposin les circumstàncies, sense perdre trets identitaris propis. És una cultura discernible, però versàtil, amb una capacitat d'adaptació a l'entorn notable. Són una minoria, amb una identitat ètnica compartida i difusa.

El poble gitano viu a Europa sense mirar fronteres i ha contribuït en gran manera a la nostra cultura. Tot

i els avanços en el reconeixement institucional de la comunitat gitana a Europa, Espanya i Catalunya, en el marc de les noves mesures per a la protecció de les minories ètniques dels darrers vint anys, s'estan vivint episodis gravíssims de racisme vers la població gitana en molts països europeus; de vegades la discriminació procedeix de les mateixes institucions públiques.

La seva és una cultura provada en la persecució i la marginalitat. Han sobreviscut a grans genocidis i intents d'exterminació al llarg de la seva història, una història present i viva en la memòria col·lectiva, una memòria social exemplar, continguda en la saviesa dels vells, com a present transtemporal que sana pors i ferides i que s'expressa en el seu art i la seva poètica; una memòria que preserva i amaga, alhora, la presència i l'absència del dolor viscut. Una memòria íntima i col·lectiva.

El poble gitano, per raons històriques, ha tingut i té una valoració singular de l'ús del temps i de l'espai, una manera d'entendre'ls diferent de les societats majoritàries en què viu. De la convivència intercultural en deriven no poques dificultats, precisament, de concepcions divergents en aquestes matèries.

La cultura gitana és una cultura resilient: ha sobreviscut a les dificultats i s'ha acoblat a contextos històrics diferents, sense perdre la seva identificació, sense trencar-se i sense oblidar les seves arrels. Vindiquen la seva plena ciutadania allà on són i viuen on naixen els seus fills i filles, sense renunciar a una unitat col·lectiva diferenciada.

1.2. Continuitat i discontinuïtat en la vida del poble gitano

Efectivament, els canvis produïts, des dels anys seixanta fins avui són enormes, han afectat a tots els àmbits de l'existència d'aquest poble, però sense pèrdua de la identitat gitana (*romanipen*). El balanç és molt positiu. Hem estat testimonis propers d'un canvi social, lent i inexorable. No dubtem en el moment d'afirmar que les famílies gitanes estan vivint un procés de transició cap a noves formes de vida. Hi ha trets culturals tradicionals que s'han perdut o han adquirit noves formulacions i noves formes d'expressió. El fet preocupa molts tios que manifesten la necessitat de discerniment en la nova situació i en l'adopció de noves estratègies que permetin al poble gitano adaptar-se,

un cop més, a les circumstàncies canviants de la societat majoritària, sense que per això hagin de renunciar al que són i volen ser. Es tracta, com ens deien alguns gitanos, «d'avançar sense perdre lo nostre». S'està afavorint un canvi controlat que no comporti la pèrdua dels valors i trets culturals de la seva tradició: «tradició i innovació». Els gitanos i les gitanes que coneixem són tot menys peces de museu, o un producte exòtic o folklòric. Els nostres compatriotes gitanos fan una aposta arriscada, raonable, tenaç, basada en la memòria de la seva experiència col·lectiva. Ni impaciència, ni desesperança. Saben d'on vénen i el que volen. És un camí ple d'obstacles i paranys, però, en paraules de l'admirat poeta gitano José Heredia, són «hègira desde siempre». Amb avenços i tempte-jos, sense encertar-la sempre, aposten per un futur millor per als seus.

La situació de la població gitana fa seixanta anys era molt diferent de l'actual. Moltes persones no estaven inscrites en el registre civil i les vàrem ajudar a fer-ho. Moltes eren de tradició nòmada molt recent: elles mateixes, els seus pares i mares i els seus antecessors no havien tingut assentaments permanents. Molts matrimonis no tenien «papers»; únicament estaven casats pel ritus

gitano. També ha canviat l'edat d'entrada al matrimoni: les parelles eren més joves. Ha baixat, igualment, l'índex de natalitat: avui no se solen veure famílies amb deu o dotze fills. Ha disminuït molt notablement el coneixement del caló, tot i haver-se iniciat una certa recuperació del romaní entre una minoria inquieta de gitanos i gitanes. Avui la mobilitat territorial de la població gitana és un fet més enllà del territori espanyol, amb destinacions com ara França, Portugal o l'Amèrica Llatina.

Quan vàrem començar a treballar amb el col·lectiu gitano a l'inici dels anys seixanta del segle passat, la majoria de la població infantil no estava escolaritzada. Molts no veien la necessitat de l'escola i, d'altra banda, mancaven escoles. Avui la principal preocupació és en la transició a la secundària i en alguns barris, encara, l'absentisme, la desafecció envers l'escola i l'abandó prematur de l'escolarització. En aquestes darreres dècades s'ha produït un increment notable en l'interès per l'escola. Un considerable nombre d'alumnat gitano va a escoles concertades, i cada vegada és més gran, encara que insuficient, el nombre d'alumnat gitano universitari.

Hem viscut i estudiat algunes mudances a determinats barris. Part

de la nostra vida l'hem passat entre barraquistes, avui exbarraquistes, o hem tingut parents molt propers que ho varen ser en els anys seixanta. Encara avui hi ha barraques i infrahabitades. Molts membres del poble gitano viuen en barris i polígons estandarditzats amb majoria de població paia (no gitana) i major o menor concentració de població gitana. En constatar aquests fets no podem oblidar els trasllats forçosos de població gitana. Com es pot oblidar la vida a les barraques? Com es pot oblidar els motius mesquins i la rivalitat política entre autoritats franquistes que hi havia darrere de determinades decisions que varen afectar gravíssimament a moltes persones gitanes, carregades en camions com si fossin trastos o mobles, cap a un destí desconegut? Sens dubte, la vida de molts gitanos i gitanes ha millorat molt. I ens en congratulem. Però el camí a recórrer, pel que fa a habitatge, és també encara molt llarg.

És espectacular el creixement del nombre de la població gitana socialment ben integrada a la societat sense que per això hagi perdut la seva identificació com a tal. Ja en els anys setanta, un percentatge significatiu de famílies eren població gitana «oculta», no identificada com a tal en

el seu entorn immediat: disposaven d'un cert benestar econòmic i els fills i filles estaven escolaritzats o tenien estudis de formació professional o universitària. En els darrers trenta anys s'ha produït un important canvi en la valoració de l'educació i dels estudis per part de moltes famílies gitanes. Hem vist créixer fills i filles de bones amistats gitanes i les hem vist progressar en els estudis o arribar a la universitat. Tanmateix, ben entrada la darrera dècada del segle xx ja s'apreciava una certa relaxació en l'esforç realitzat fins llavors en alguns segments de la població gitana de Barcelona. Així, hem vist reaparèixer i tornar a créixer l'absentisme escolar, l'abandó prematur de l'escola i la desafecció envers aquesta institució. Les paradoxes estan servides: hi ha una consciència generalitzada de la importància d'anar a l'escola, però a la pràctica hi ha també un cert desinterès o falta de prioritització dels estudis dels fills i filles en algunes famílies. Així, en alguns barris perduren fenòmens que creïem que ja estaven superats. Encara ara hi ha escoles gueto, i paral·lelament a aquests fenòmens, una preocupació creixent pels estudis dels fills i filles de no poques famílies gitanes castigades per la crisi. Fóra injust oblidar els esforços d'algunes institucions i fundacions per afavorir l'èxit escolar de la infància

i joventut gitana. Hi ha sortosament històries reals d'èxit acadèmic, però la pressió social dels germans i germanes més grans, absentistes o que han deixat els estudis obligatoris, sovint incideix negativament en els més petits. Se'ns fa difícil concretar l'abast d'aquests fenòmens, però cal fer patent aquestes paradoxes si realment es vol promoure el desenvolupament de poble gitano i garantir que puguin construir per als seus fills i nés un futur millor.

El món laboral dels gitans i gitanes també ha canviat profundament en aquestes dècades: han anat desapareixent les seves ocupacions tradicionals, que els descriuen com a residuals i «sense futur». En aquesta qüestió hi tenen un dels seus principals reptes. A finals del segle passat predominaven els treballs per compte propi i en cooperació amb persones de la mateixa família. Entenem que el sistema ocupacional gitano segueix vigent per a la majoria d'elles: predomini del treball per compte propi sobre l'assalariat, alternança d'una ocupació secundària amb una de principal, pluriocupacionalitat no simultània i mobilitat pròpia de feines de temporada. L'ocupació principal majoritària de la població gitana barcelonina era la venda, i les feines de temporada han

baixat respecte d'altres èpoques. La crisi actual ha afectat seriosament aquest poble. La profunda inquietud de la majoria del col·lectiu en aquest camp està més que justificada, especialment pel que fa a l'ocupació del jovent. En els darrers vint anys hem vist augmentar el nombre de persones gitanes ocupades en activitat de caràcter tècnic professional. Entenem, però, que el panorama i la perspectiva ocupacional és preocupant i que a la base de tot s'hi troba el nivell d'instrucció i la qualificació professional.

1.3. Ciutadania barcelonina de ple dret

Comencem per dir que els membres de la població gitana de Barcelona, com els de la gitana en general, no són un grup homogeni: n'hi ha de diferents tipus i entre ells es donen diferències de classe, procedència i ubicació. Tenen, també, processos grupals i individuals diferents i diversos graus d'acoblament amb la resta de la ciutadania.

Hi ha una part de la població gitana coneguda com a gitanos catalans i una altra part formada pels proce-

dents d'altres regions d'Espanya i d'altres nacionalitats. La catalana s'autoidentifica com a tal, i així és reconeguda per la resta de població gitana. Parlen català en la vida quotidiana i com a llengua pròpia, a més del caló; porta assentada a Barcelona més de tres-cents anys, en tres nuclis urbans: el Portal i el carrer de la Cera; Hostafrancs, la plaça d'Espanya, Sants i el Poble Sec, i Gràcia.

Entre la població gitana vinguda de fora de Catalunya hi ha un subgrup que s'autoidentifica com a cafeletes. Una part els tenen per catalans, i una altra per castellans (nom amb el qual popularment s'acostuma a denominar persones i grups vinguts d'altres llocs d'Espanya). De fet, fa diverses generacions que són a la ciutat, des de finals del segle XIX. La qualificació de cafeletes fa referència a una identitat col·lectiva poc definida, però real, amb la qual s'identifiquen alguns gitanos i gitanes de Barcelona.

Gran part de la població gitana que coneixem com a «procedents de fora de Catalunya» se senten tan catalans i catalanes com qualsevol: viuen i treballen a Catalunya, on han tingut els seus fills i filles, s'identifiquen com a tals i estimen també, tant com qualsevol, la terra de la qual procedeixen. També entre la població gitana hi ha «altres catalans». A la nostra ciutat,

a més, n'hi ha d'origen portuguès i d'altres que provenen de l'Europa de l'Est, com són els hongaresos o els romanesos.

En els nostres estudis, les persones gitanes de la ciutat ens han parlat de les seves expectatives i els seus reptes de futur. Són aspiracions legítimes a una feina, a un habitatge digne, a una vida social sense prejudicis ni estereotips negatius vers el poble gitano. En el moment actual hi ha encara a Barcelona famílies gitanes que viuen situacions molt difícils i en condicions molt dures i precàries. Tan cert és que s'ha avançat molt com que resta molt camí a fer en el reconeixement efectiu de la plena ciutadania d'aquest col·lectiu.

1.4. Alguns trets culturals definitoris

El poble gitano té una cultura pròpia, la roma, i una llengua pròpia, el romaní. Són transnacionals de projecció i constitueixen una de les minories ètniques més vulnerables en les nostres societats. Al llarg de la seva història han preservat, defensat i promogut la seva «gitanitat», romanipen. Centrem ara la nostra reflexió

en alguns dels trets que defineixen la seva cultura i identificació.

En alguna ocasió hem dit que són gitanes les persones que tenen una ascendència biològica gitana, s'identifiquen com a membres d'aquesta cultura diferenciada i són reconegudes com a tals per la comunitat gitana. L'existència de matrimonis mixts, cada vegada més nombrosa, i les opcions per militàncies ètniques ben definides posen de manifest situacions ben complexes, contradiccions personals i identitats compartides. Tot ens porta a remarcar la importància del manteniment de característiques i pautes culturals pròpies, enmig d'intensos i profunds processos de canvi, que van més enllà de les idees prefixades i dels estereotips existents entre gitanos i no gitanos (paios). És molt el camí que resta per fer, en aquest sentit, ben entrat ja el segle XXI.

1.4.1. La llengua romaní

La llengua universal gitana és el romaní, una llengua d'arrels indoeuropees que, bàsicament, prové del sànscrit. El romaní té uns vuitanta dialectes, agrupats en tres grans branques o subdialectes. És un mitjà de comunicació entre tots els gitanos del món, un signe d'identitat

i coherència interna, un instrument de defensa per al manteniment de la seva cultura i per a la preservació de missatges inintel·ligibles per a la resta de la població.

El parlar dels gitanos espanyols rep el nom de caló: un conjunt de paraules d'origen romaní que s'han tramès de generació en generació.

Des del 1971, en el I Congrés Mundial Gitano, celebrat a Londres, es va treballar per la construcció d'una gramàtica comuna del romaní estàndard, que va ser adoptada al IV Congrés Mundial Gitano, celebrat a Varsòvia l'any 1990. Es tracta d'aconseguir que els gitanos i les gitanes de tot el món s'entenguin entre si tan bé com puguin. El Parlament Europeu va reconèixer el 1994 la llengua i la cultura gitana com a part del patrimoni cultural europeu.

En general, i especialment entre el jovent, s'ha perdut molt el coneixement i l'ús del caló. Certament s'aprecia un notable increment de l'interès per conèixer el caló. La creixent preocupació per la revitalització i l'ensenyament de la llengua pròpia gitana entre el moviment associatiu gitano mereix tot el suport de les institucions i l'impuls necessari. En aquest terreny, a Catalunya i, en particular, a Barcelona s'han fet passos

molt significatius, que han de tenir continuïtat. Facilitar l'ensenyament i l'aprenentatge del romaní és una mostra de respecte envers el poble que el parla i una promoció efectiva de la seva cultura. El coneixement i la difusió del caló és una mostra, per part de l'associacionisme gitano, de la seva decidida voluntat de mantenir la seva identitat ètnica i una prioritat a llarg termini.

1.4.2. La família

La família és la institució social bàsica al voltant de la qual gira la vida del poble gitano. L'organització social es basa en el parentiu. L'adscripció al grup familiar és patrilineal: els fills i filles formen part del llinatge del pare, tot i que també porten el de la mare, però els néts i nétes ja no tindran el llinatge matern. Les esposes dels fills formen part de la família del marit. La patrilinealitat marca l'hegemonia masculina i reflecteix l'autoritat familiar. L'home més vell de la família és l'autoritat familiar, si ha respectat la llei gitana i si el seu comportament és reconegut com el propi d'un home d'honor.

En parlar de família gitana ho fem en sentit ampli: són grans famílies (o «races», com gran part s'autoanomena). Les famílies, o «races», són

independents entre si i poden relacionar-se per veïnatge, matrimoni o altres vincles. Quan aquests lligams es trenquen, si és per motius greus, les famílies poden convertir-se en «contràries», i esdevenen enemics hereditaris.

Les famílies tenen un nom diferent del cognom oficial basat en un motiu o en el renom d'algun avantpassat del qual procedeixen.

El conjunt del grup familiar es reuneix per diverses raons i per a ocasions variades: bodes, malalties, enterraments, defensa o protecció mútua, tant si viuen lluny com a prop.

Entre el poble gitano preval el sentit col·lectiu del grup familiar sobre altres consideracions individuals.

1.4.3. El matrimoni

La població gitana es casa molt jove, generalment abans dels vint-i-un anys. El matrimoni gitano és monògam. La seva estabilitat i durada dona molt prestigi. En general, els matrimonis mixts, amb membres gitans d'un altre tipus o amb població paia, no agraden. Aquesta resistència, però, s'acaba superant quan la parella s'estima i es volen casar.

Temps enrere els pares acostumaven a buscar parella als fills. Això està canviant molt, si bé és necessari l'acord dels pares quan el nuvi és qui proposa demanar una noia i la noia diu que el vol. El matrimoni associa la família i implica els grups familiars.

La boda gitana és un gran esdeveniment. A Catalunya els casaments es fan de diverses maneres: canvien els tipus de celebració i els moments de la festa en què es fa cada part de la cerimònia. Encara que avui tots fan papers i es casen de manera legal, la comunitat els considera casats a partir de la celebració de la boda gitana. El matrimoni es consuma del tot quan neix el primer fill o filla.

L'any 1999 era significatiu el nombre de matrimonis mixts (entre membres gitans i païos): a Barcelona, el 6,7 % de les 268 famílies de les llars on vàrem fer entrevistes eren matrimonis mixts. Aquest és un bon exponent de la situació de canvi i transformació social que vivia la comunitat gitana de Barcelona a principis del segle actual. Dèiem que aquesta situació podia decantar-se cap a un costat o altre i capgirar-se ràpidament.

També en el matrimoni trobem elements de continuïtat i discontinuïtat cultural. Que es mantingui el matrimoni per lo gitano és una dada

simbòlica rellevant que cal tenir ben present. Perviu una configuració peculiar de la institució matrimonial entre la població gitana barcelonina amb un petit però significatiu increment dels matrimonis mixts i uns costums i rituals plurals que varien segons els grups de referència.

1.4.4. L'autoritat dels vells

L'autoritat en les famílies gitanes recau en els seus vells, que reben el tractament d'oncles o tios. Són persones grans de respecte, bones coneixedores i complidores de la llei gitana.

Els vells són obeïts mentre conserven el seny i tenen la capacitat física necessària. El poble gitano, distingeix entre respecte i autoritat: qui té més edat és respectat sempre.

L'autoritat dels vells emana de l'experiència com a font de saviesa. Cada llinatge o raça té els seus caps, oncles o autoritats. Ells tenen la darrera paraula en la resolució dels conflictes, quan les parts no els han pogut resoldre per l'acord o la força. Actuen dintre de la seva pròpia família. En els conflictes entre diferents famílies es pot demanar l'actuació de vells no implicats, com a mediadors o jutges, sia en un «consell de vells» o sia amb

la intervenció d'un sol vell. En algunes ocasions hem vist la deriva de l'autoritat d'algun vell cap a formes abusives de poder, que s'imposaven per la força i es podien considerar «caciquistes». Aquells vells eren més temuts que respectats.

Entre la població gitana barcelonina persisteix aquest rol mediador o arbitral dels vells, que són respectats. El que ha canviat són les maneres d'exercir la seva autoritat i els àmbits concrets d'incidència d'aquesta. També és nova la llibertat amb què molts membres de la comunitat gitana discernen entre el que és irrenunciable i el que és caduc en els seus costums. Molts dels oncles o tios que coneixem són considerats pels seus com a mestres de vida i transmissors de la memòria col·lectiva a les noves generacions.

1.4.5. La religió

A les arrels de la tasca i el compromís amb la promoció social i religiosa de la població gitana de Barcelona hi trobem l'obra del Secretariat Gitano de l'Arxidiòcesi de Barcelona, vinculat a Càritas Diocesana. De 1964 a 1975 el Secretariat fou una peça fonamental per a la promoció del poble gitano i la matriu de moltes altres iniciatives socials. El Secre-

tariat nodrí la comunitat gitana de gent preparada que portarien fins al final el principi inspirador segons el qual lo promoció dels gitanos ha de ser obra dels mateixos gitanos. Defet, elTio Peret, d'Hostafrancs (Barcelona), presidia el Secretariat i fou mestre i mentor d'una tasca pionera a tot Espanya. Amb ell hi trobem el jesuïta pare Lluís Artigas, fundador de l'entitat, l'escolapi Francesc Botey, el mossèn Prat i el mossèn Jordi García Die, que treballà amb una exquisida discreció i un profund compromís, inspirat en el Concili Vaticà II i la Populorum Progressió de Pau VI. També hi érem presents algunes assistents socials vinculades a Càritas Diocesana, com ara Rosa Romeu o Carme Garriga. En l'actualitat hi ha diversos intents de revifar la presència catòlica entre la població gitana en algunes diòcesis catalanes, amb línies i prioritats pastorals, però poc definides.

Durant aquells mateixos anys seixanta i setanta, el pentecostalisme evangèlic es feia present a Catalunya. El primer temple de l'Església evangèlica de Filadèlfia s'obrí a Balaguer l'any 1965. Popularment coneguts com a «al-leluies», s'expandiren força durant els anys vuitanta. El culte és primordialment un lloc de celebració religiosa i també de trobada social. Un 55'7 % de la po-

blació gitana que vàrem entrevistar a Barcelona (1999) es manifestava evangelista, i a Badalona (2001) la xifra arribava al 72,3 % de les persones entrevistades. En l'actualitat el culte ja pateix les limitacions característiques de les confessions religioses massificades. Per la seva implantació i grau d'arrelament, en opinió de moltes persones, podria exercir un rol més compromès amb el desenvolupament humà i d'educació de la infància gitana. Així ho han entès alguns pastors, amb qui s'ha pogut col·laborar amb èxit i superar dificultats complexes. El culte podria esdevenir un factor positiu, impulsor de millores pera la vida de la població gitana. El temps dirà, però, si esdevé indirectament un element favorable al progrés social i educatiu de la infància i joventut gitanes.

1.5. A tall de cloenda

Presentem sintèticament algunes consideracions que, a parer nostre, són remarcables i s'haurien de tenir presents de manera molt destacada en el nou Pla municipal.

A la presentació del nostre estudi titulat Els gitanos de Barcelona (Diputació de Barcelona, 2000), José Ignacio Urenda, com a comissionat de l'alcaldia per a la defensa dels

drets civils de l'Ajuntament de Barcelona, comentava que «la població és una realitat canviant, el coneixement de la qual és necessari seguir de forma continuada» i constatava que «existeix el desig de continuar aquest treball». Han passat catorze anys i no disposem de dades actualitzades sobre la població gitana de Barcelona. En la nostra aproximació estimàvem que hi havia 6.614 persones gitanes autòctones a la nostra ciutat. No vàrem estudiar la situació ni el nombre de persones gitanes portugueses, ni vingudes de l'Europa de l'Est (p. 116-117).

Des del Mapa de serveis socials de la Generalitat de Catalunya (1984), publicat pel Departament de Benestar Social, es va repetint que el coneixement del nombre de població gitana de Catalunya és «superficial i insuficient»: avui no anem més enllà de tenir «aproximacions», fetes amb més o menys rigor metodològic. Al Mapa de serveis socials del 1996, publicat pel Departament de Benestar Social, va desaparèixer qualsevol referència explícita a les minories ètniques i al poble gitano.

Com una de les conclusions del Mapa de 1984, ja es recomanava «la cobertura urgent de les llacunes in-

formatives que s'han detectat amb la realització d'un mapa etnogràfic de Catalunya, on siguin documentats els aspectes demogràfics, socials, etnogràfics i econòmics de les minories ètniques, amb la finalitat d'obtenir un coneixement, avui dia inexistent, per al desplegament d'una actuació planificada»¹. Es una recomanació que, en el cas de la població gitana barcelonina, segueix plenament vigent. Encara hi falta, a més a més, com també comentava José Ignacio Urenda, un estudi sociològic realitzat amb una metodologia com la utilitzada a Els gitanos de Barcelona, que permeti actualitzar les dades i doni a conèixer la seva situació actual i les seves expectatives.

El nucli dels problemes als quals els gitanos i gitanes han de fer front és el d'una permanència cultural diferenciada i, alhora, la consolidació de la seva plena inserció en el món econòmic i laboral, en una època d'inseguretats.

Així, entre tradició i canvi, és al mateix col·lectiu gitano a qui correspon destriar amb llibertat els valors i costums que preserven la seva identitat i superar o transformar aquells que obstaculitzen la seva promoció i el seu progrés.

¹ Mapa de serveis socials. Vol. 5. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de Serveis Socials, 1984, p. 99.

Tenim a la vista el document del nou Pla integral del poble gitano de Catalunya 2014-2016 i la proposta de desenvolupament de l'Estratègia local amb el poble gitano de Barcelona. És encomiable i mereix tot el reconeixement i suport ciutadà aquest esforç de les administracions, fet amb la participació de personal expert, d'entitats i institucions gitanes i progitanes i de membres de la comunitat gitana a títol personal. El disseny de polítiques públiques que permetin canalitzar recursos públics al servei de prioritats que tinguin un cert consens social sobre les necessitats reals i sentides, ha de ser benvingut.

Se'ns permetrà formular amb tota claredat algunes idees que l'experiència de molts anys de treball amb el poble gitano ens ha anat ensenyant. És important tenir plans institucionals, dotats dels recursos necessaris. Fan molt bé les associacions gitanes de ser-hi presents, d'incidir-hi, en la mesura que es pugui, i atreure recursos públics al servei del seu poble. Tanmateix, l'experiència ens ensenya a ser cautes en el moment de valorar la seva repercussió en la base social de les famílies gitanes i del conjunt de la seva comunitat. Ens alegraria enormement poder dir que en aquestes dues no-

ves oportunitats els plans acabaran implantant millores tangibles i perceptibles en la vida real de la població gitana, que és i ha de ser la seva destinatària final.

No oblidem, però, que cal impulsar i potenciar un diagnòstic compartit de la situació i dels problemes reals. De ben poc servirà tenir els millors plans integrals i de desenvolupament de la població gitana si no arriben a les seves famílies i si aquestes no se'ls fan seus i si no s'aconsegueix la mobilització de la comunitat gitana als barris i a tot el territori al voltant dels mateixos objectius. Posem l'exemple de l'ensenyament. Estem convençuts que cal impulsar iniciatives socials de base que permetin un diagnòstic compartit, realista, clar i autocrític dels problemes i de les seves causes, i que permeti, després, endegar estratègies i accions puntuals ben coordinades. Caldrà donar prioritat al treball en determinats barris, atendre a la formació del professorat als centres, acompanyar de ben a prop les famílies, escoles i instituts per tal d'eradicar l'absentisme i l'abandó prematur de l'ensenyament obligatori, reforçar i no retallar el nombre de promotors. Tot això i moltes més coses serien possibles amb la mobilització social i la cooperació amb les institucions pú-

bliques. Si no es fa així, un cop més haurem perdut una oportunitat: s'hauran fet documents molt bonics en línia amb les prioritats de la Unió Europea, amb evidents biaixos ideològics en algun cas, però, a l'hora de la veritat, s'haurà avançat ben poc. Com s'explica, si no, que després de tants plans estatals, autonòmics i locals, en alguns moments es tingui la percepció que comencem a anar enrere? Què està fallant? Aquestes preguntes no les han de respondre únicament les administracions; també es dirigeixen als membres de la comunitat gitana, més enllà dels interessos de la mateixa família, per legítims que siguin, o del nucli associatiu de referència.

La participació en institucions creades per les administracions, tan proclamada i invocada, va més enllà de la cobertura de tràmits administratius i de reunions burocràtiques per legitimar el que es decideix en els despatxos oficials. L'autenticitat, l'operativitat i el suport social són condicions necessàries en els processos i les institucions de participació ciutadana. Excel·lents idees i magnífiques iniciatives es poden veure limitades per la via dels fets.

També caldria recordar que la promoció i la participació del poble gitano s'ha de treballar amb ell i amb el

conjunt de la població que l'envolta i amb el qual conviu. La convivència i el civisme són cosa de tothom i demanen de tota la ciutadania un grau de comprensió compartit, compromís i coresponsabilitat.

Segons la nostra experiència i els nostres estudis sobre el poble gitano, hem pogut comprovar que són gent que saben on volen anar i com fer-ho. L'estratègia de la majoria de la població gitana de Barcelona que hem entrevistat és clara: «acoblarnos, sense perdre lo nostre». La seva és una mirada al futur confiada i realista, conscient de les grans dificultats que els presenta el moment actual i dels seus reptes: «casa, ofici i escola», ens deien algunes veus expressivament. Aquest és un escenari amb limitacions importants: les condicions socioeconòmiques de la majoria són desfavorables i els punts de partida molts diferents i desiguals. Sorpren la lucidesa en l'anàlisi de la situació i la claredat amb què la població gitana barcelonina ens formulava l'escenari de futur més desitjable per a ella i els seus infants.

Desitgem a la nostra concitadania gitana salut, fortuna i llibertat. *Sas-tipén, baxt thaj mestipén.*

Barcelona, 24 d'octubre de 2014

1.6. Post scriptum

a càrrec de Salvador Carrasco

En l'entrega del premi de la Fundació Institut de Cultura Gitana el 2012, la Carme, entre altres coses, va dir:

«Quiero expresar mi agradecimiento a todos los gitanos y gitanas que, desde el principio de mi trabajo, confiaron en mi, me aceptaron y me enseñaron "sus cosas", "para que conozcas nuestra cultura" y para "aprender cómo tiene que ser una buena gitana". Realmente varias personas y familias me introdujeron en todo lo suyo y he tenido el privilegio de vivir y participar en aspectos muy íntimos, tanto individuales como familiares y culturales. Me gustaría, ese es mi deseo, no haber defraudado a las personas, tanto gitanas como no gitanas, que confiaron en mi, muchas de las cuales (¡y lo siento profundamente!) ya no están entre nosotros.

» He pasado la mayor parte de mi vida compartiéndola con vosotros. Tengo setenta años.

» Y empecé a relacionarme con un grupo de gitanos que acampaban en mi pueblo a los diecisiete, como si emprendiera una aventura y para hacer buenas obras. Trabajo profesionalmente con vosotros desde 1966. Empecé en el Secretariado Gitano de Barcelona. Entonces, en general, el movimiento era "pro gitano." Un gran avance es que ahora el movimiento gitano lo lleváis,

fundamentalmente, vosotros (...)

» He trabajado para distintas administraciones y organizaciones. No es el momento de presentar el currículum, però permetiréis que destaque algunos de los acontecimientos en los que he tenido la oportunidad y la suerte de participar, entre otros:

- La Primera Semana de Estudios Gitanos de Sevilla, en 1967.*
- El I Congreso Mundial Romanó, de Londres, en 1971.*
- El reconocimiento de la identidad del pueblo gitano y el valor de su cultura, en el Parlament de Catalunya, en 2001.*
- El reconocimiento de la identidad del pueblo gitano en el Congreso de los Diputados, en 2005.*
- La creación de la fundación Instituto de Cultura Gitana, en 2007.*

La Carme va donar suport en tot moment a les dones gitanes que porten endavant el moviment associatiu, junt amb unes dinàmiques que constitueixen, al seu parer, la promesa d'un futur millor per a les persones gitanes. Malgrat les dificultats amb què les gitanes es troben i com els és de difícil vindicar un lloc a la vida pública de la comunitat, ens deia ben convençuda que les dones gitanes tenen a les seves mans el futur del poble gitano i són l'autèntic motor de canvi, no només, encara que també, a la vida familiar i en el paper central de la família.

Annexos

A suggeriment i petició de les responsables de les edicions del Col·legi de Treball Social, a continuació publiquem dos annexos molt diferents entre si.

El primer és una Guia de la Mediació Intercultural amb Població Gitana, encarregada a la Carme Garriga per la Diputació de Barcelona. Va ser presentada a l'Escola d'Estiu de Serveis Socials de la Diputació de Barcelona l'any 2007. La Guia pretenia posar a mans dels professionals del treball social un material útil per a la realització d'intervencions i programes de Mediació Intercultural i Promoció Social amb població gitana. El document estava basat en l'experiència professional de la seva autora i tenia en compte experiències significatives d'altres casos. Va tenir una bona acollida i els editors han considerat que podia ser d'utilitat tornar a editar-la.

En el segon annex es recullen els testimonis d'alguns gitanos sobre la manera de treballar de la Carme Garriga. En primer lloc, dues notes necrològiques escrites per Juan de Dios Ramírez Heredia, publicada a Nevipens Romaní, i per Àngel Giménez, publicada al Diari de Vilanova.

Per una altra banda, el dia 26 de febrer de 2015 el Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya i la Universitat de Barcelona coorganitzaven, a la universitat, un emotiu acte acadèmic i d'homenatge a la Carme Garriga. En

l'acte, Diego Luis Fernández, director de la Fundación Instituto de Cultura Gitana (Ministerio de Educación, Cultura y Deportes) faria entrega a la família d'una placa en memòria i reconeixement a la Carme "per la seva lluita en defensa del poble gitano". Publiquem, també, la crònica de l'acte publicada per Nevipens Romani i les intervencions de Josefa Fernández, Manel Giménez (l'Oncle Manel) i Manuel Heredia, assessor d'Assumptes Gitanos del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya. Les paraules de la Dra. Josefa Fernández glosen la tasca docent universitària de la Carme Garriga. Els editors han volgut, expressament, que aquesta vessant professional sigui, també, tinguda en compte i sigui valorada com mereix.

Així mateix, ha semblat oportú als editors incloure un apartat amb algunes fotografies de l'autora: del trasllat del Somorrostro a Sant Roc (1966); dues fotografies de la Carme a la verema (França 1967), on havia anat amb la família d'Alfonso i Isabel Santiago; una fotografia dels assistents a les III Jornadas Nacionales de Apostolado Gitano (Sevilla, 9-12 de maig de 1967), amb la junta directiva del Secretariat Gitano, amb la qual col·laborava habitualment en qualitat d'assistenta social de l'entitat; i una foto amb l'equip de Mediació que realitzà el Projecte del Barri del Bon Pastor (Barcelona) durant el curs 1999-2000.

1. Guia per a la mediació intercultural amb població gitana

Agraïm sincerament, i de manera molt especial, la col·laboració i la disponibilitat que hem trobat a:

La Regidoria de Serveis Socials de l'Ajuntament de Reus, El Departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Viladecans, Els Serveis Socials de l'Ajuntament de Montcada i Reixac, Els Serveis Personals del Consell Comarcal del Maresme, L'Associació «Lachó Bají Calí» de l'Hospitalet de Llobregat, La Fundació «Pere Closa», I al Museu Etnològic de l'Ajuntament de Barcelona, la cessió a Carme Garriga, per al seu ús en aquesta Guia, de fotografies, realitzades per a l'exposició «Gitanos - La cultura dels rom a Catalunya» per Isidre G. Puntí.

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

Introducció	179
I. Breu introducció a la cultura gitana	180
II. La mediació	
1. Què entenem per mediació	190
2. La mediació gitana: una pràctica cultural	191
3. La mediació intercultural amb població gitana	192
III. Algunes experiències de mediació amb població gitana	195
IV. Orientacions bàsiques per a la mediació intercultural amb població gitana	200
1. Per què ha de servir la mediació	200
2. Com ha de ser la mediació	202
3. La figura del mediador i la mediatra	205
4. Els límits de la mediació	207
V. Annex (Fragments de l'Informe final d'una experiència)	210
Objectius i orientacions	213
Model d'intervenció	215
Activitats a desenvolupar	217
Valoració global del Programa	221

Introducció

L'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona té, com un dels temes prioritaris, la «Mediació i el treball comunitari» al qual s'ha dedicat. En aquest marc va acordar fer-nos l'encàrrec de la realització d'una Guia de la mediació intercultural amb població gitana, amb la finalitat de facilitar un instrument útil per als ajuntaments que ho requereixin.

El tema de la mediació, en les seves diferents modalitats o en els diferents àmbits en què actua o seria desitjable que actués, és de gran actualitat. La mediació, efectivament, és considerada necessària en moltes ocasions, bé per intentar cercar vies de solució a algun conflicte manifest, per evitar-ne algun de latent o per prevenir els que puguin sorgir, o bé per facilitar el coneixement i la comprensió mútua entre poblacions culturalment diferenciades.

En l'actualitat, és freqüent que les administracions recorrin a la figura del mediador o mediadora professionals també, quan cal, per treballar amb la població gitana.

Amb aquesta guia voldríem facilitar als polítics i professionals dels ajuntaments o d'altres administracions i institucions, les eines bàsiques, aquells conceptes i observacions de caràcter pràctic, que considerem imprescindible tenir presents en la mediació intercultural amb població gitana.

El nostre punt de partida és una breu introducció a la cultura gitana. La mediació amb la població gitana, doncs, així ho aconsella. L'especificitat d'aquesta cultura i la idiosincràsia de la població ho exigeixen.

Limitem la introducció als aspectes que afecten directament a la mediació, deixant de banda altres qüestions que, tot i ser molt interessants, no són rellevants per al nostre propòsit.

La mediació intercultural amb població gitana a la qual ens referim en aquesta Guia és estrictament professional. Una mediació que mai no pot pretendre substituir els mediadors naturals en assumptes interns d'aquesta població, que són els vells de respecte amb reconeixement i autoritat atorgats i elegits per ells mateixos.

Per a l'elaboració d'aquesta guia ens hem valgut de nou experiències concretes de mediació amb població gitana, alguna d'elles realitzades per persones de l'equip de treball d'aquesta Guia; de diversos documents de treball; d'entrevistes a diferents professionals, mediadors i mediadores de la comunitat gitana i de no gitanos (païos), que treballen en equip; el president d'una fundació pionera en la formació per a la mediació gitana; a polítics i a professionals de benestar social i de serveis personals, que tenen mediadors i mediadores al seu càrrec.

Hem recollit les experiències del treball de camp, abastant un ampli ventall de persones, gitanes i no gitanes, de diverses edats, homes i dones, i tenint en compte diferents àmbits d'actuació: familiar, laboral, educatiu, justícia, salut, assessorament, reallojaments, habitatge i barri, el mutu reconeixement, la dinamització d'activitats i el foment de la participació i la dinamització comunitària. Les experiències analitzades són de diverses comarques i poblacions de Catalunya, amb característiques socials ben diverses.

Evitem en tot moment donar noms o referències que permetin identificar persones o projectes concrets. De cada cas hem procurat recollir aquells elements que els singularitza i fan d'ell una «bona pràctica» de mediació intercultural amb població gitana.

En l'annex recollim algunes de les pàgines d'una Memòria de la mediació, per considerar que pot ser d'utilitat i que permet fer-se càrrec del tipus de mediació a la qual ens estem referint en aquesta guia.

El text que teniu a les mans ha estat pensat amb la intenció de ser una proposta àgil, curta, sense pretensions acadèmiques, però preparat amb rigor i des del contacte directe amb els agents que intervenen en la mediació, i des de l'anàlisi d'experiències que s'han considerat significatives.

I. Breu introducció a la cultura gitana

Aquesta petita introducció general sobre els gitanos vol ser només un marc de referència que, encara que de manera molt elemental, serveixi per entendre o donar significat a situacions, comentaris i dades que apareixeran al llarg d'aquesta Guia.

Voldríem aclarir d'entrada que en aquesta breu introducció a la cultura tradicional dels gitanos ens referirem a models culturals als quals no sempre s'adapta la conducta individual. Són més aviat patrons o models sobre els quals gira la conducta real, de manera més o menys adequada.

El canvi social afecta, com a tothom, també als gitanos, que tenen, en general, plena consciència de les profundes mutacions que s'estan operant en la seva vida i en el seu entorn. També els gitanos canvien i progressen, però sense deixar de ser gitanos. La cultura gitana està immersa en un procés en què tradició i innovació són elements que conviuen: es creen noves formes de vida imposades sobre les velles. Són molts els gitanos que constaten com «canvien els nostres costums». Està canviant, certament, el seu treball, el matrimoni i la institució familiar, les relacions socials i, els nivells d'instrucció. Són canvis lents però ja perceptibles. Canvis que valoren des de la seguretat i confiança en si mateixos i, alhora, amb una certa inquietud. De fet, encaren el futur des d'una estratègia d'acoblament i autopromoció. L'explícita al·lusió a aquests plantejaments no s'estén per igual entre tots els sectors de la població gitana. És, tanmateix, un procés en marxa, aproximadament des de fa quatre dècades, no exempt de dificultats i forts entrebancs en molts llocs, especialment entre alguns gitanos que viuen en situacions de marginació social.

Els gitanos, a més de ser de cada lloc on viuen, formen part del poble gitano (o Romano Them) i tenen una cultura pròpia, la roma. Són d'origen indi. Tenen una llengua pròpia, el romanó. Possiblement constitueixen la minoria ètnica més vulnerable d'Europa segons diverses fonts: són la minoria més rebutjada d'entre les que en l'actualitat viuen a Catalunya. Són poc coneguts i sovint, segurament a causa d'aquest mateix desconeixement, el poc que se'n sap es tenyeix de tòpics i estereotips malauradament massa estesos.

El I Congrés Mundial Romanó (Londres, 1971) va donar categoria oficial a la bandera gitana, que està formada per dues franges horitzontals de la mateixa grandària: la superior, blava, simbolitza el cel (un sostre per a tots els habitants del planeta) i la inferior, verda, els camps i les muntanyes (les terres del món). Al centre hi ha una roda de carro, que simbolitza els orígens nòmades i el constant moviment dels gitanos. El IV Congrés Mundial Romanó (Varsòvia, 1991) va plantejar acords importants sobre la llengua, el romanó estàndard.

El dia 8 d'abril, se celebra el «Dia Internacional del Poble Gitano». En tal dia de l'any 1971, al Congrés Internacional Gitano, se sol·licitaria a les Nacions Unides el reconeixement d'un estatut cultural d'aquest poble el qual s'aconseguiria el febrer de 1979. És una diada reivindicativa i festiva, inspirada en la voluntat de ser i avançar en l'afirmació col·lectiva, com a poble, amb una cultura pròpia. Des de l'any 2003 se celebra aquesta diada a Catalunya. Amb un ritual ple de simbolisme es fa una recepció al Parlament de Catalunya. Es recorda, en la «cerimònia del riu», les víctimes gitanes de l'holocaust nazi i de les guerres. Les dones gitanes presents llancen pètals de flors al riu, en record de l'èxode gitano per tot el món, mentre els homes hi posen espelmes enceses per les víctimes gitanes del racisme i la guerra. El ritual acaba amb actes públics, de caràcter lúdic i musical.

Al llarg de la seva història, els gitanos han preservat, defensat i promogut la seva gitanitat, la «romipen». Són un poble sense fronteres, universal. És consideren ciutadans del món.

S'estima que al món hi ha uns 12 milions de gitanos. Al continent europeu uns 8 milions, a Espanya uns 600.000 i a Catalunya uns 70.000.

La població gitana és molt jove. En recerques recents hem constatat que el 56 % tenen entre 0 i 24 anys, mentre que la població general de la mateixa franja d'edat és del 26 %. En l'altre extrem, hem constatat que l'1,6% de la població té més de 75 anys, mentre que, en el cas de la majoria de la població, la no gitana, el percentatge en aquesta franja, és del 7,3 %.

Els gitanos procedeixen de l'Índia. El seu procés migratori va començar pels volts de l'any 1000. A partir del segle XIV podem trobar documents històrics que acrediten l'arribada de grups gitanos a Europa.

Segons consta documentalment, l'arribada dels gitanos a la península Ibèrica, després de travessar els Pirineus, es produeix al començament del segle XV (1425). Van entrar per Catalunya com a pelegrins que anaven a Santiago, per tant, podien gaudir dels favors i privilegis del pelegrinatge.

S'acostuma a assenyalar algunes dates històriques que marquen èpoques ben diferenciades. Des de 1425 fins a 1499 es parla d'una etapa d'acollida.

Entre 1499 i 1783, hi hagué un llarg període de persecució, amb moments d'una dura repressió i –en expressió de Ferran Soldevila– fins de genocidi, durant el regnat de Ferran VI. El 1783 es publicà una pragmàtica de Carles III que reconeixia que els gitanos no ho eren per naturalesa, ni tenien «arrels infectes», però se'ls prohibia l'ús de la seva llengua, el vestit i la forma de vida nòmada. El terme «gitano» desapareixeria, des de la pragmàtica, del llenguatge administratiu i de la legislació. S'iniciava un període de política assimilacionista que, com en altres moments històrics, no acabaria amb la voluntat dels gitanos de ser i viure com a tals, enmig de la resta de la població.

Al final del segle XVIII, després d'aquesta pragmàtica, van començar a canviar les coses i molts gitanos es van anar tornant sedentaris. Amb aquesta història al darrere, a ningú no pot estranyar que els gitanos siguin i hagin estat un poble resistent, amb una identitat col·lectiva, amb una sorprenent continuïtat històrica, amb una destacada capacitat d'adaptació i una cultura versàtil.

La Constitució de 1978 marcaria una nova època, d'«igualtat davant la llei, sense cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social» (CE Art.14).

Entrant al segle XXI, el Parlament de Catalunya, el 21 de novembre de 2001, reconegué, per unanimitat, «la identitat del poble gitano i el valor de la seva cultura, com a salvaguarda de la realitat històrica d'aquest poble», alhora «instant al Govern a fer les gestions pertinents per a contribuir a difondre el reconeixement de la cultura gitana i del valor d'aquesta per a la societat catalana».

Posteriorment, el Congrés de Diputats, el 27 de setembre de 2005, aprovà una Proposició no de Llei en el mateix sentit, també per unanimitat.

Finalment, a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, sotmès a referèndum el 18 de juny de 2006, a l'article 42,7 s'estableix que els poders públics «també han de garantir el reconeixement de la cultura del poble gitano com a salvaguarda de la realitat històrica d'aquest poble».

El dia 29 de març de 2007, el Parlament de Catalunya donava un nou i significatiu pas endavant. Fent esment de fets històrics, vius en la memòria col·lectiva

iva del poble gitano, i en una solemne declaració institucional, el Parlament reconeixia que els gitanos han estat víctimes d'un genocidi històric continuat i objecte de lleis racistes i antigitanes. A més es comprometia a treballar perquè s'apliquin polítiques incloents, efectives i decidides.

Els gitanos tenen una cultura pròpia. Estan repartits per tot el món i això fa que incorporin a la seva cultura trets culturals dels llocs on viuen.

No són un grup homogeni, sinó que hi ha diferents grups o subgrups de gitanos, a més de diferents situacions familiars i individuals. Són de tradició nòmada. En l'actualitat, a Catalunya la majoria són sedentaris. En molts altres països segueixen sent nòmades i viatgen quasi tot l'any. Alguns viuen en caravanes modernes.

La seva llengua és el romanó. Deriva del sànscrit i té una base comuna amb l'hindi, el bengalí, el fanjabí i d'altres llengües del nord-oest de l'Índia. Els parlars dels gitanos d'Espanya reben el nom de «caló». El vocabulari és romanó i, correntment, la sintaxi i la conjugació dels verbs és la d'aquí. El caló s'ha perdut molt, encara que en l'actualitat hi ha un ressorgiment d'aquesta parla, sobretot impulsat pel moviment associatiu gitano, amb el qual els gitanos intenten reivindicar els seus drets. Es tradueixen documents oficials, com per exemple, la Constitució, i s'editen diversos diaris i revistes amb denominació caló o romanó, entre d'altres.

La vida dels gitanos gira entorn de la família, autèntic centre de la seva vida personal i social, de la seva existència i de la seva cultura. Per sobre de tot, són membres d'una família. Entre ells preval el sentit col·lectiu del grup familiar sobre qualsevol consideració individual. La família constitueix el substrat de l'estructura social gitana. Els grups de parentiu gitano són llinatges que mantenen unides les persones vinculades per llaços masculins a un avantpassat comú. L'opinió dels pares és molt important en el moment de triar parella i casar-se.

Els gitanos es casen molt joves. El 70 % dels gitanos que hem entrevistat en diferents recerques recentment (970 persones: 473 homes i 497 dones) es casen abans dels 21 anys. El matrimoni gitano és monògam. Sovint es practica l'endogàmia de llinatge, o abastant dos o tres llinatges. L'estabilitat i la

duració del matrimoni dóna prestigi. En determinades situacions s'accepten les separacions i els segons matrimonis. Actualment constatem l'existència i l'augment de matrimonis mixtos, o bé amb gitanos de diferents tipus o amb no gitanos. Si la parella s'estima i es vol casar es va acceptant un tipus de matrimoni respecte al qual, en general, hi ha certes reticències i d'entrada no agrada. La boda gitana és un gran esdeveniment i se celebra d'una manera molt intensa.

El gitanos tenen les seves pròpies lleis, que consisteixen en una sèrie de normes i costums que han après dels seus avantpassats i que transmeten al seus fills i filles.

Aquestes lleis es refereixen, entre d'altres coses, al respecte als morts, als grans, en especial als vells, a les relacions d'ajuda mútua entre la família i el llinatge i a la solidaritat entre ells. Els vells, els quals tenen més experiència, són els qui dirigeixen el grup i prenen les decisions que l'afecten com a conjunt.

El fet de tenir les seves normes i tradicions no vol pas dir que els gitanos no segueixen les lleis de ciutadania del lloc on viuen. Les lleis generals de tots els ciutadans també afecten els gitanos que, a més, tenen les seves pròpies lleis.

Entre els gitanos, l'exercici de l'autoritat dels vells és una funció que emana de l'experiència, com a font de saviesa. Són els vells els qui, en darrera instància, tenen l'última paraula en la resolució de conflictes quan les parts interes-

sades no els han pogut resoldre mitjançant l'acord o per la força. Actuen dins del propi llinatge o família, però, en conflictes entre diferents famílies és pot demanar l'actuació de vells no implicats directament per tal que actuïn com a mediadors, moderadors, facilitadors i, en última instància, com a jutges.

Als homes grans de respecte se'ls dona el tractament «d'oncle» o «tio». Amb aquest qualificatiu no es fa al·lusió a la relació de parentiu (germà del pare o de la mare) sinó a l'estatus. És el reconeixement social i familiar del rol que tenen els ancians de respecte en la pròpia comunitat familiar gitana. Aquest prestigi i ascendent pot anar més enllà del grup familiar. En la mediació intercultural amb població gitana, comptar amb el suport d'aquesta figura pot facilitar l'actuació dels mediadors o mediadores.

Legalment, els gitanos són ciutadans de ple dret. Però aquest reconeixement jurídic no comporta pas, com tots sabem, que s'hagin acabat els prejudicis que hi ha d'ells. Moltes persones, entre les quals tampoc no s'escapen alguns agents de l'Administració, els tracten de manera molt discriminatòria.

Hi ha gitanos que viuen força bé, i tenen molt bones relacions amb els veïns i en el conjunt del seu entorn, però també n'hi ha que viuen en una situació de marginació molt gran i que, sobretot per aquesta raó, són víctimes d'un fort racisme.

Per als gitanos els avantpassats que ja han mort són molt valorats. Els tenen el màxim de respecte. L'ofensa més gran que se li pot fer és «jurar als seus morts» o «jurar la seva raça». A la vetlla dels difunts hi va molta gent, però sobretot s'assisteix a l'enterrament. Els familiars venen de tot arreu. En aquestes situacions es reuneix un gran nombre de persones de tot el grup familiar. Els rituals són diferents segons que el difunt o difunta i la família siguin catòlics o evangelistes.

Quan una persona ha mort n'hi ha que han de portar dol. Tenen obligació de fer-ho els familiars més directes, o bé, hi ha persones que es posen de dol per la relació i l'estimació que hi havia entre ells. Quan es porta el dol s'han de complir les normes que implica aquest fet. Entre d'altres coses, vestir roba completament negra, no veure alcohol ni prendre cap mena de droga; no ballar, cantar, ni escoltar música, ni veure la televisió; no entrar als bars ni cafeteries; no participar en cap joc; no assistir a cap mena d'entreteniment ni espectacle. El dol, si es porta bé, ha de ser respectat pels altres.

Els gitanos són molt religiosos. Acostumen a practicar la religió del país on viuen. Aquí, fins fa poc, la gran majoria eren catòlics. A mitjan dècades de 1960 i 1970 el Secretariat Gitano de l'Arxidiòcesi de Barcelona destacà en la promoció d'aquest poble. El Secretariat desenvolupà una tasca de promoció religiosa, pròpia de l'Església Catòlica, com a tal, i impulsà, alhora, la promoció humana i social dels gitanos, fent, en la mesura del possible i quan convenia, suplència dels serveis necessaris però inexistents en aquell mateix període.

Des de 1965 l'Església Evangèlica de Filadèlfia és present a Catalunya. Avui és un moviment religiós, de caràcter pentecostal, amb notes de moviment social, dinàmic i en expansió. La pertinença a l'Església Evangèlica és avui majoritària entre els gitanos: un 50 % i un 72,3 %, en els casos de Barcelona i Badalona, respectivament, entre famílies que hem pogut entrevistar en aquestes ciutats. Davant un 30 % de catòlics a Barcelona i un 25 % a Badalona.

Els gitanos de Catalunya participen o pertanyen a associacions cíviques obertes a tots els ciutadans. També ho fan en associacions pròpiament gitanes. En recerques recents, hem comprovat que un 29,6 % de la població gitana entrevistada pertany a una associació, majoritàriament gitana, i un 3,5 % d'aquesta població pertany a més d'una.

La realitat associativa pròpiament gitana és molt variada, com ho és, també, el seu dinamisme i la seva activitat. El teixit associatiu tampoc no està exempt de problemes entre els gitanos.

Entre els gitanos predominen les ocupacions per compte propi sobre el treball assalariat. L'alternança d'aquestes, amb una de principal i d'altres de complementàries, és un fet que cal destacar: hi ha una pluriocupacionalitat no simultània i una certa mobilitat, pròpia de feines de temporada. Moltes de les ocupacions tradicionals van desapareixent, però la preferència pel treball autònom segueix present. La venda, que és encara l'ocupació majoritària dels gitanos, ha entrat en una situació delicada i plena de dificultats.

A molts gitanos i gitanes els preocupa el futur del treball. També la pluriocupació tradicional està sotmesa a canvis profunds. Cada vegada es dóna una major adaptació al mercat de treball majoritari. Ells aspiren per als seus fills i néts a un treball estable, en condicions dignes, amb seguretat i amb les prestacions socials que se'n deriven.

El treball de la dona gitana mereix una consideració especial. La pluriocupació femenina és molt significativa per a les dones. És una situació que té

fortes repercussions en al- tres aspectes de la vida i en la seva condició social, especialment entre les noies de 12 a 16 anys. Les tasques domèstiques recauen sobre elles, incloses les filles, que acostumen a cooperar amb la mare, per exemple, tenint cura dels petits. La situació laboral d'aquestes és, doncs, una dificultat objectiva per a la seva escolarització dels 12 als 16 anys.

En l'actualitat, l'escolarització dels infants i els joves gitanos està canviant. S'ha avançat molt en l'escolarització a l'ensenyament primari, tot i que, en algun lloc, l'absentisme continua essent un problema. La preocupació central se situa en el pas a l'ensenyament secundari, tant per la qüestió de l'absentisme com per l'abandó. Cada vegada hi ha més alumnes a l'escola privada concertada. Entre molts pares i mares hi ha un creixent interès per l'educació i pels estudis dels seus fills i filles. La concentració de poblacions marginades en determinades zones esdevé tot un problema, també per a les famílies gitanes, que volen una escolarització profitosa per als seus fills. Són molts els problemes que es plantegen a l'escola pública, majoritàriament receptora d'alumnat gitano. Moltes d'aquestes qüestions requereixen la mediació intercultural a fi d'acostar el món de l'escola a aquestes famílies; per aconseguir una major implicació en l'assistència regular a l'escola i la continuïtat dels estudis; per fer que l'escola sigui, també, un lloc privilegiat de convivència. El problema, però, desborda el marc escolar, ja que hi incideixen directament les condicions generals de vida de les famílies, les seves possibilitats econòmiques, el tipus d'ocupacions dels pares, els tipus d'habitatge i tantes i tantes coses com caldria destacar per evitar les anàlisis massa simples, lineals i esquemàtiques tan freqüents en l'entorn.

II. La mediació.

1. Què entenem per mediació

La mediació, en les seves diferents modalitats i àmbits en què actua, o seria desitjable que actués, ha esdevingut una qüestió d'indubtable actualitat. És un fenomen directament relacionat amb la complexitat social i cultural de les societats actuals. La profunditat dels canvis socials que s'estan produint dificulta, en moltes ocasions, la comprensió mútua entre diferents comunitats, grups, famílies i individus. Les relacions socials es veuen afectades per la presència d'elements nous, diferents i diversos, provinents de situacions també noves, en les quals conviuen, de fet, persones amb mentalitats, idees, creences, costums i formes de vida ben diferents. El coneixement i la comprensió de l'altre esdevé fonamental per articular una societat cohesionada i respectuosa amb el pluralisme. Sovint aquest coneixement i comprensió mutu té barreres i obstacles que cal superar. La mediació esdevé, així, quelcom necessari per tal de facilitar que persones, grups i comunitats diferents entre si, d'orígens i tradicions diverses, siguin capaces d'articular una convivència pacífica i enriquidora, que permeti a cadascú ser el que és i vol ser, tot compartint, com a ciutadans responsables, un present i un futur desitjable i comú a tots.

La mediació està al servei d'aquest objectiu i és un element important que pot facilitar l'enteniment mutu. De fet, sorgeix, de vegades, espontàniament a través de les xarxes més properes d'ajuda mútua o d'institucions socials establertes en cada grup. Tanmateix, la incidència d'aquestes realitats és limitada. Fins ara molts professionals han realitzat tasques de mediació en l'exercici de les seves professions. Ha estat més recentment, que han sorgit noves figures professionals especialitzades en la mediació, en els seus diferents àmbits.

S'han donat moltes definicions sobre la mediació. En general s'acostuma a dir que la mediació:

- És un procés per resoldre els conflictes o les divergències, en especial quan són de caràcter col·lectiu.

- Implica la intervenció d'una o més persones que fan gestions entre les parts en litigi i proposen recomanacions per facilitar l'acord.
- Són condicions necessàries per a la mediació: la voluntarietat o l'acceptació de les parts, la imparcialitat, i la flexibilitat; que les solucions siguin interessants per a totes les parts, i la confidencialitat entre totes elles.
- Cal assegurar que totes les parts quedin satisfetes: són elles, i per elles mateixes, les que han de resoldre els seus conflictes.

La mediació és un procés voluntari, iniciat a petició de les parts o amb el seu consentiment, a través del qual diferents parts en litigi, mitjançant la intervenció de tercers i el diàleg entre elles, negocien o acorden, de forma explícita, compromisos acceptables que facin compatibles interessos diferents, resolguin conflictes latents o manifestos, o facilitin llur cooperació per tal d'assolir resultats desitjats.

La mediació facilita informació que permet avaluar les conseqüències probables de decisions alternatives. Quan és viable, la comunicació directa és el millor canal de comunicació. Fa una recomanació si hi ha probabilitats de ser acceptada per les parts. La mediació no sempre té èxit.

En el resultat d'una mediació ningú no guanya ni perd, en el fons, tothom hi guanya.

2. La mediació gitana: una pràctica cultural

Els gitans sempre han practicat la mediació en els seus assumptes importants i, molt especialment, quan hi ha hagut algun problema o conflicte entre ells. Quan sorgeix alguna dificultat i no s'ha pogut arreglar directament entre les persones implicades o en el si de la pròpia família, intervenen mediadors, que acostumen a ser gitans grans («oncles» o «tios») respectats i amb autoritat, coneixedors de la llei gitana. Sovint te-

nen al darrere el suport d'una família forta, són persones sense interessos amb cap de les parts en litigi, acceptades per tots per actuar en l'assump-te que es tracti. És una mediació que busca, abans de tot, posar pau i evitar possibles situacions de violència.

*En els assumptes interns, estrictament gitanos, la mediació es realitza sempre entre ells. Actuen els seus vells. En aquests casos, no és convenient la intervenció de persones externes, no requerides expressament pels im-
plicats. Cal el màxim respecte per a les seves lleis i la seva manera de fer.*

3. La mediació intercultural amb població gitana

Per abordar la mediació intercultural en aquest camp, a més de ser un professional de la mediació, cal un coneixement precís i una sensibilitat especial envers la cultura gitana, les seves formes de vida, la seva organit-zació social, les creences i els valors. Això que, teòricament, ja es donaria per suposat, que és una de les condicions per a qualsevol mediació, cal remarcar-ho especialment en la mediació intercultural i, fins i tot, reiterar-ho en la mediació entre no gitanos (paios) i gitanos. Aquest coneixement de «l'altra» cultura, o de «la cultura de l'altre» es requereix tant per als mediadors i mediadores no gitanos com, semblantment, per als medi-adors gitanos i gitanes. I això precisa d'informació i formació específica d'ambdues cultures.

Els gitanos tracten els assumptes que concerneixen les seves relacions socials entre ells. Com acabem de veure, la mediació dels vells de res-pecte és un element central i una pràctica cultural habitual. Tanmateix, ordinàriament, no acostuma a traspasar els límits de les relacions inter-personals, familiars o grupals.

La sedentarització dels gitanos en diferents tipus de nuclis urbans va pro-duir, i segueix produint, una presència d'aquesta població en els llocs de residència, que va donar i dona peu a diferents processos d'acoblament

amb la població majoritària i amb altres minories ètniques. Processos no sempre exempts de dificultats, provinents del desconeixement mutu i l'existència d'estereotips. Tampoc no és habitual de conèixer els mecanismes de funcionament de les administracions, dels serveis i equipaments. Darrerament, immersos en un entorn cada dia més divers socialment i culturalment, totes aquestes dificultats tendeixen a fer més complexa i difícil la convivència i les relacions interculturals.

En aquest marc, la mediació ha d'anar més enllà de l'àmbit propi de la comunitat gitana i ha d'esdevenir un fet necessàriament intercultural que demana, sovint, la participació de professionals especialitzats (els mediadors i les mediadores) acceptats pel conjunt de les poblacions implicades. Aquests mediadors i mediadores han de ser bons coneixedors de les cultures entre les quals han d'exercir la mediació, dels recursos comunitaris disponibles i del seu funcionament.

Podem considerar com a mediació intercultural el procés en què intervenen una o diverses persones per tal de facilitar el coneixement i la comprensió mútua entre poblacions diferenciades culturalment i de crear les condicions que facin possible la comunicació i l'enteniment entre les parts, per aconseguir una convivència satisfactòria. Aquesta mediació ha de servir per a la prevenció o resolució de conflictes, sobre la base del coneixement dels codis de referència cultural presents, de respecte mutu, i de l'acceptació dels límits necessaris que comporta el fet de viure junts, essent cada un ell mateix. Tota convivència és enriquidora i exigeix, alhora, renúncies i reconeixements mutus. Només des del consens i la negociació és possible construir una vida social que satisfaci tothom. La mediació intercultural té aquesta darrera finalitat.

En la mediació intercultural amb població gitana és convenient tenir presents algunes consideracions específiques. Creiem d'interès remarcar els punts següents:

- És imprescindible el coneixement de la cultura gitana i de l'altra o les altres cultures amb les quals es fa la mediació.
- La població gitana és diversa i heterogènia.
- Entre els gitanos hi ha situacions socioculturals i econòmiques diferents.
- Els gitanos són defensors dels trets socioculturals que els identifiquen com a poble.
- Aspiren a continuar essent gitanos, des de l'acceptació a la societat actual; a poder viure bé, a ser instruïts, a tenir un bon treball, i a ser reconeguts com a tals, sense prejudicis, en el conjunt de la societat on viuen.

En qualsevol mediació amb població gitana, aquestes observacions constitueixen un punt de partida imprescindible, que cal concretar i aprofundir des de la situació concreta en la qual s'ha d'exercir la mediació.

III. Algunes experiències de mediació amb població gitana

Abans d'oferir pautes d'actuació per a la mediació intercultural amb població gitana, hem volgut conèixer de prop algunes experiències que considerem significatives i que poden arribar a ser un bon referent. També hem tingut presents els projectes i programes de mediació realitzats per membres del nostre equip en els darrers anys.

S'han analitzat un total de nou experiències de mediació realitzades en diferents poblacions de Catalunya, en zones i barris amb característiques força diferents. En aquesta anàlisi hem inclòs entrevistes amb els mediadors i mediadores, amb professionals responsables dels serveis de benestar i a la persona i amb polítics de les administracions de les quals depenen aquests projectes.

Hem pogut constatar que, en la majoria de casos, els projectes de mediació han estat ben valorats i, en general, tothom coincideix que són útils i necessaris. En algun cas, però, se'ns ha insistit en la necessitat d'una clarificació dels rols i les funcions a realitzar per part dels mediadors. Per a aquests últims és necessari que, per part del contractant, s'expliciti bé què és el que es demana de la mediació i, per part dels altres professionals, que es conegui bé la tasca pròpia del mediador o la mediadora, que no és, en absolut, la de fer allò que «no volen o no poden fer els altres professionals del servei».

En aquestes experiències la mediació és duta a terme per gitanos o gitanes o bé per equips mixtos (gitano/no gitano, homes/dones) i persones de diferents edats. Tot indica que en la composició dels equips de mediació, el gènere i l'edat són elements que s'han de tenir molt en compte, segons la tasca que s'ha de fer, les condicions de l'entorn i el camp d'actuació en què ha d'intervenir cadascun.

Hem trobat, en més d'una ocasió, que la motivació originària per a la contractació d'un mediador o medidora ha variat amb el temps. De vegades s'ha posat de manifest que podia fer més coses o abastar més camps. En altres ocasions, la tasca encomanada o el projecte han finalitzat, i també es dóna el fet que sorgeixen necessitats noves i imprevistes. En aquests casos s'ha redefinit i adaptat l'encàrrec i el projecte.

Els camps d'actuació en què, de fet, més s'acostuma a fer mediació intercultural amb població gitana són:

- Familiar: el treball amb les famílies és fonamental. En tots els camps en què es produeix la mediació cal considerar la incidència de les famílies i tenir present l'organització de parentiu dels gitanos.
- Laboral: per facilitar la regularització de l'activitat ocupacional submergida i la incorporació al mercat laboral normalitzat.
- Educatiu: intervenció amb les famílies, els centres educatius, els alumnes, els pares i les mares i el professorat, per tal d'evitar l'absentisme, el fracàs escolar i aconseguir que la població gitana participi en la comunitat educativa en el seu conjunt.
- Justícia: en algunes de les experiències analitzades s'ha fet mediació entre la població gitana i el sistema judicial o de seguretat. Hem pogut constatar que, en alguna mediació, s'ha col.laborat en la recerca de mesures alternatives a les sancions, procurant adaptar-les a les possibilitats reals de complir-les, a la idiosincràsia cultural gitana i a la finalitat educativa.
- Salut: en aquest camp, alguns dels mediadores i mediadores entrevistats realitzen tasques d'informació, formació, acompanyament i seguiment dels interessats. Es tracta d'una actuació que permet establir ponts entre les persones i els serveis de salut existents.

- **Assessorament:** també l'assessorament és un camp en què intervenen els mediadors i mediadores, per tal d'orientar i col·laborar amb professionals de diferents serveis municipals, principalment els que treballen amb població gitana. La petició d'aquest servei és molt freqüent en les experiències analitzades.
- **Reallotjaments:** algunes d'aquestes experiències s'han realitzat amb motiu de la desaparició d'alguns assentaments o per a trobar espais alternatius on col·locar els materials necessaris (ferralla, per exemple) per mantenir les ocupacions que constitueixen el mitjà de vida d'algunes famílies. La mediació ha ajudat a fer un seguiment acurat de l'acompliment dels compromisos i pactes acordats en aquests canvis.
- **Barri i habitatge:** la convivència en la vida quotidiana dels barris, en alguns casos concrets, demana la intervenció dels mediadors per tal de facilitar l'acord en les incidències que dificulten el bon veïnatge, en relació amb l'habitatge i l'escala, i a l'ús i ocupació d'espais públics.
- **Facilitar el mutu coneixement:** els mediadors, sovint, faciliten el mutu coneixement de les parts amb què treballen. Efectivament, donen a conèixer la cultura gitana als no gitanos i informen a la població gitana sobre els recursos comunitaris existents, el funcionament i el mode de vida dels no gitanos.
- **Dinamització d'activitats:** també hem pogut observar que alguns mediadors i mediadores intervenen en la dinamització d'activitats esportives i artístiques de diversa índole, per tal de fomentar hàbits saludables, ocupar el temps d'oci, desvetllar les capacitats potencials de les persones i facilitar diferents tipus de relació social.

- Foment de la participació i dinamització comunitària: els mediadors i les mediadores tenen aquí un ampli camp d'actuació. En algunes de les experiències analitzades hem pogut comprovar que la implicació dels mediadors en la vida del barri i el coneixement proper del conjunt dels agents que hi són presents, ofereix l'oportunitat d'incidir en la dinàmica comunitària i fomentar la participació de la població gitana en la vida dels barris i en el moviment veïnal i associatiu.

L'anàlisi de la documentació que se'ns ha facilitat i la riquesa de continguts de les entrevistes realitzades amb els mediadors i mediadores fan palesa la diversitat de situacions en què es troben, la variada demanda d'actuacions que se'ls formulen i, en algun cas, les dificultats d'atendre, alhora, les expectatives de qui els contracta i de la població gitana. Tractant-se d'una nova professió, la definició de les seves funcions acostuma a presentar alguns obstacles específics, que només des de la prudència i el coneixement profund dels contextos poden superar-se amb èxit.

En l'anàlisi dels casos de mediació coneguts directament és fàcil constatar el contrast existent entre la riquesa de les experiències, manifestada en les entrevistes, i el grau de formalització escrita i documentada disponible. Sens dubte, un esforç o una millora en l'elaboració d'informes i documentació sobre la pràctica de la mediació podria contribuir a una major valoració social de la mediació. Si més no, facilitaria un coneixement més proper, més ric i més real de la tasca realitzada i de la que s'està realitzant.

Alguns dels protocols utilitzats per a fer el seguiment de determinades intervencions, pensem que tenen una formalitat burocràtica i una rigidesa excessiva, que difícilment poden reflectir l'experiència viscuda i els temes de fons que s'aborden. En altres casos, la manca de documentació escrita és una gran deficiència. Resulta evident que la situació està reclamant avenços en aquest àmbit. Només en alguns casos els informes permeten conèixer bé la riquesa de matisos i la duresa mateixa, segons com, de la realitat viscuda.

En les nou experiències analitzades, els àmbits més freqüents en els quals es realitza la mediació intercultural amb població gitana són:

- *Familiar*
- *Laboral*
- *Educatiu*
- *Justícia*
- *Salut*
- *Assessorament*
- *Reallotjament*
- *Barri i habitatge*
- *Facilitació de mutu coneixement*
- *Dinamització d'activitats*
- *Foment de la participació i dinamització comunitària*

Acostuma a produir-se una demanda d'actuacions molt variada. De vegades, hi ha dificultats objectives que cal valorar correctament abans de formular o acceptar l'encàrrec des de la prudència i el coneixement del context.

És important elaborar informes i documentació clars i rigorosos, però sense formalismes burocràtics ni rigideses innecessàries.

IV. Orientacions bàsiques per a la mediació intercultural amb la població gitana

1. Per què ha de servir la mediació

La mediació intercultural amb població gitana ha de servir per assolir objectius, de caràcter general, a partir d'accions concretes que comportin la col·laboració del conjunt de la població del barri. En aquest sentit, aquesta mediació esdevé dinamitzadora de la vida comunitària, és creativa i proactiva, proposa alternatives i hauria de desvetllar el potencial de la població.

- La mediació fomenta el coneixement i la comprensió mútua dels diferents grups culturals del barri.

És important que els mediadors i les mediadores donin a conèixer a la població gitana el funcionament dels equipaments i serveis disponibles, la millor manera d'accedir-hi, el tracte que s'ha de tenir amb els professionals i la forma de presentar-se. També amb el conjunt de la població no gitana és tasca del mediador o mediadora fer entendre la forma de vida i les circumstàncies familiars dels gitanos del barri. Igualment es tasca seva facilitar als professionals dels diferents serveis aquells elements o informacions que permetin atendre adequadament la població gitana i discernir sobre la urgència, la importància o la gravetat de les situacions. Entendre la mediació d'aquesta manera comporta un tarannà professional molt proper a la població, molt implicat en la vida dels barris i ben acceptat per tothom.

- La mediació permet promoure el diàleg i la comunicació entre els veïns, les associacions, la població gitana i els grups, organitzats o informals, existents al barri.

La incomunicació entre grups culturalment diferents rau en la base d'algunes de les dificultats de convivència. El diàleg entre les persones, els grups, les entitats i les associacions és un mitjà privilegiat per millo-

rar llur comprensió i coneixement. Sobre aquesta realitat es pot pactar, consensuar o negociar qüestions que facilitin el tracte entre veïns, a l'escala i al barri.

- La mediació pot impulsar l'associacionisme gitano. De vegades, és l'expressió del seu dinamisme.

L'experiència de la mediació intercultural amb població gitana mostra que, sovint, han estat les associacions i entitats gitanes les promotores d'intervencions d'aquesta naturalesa, bé sigui fomentant la formació de mediadors, fent tasques de mediació intercultural (no sempre institucionalitzada), o bé, informant a l'Administració de la seva necessitat, davant determinades situacions.

De vegades les coses van ben a l'inrevés: és la mediació que permet detectar l'oportunitat de crear alguna associació gitana que treballi en el barri amb l'esperit obert i intercultural de la pròpia mediació.

- La mediació permet d'atendre peticions d'interès per als professionals dels serveis i equipaments dels barris, per tal de facilitar el contacte i l'atenció idònia a la població gitana.

Amb molta freqüència és des dels serveis i equipaments, més que des de l'Administració, que es demana o s'espera del mediador o medidora el consell, l'assessorament o la intervenció. Com veurem més endavant, aquestes actuacions, pròpies de la mediació intercultural amb població gitana, no estan exemptes de contradiccions i problemes típics i propis de la frontera intercultural en què es mouen els mediadors. És freqüent, segons expressen alguns polítics i professionals de l'administració, que es demani la creació del servei de mediació o que contactin amb els mediadors o medidores en situacions relacionades amb població gitana, en les quals els resulta difícil saber com actuar.

- La mediació ajuda a resoldre conflictes manifestos i preveu o evita l'esclat dels latents.

La necessitat d'intervenir en situacions de conflictes entre grups culturals diferents és la que acostuma a plantejar la conveniència de la me-

diació intercultural. De vegades, és una situació de malestar latent en un barri respecte d'un col·lectiu de gitanos que aconsella la mediació. D'altres són conflictes manifestos entre veïns, o grups de veïns, o la relació amb algun servei o equipament, els que justifiquen o fan necessària la mediació.

Mitjançant aquestes intervencions, la mediació intercultural amb població gitana hauria d'esdevenir un instrument de transformació social, de canvis reals i concrets en la vida quotidiana dels barris.

Així, les funcions de la mediació intercultural són:

- *Fomentar el coneixement i la comprensió mútua entre els diferents grups culturals del barri.*
- Promoure el diàleg i la comunicació entre els veïns, les entitats, les associacions, la població gitana i els grups, organitzats o informals, existents al barri.
- Impulsar la projecció social de l'associacionisme gitano.
- Assessorar als diferents professionals dels serveis i equipaments dels barris, quan aquests ho requereixin.
- Prevenir i buscar solucions en situacions de conflicte.
- Contribuir a la millora o transformació de la realitat social.

2. Com ha de ser la mediació

La mediació intercultural amb població gitana cal fer-la des de la proximitat a la població. És imprescindible un tracte proper, un contacte directe amb la població, als carrers, a les placetes, als llocs on es desenvolupa la vida quotidiana i, quan és el cas i la població així ho vol, des de les pròpies

cases. Una mediació eficaç i eficient comporta un contacte interpersonal i grupal amb respecte, franquesa i acceptació mútua. Amb paraules planes i per fer-nos entendre, afirmaríem que cal passar moltes estones amb la gent. Pot semblar que «es perd el temps», però no és així, ja que cal donar el temps necessari perquè es produeixi el clima humà que facilita la mediació. Abans de res, s'han de crear les condicions que permetin conèixer la població i que aquesta conegui els mediadors i mediadores.

La mediació s'exerceix des de l'autenticitat personal, des de la disponibilitat dels mediadors i les mediadores i l'acceptació de tothom tal com es. La credibilitat dels mediadors té en aquestes característiques personals gran part del seu fonament. La coherència amb la paraula donada, la fermesa en les seves conviccions bàsiques, el rigor i la seriositat dels seus plantejaments, han de fer entendre, d'entrada, que la persona que exerceix la mediació es pren les coses seriosament i requereix actituds similars. Res més allunyat d'una mediació intercultural digna d'aquest nom que fer el «paripé» amb la població. S'ha de saber, sense que s'hagi de dir explícitament que, també per als mediadors, la tolerància té un límit, el del respecte que mereix tothom.

Estem en condicions d'afirmar que aquestes actituds i aquesta manera de treballar otorguen prestigi als mediadors i acostumen a donar un coneixement profund de les condicions de vida i de les expectatives de la població. A més, susciten i desvetllen reaccions proactives similars, que acaben creant condicions favorables a la mediació intercultural.

La mediació, així, acostuma a comptar amb el lliure consentiment de les parts i pot tenir condicions de possibilitats efectives un cop s'ha guanyat el mutu reconeixement i l'acceptació dels mediadors per les parts. A partir d'aquí és possible endegar processos de canvi o millora de les situacions que motiven la mediació.

La mediació, a més, suposa un treball d'equip exigent. Una aproximació com la que estem fent, desborda les possibilitats d'una sola persona. Cal contrastar les informacions, relativitzar i determinar el plantejament, fer «diaris de camp» i la documentació pertinent, construir hipòtesis, interpretar les dades segures i planificar les actuacions següents. Sovint no és

possible disposar d'un equip de mediadors i mediadores com a tals. En aquests casos, cal que no actuïn de manera isolada, sinó que formin part d'equips de professionals més amplis.

Aquesta metodologia de treball, tot i ser rigorosa, demana flexibilitat en la seva realització i instruments de treball i de control adaptats al tipus de mediació específica de la qual estem parlant.

- *En definitiva, cal crear un clima humà propici a la mediació i plantejar-la, dins l'àmbit tècnic, amb els instruments adequats, garantint en tot moment el treball en equip.*

- *En el moment de dissenyar l'estructura de l'equip per fer la mediació, tal com es proposa en aquesta Guia, es recomana constituir equips de quatre persones, dues gitanes i dues no gitanes, homes i dones. No sempre es poden organitzar aquest tipus d'equips, especialment per motius de limitacions pressupostàries.*

Els equips poden ser, també, de dues persones. En aquests casos, atès que cal exercir la mediació entre dos tipus de població, creiem convenient recomanar que siguin, també, equips mixtos, integrats per una persona gitana i una altra que no ho sigui.

Quan es tracta de la mediació d'una sola persona gitana, cal tenir molt en compte l'àmbit d'actuació per al qual se la contracta i el tipus de població gitana amb què haurà de treballar. Hi ha situacions o circumstàncies en què, per raons culturals, una dona pot tenir possibilitats d'actuació que no tindria un home, i viceversa.

- *Els membres de l'equip han de conèixer bé les cultures entre les quals fan la mediació, els seus costums i les maneres de viure i les formes habituals de relació social en cada una d'elles.*

3. La figura del mediador o mediadora

En general, els mediadors són triats i cridats per les parts interessades. En el cas de la mediació intercultural amb població gitana, no sol ser així: acostumen a ser les administracions, institucions i entitats socials les que sol·liciten la seva intervenció i contracten els seus serveis, per aconseguir objectius determinats, segons les situacions que es volen abordar.

En el document de contractació és on s'acostuma a establir el treball que hauran de realitzar els mediadors. Convé que a l'encàrrec s'estableixi formalment i amb claredat les funcions, els criteris de treball, l'àmbit d'actuació i les tasques per desenvolupar. Només així s'evitaran, posteriorment, malentesos i expectatives desmesurades o impropcedents respecte dels mediadors i mediadores. Sovint alguns d'aquests professionals comenten que se'ls demanen intervencions que no els corresponen, sobretot quan altres professionals no saben com actuar. En d'altres ocasions se'ls demana que intervinguin únicament de manera puntual, situació que sovint els produeix la sensació que actuen «com si fossin bombers».

Entre les habilitats professionals dels mediadors destacariem les següents:

- Capacitat de relacionar-se fàcilment amb els altres.
- Tenir empatia amb els grups i les persones amb què es relacionen i, alhora, saber prendre la distància suficient dels fets o de les situacions.
- Saber escoltar respectuosament.
- Ser capaç de trobar punts de convergència entre posicionaments aparentment divergents o contraposats, és a dir, ser bon negociador.
- Tenir iniciativa, creativitat i flexibilitat per animar o dinamitzar processos de canvi o millora social.
- Saber conduir grups.
- Mantenir la serenitat i l'equilibri en les situacions compromeses o difícils.

- Ser capaç de treballar en equip, tant interdisciplinars (en el marc dels serveis i equipaments), com en els equips de treball de mediadors o mediadores.

Els mediadors i mediadores han de ser, a més, imparcials i independents per tal de poder exercir de «pont» entre les parts: aquesta és una condició necessària per cercar, amb les persones i grups implicats, alternatives de solució que permetin que aquestes parts en surtin beneficiades. Els mediadors no poden prendre ni imposar decisions. No són jutges, ni ocupen posicions de poder. La seva és, en tot cas, una tasca de persuasió, per aconseguir que emergeixi la disposició per trobar punts raonables d'acord, sense imposició de les raons de cap de les parts implicades.

Aquest conjunt d'habilitats pressuposen, com acabem d'indicar, el treball d'equip. En el treball compartit i contrastat amb altres professionals i altres mediadors és on moltes d'aquestes característiques es desenvolupen: l'equip és un lloc privilegiat per a contrastar posicions, per guanyar la distància necessària, per relativitzar o reforçar punts de vista, per trobar o analitzar alternatives i potenciar les possibilitats personals dels seus membres.

Aquest perfil dels mediadors exigeix, a més, una formació que els qualifiqui professionalment. La seva funció demana coneixements generals bàsics de les ciències socials, del funcionament de les administracions, dels serveis i de les institucions; dels codis culturals dels altres i de la realitat social de la comunitat gitana i de la del conjunt, dels models i de les tècniques i estratègies d'intervenció social que permetin realitzar un treball sistemàtic ben fet i assolir una competència bàsica polivalent.

Cal considerar la competència dels mediadors i les mediadores en els dominis següents:

- *Tenir els coneixements, socials i culturals, que permeten entendre i conèixer els grups entre els quals es fa la mediació.*
- *Dominar les tècniques i estratègies d'intervenció pròpies de la mediació.*

- *Tenir bona relació amb els altres (facilitat, empatia, escolta i respecte).*
- *Saber negociar amb imparcialitat i independència, mantenint l'equilibri i la serenitat.*
- *Ser actiu, creatiu i flexible.*
- *Saber conduir grups.*
- *Ser capaç de treballar en equip amb altres professionals i altres mediadors.*

Es tracta d'una competència professional polivalent, que requereix una preparació i una formació professional específiques i adequades.

4. Els límits de la mediació

És important deixar ben establertes algunes de les idees que la mediació intercultural amb població gitana assenyala com a evidències contrastades:

- És en la pràctica de la mediació i la col·laboració amb altres professionals on es delimita la responsabilitat dels mediadors i mediadores. Aquests atenen els aspectes interculturals dels casos, negociant amb els serveis o les institucions l'àmbit i l'abast concret de la seva intervenció. Quan els mediadors o mediadores són gitanos, en determinades qüestions s'ha d'evitar la seva intervenció, per tal de preservar llur independència i prestigi i no posar-la en contradicció amb la fidelitat que deuen al seu poble i a allò que s'espera d'un bon gitano o gitana, segons la seva llei.
- Com la resta de professionals que tracten la intervenció social, els mediadors i mediadores han de saber fer un bon ús de la informació que tenen i fer-se dignes de la confiança dipositada en ells, guardant i respectant la confidencialitat i alhora, compartint, amb els equips la informació suficient per encarar amb encert cada situació. La prudència i el

bon saber fer professional són, en aquest punt, la millor mostra de la categoria moral i ètica dels professionals de la mediació.

- El mediador o la mediadora ha de mantenir la distància que tenen els professionals imparcials, capaços d'apropar posicions controvertides, d'ajudar a trobar punts d'unió i consens o d'intervenir per atendre correctament necessitats socials determinades. La seva imparcialitat és una garantia per a la recerca d'alternatives que satisfacin aquestes parts. No es tracta que siguin «neutrals», ja que han d'ésser, també, persones compromeses professionalment. Més aviat, es tracta de mantenir, en tot moment, la serenitat i ser capaços d'analitzar les situacions des de angles i punts de vista diferents, de vegades contradictoris.
- Com acabem d'indicar, els mediadors i les mediadores actuen des del compromís professional, promouen el bé del poble gitano i el seu desenvolupament personal, familiar i col·lectiu. Aquest treball ha d'estar dotat d'una notable flexibilitat: han d'actuar sense voluntarismes, però amb una ferma voluntat de millorar les situacions que demanen la seva presència. Han d'evitar fomentar la dependència de la població gitana i no gitana, sabent-se retirar a temps, quan toca ho demana la situació.
- Tant amb els serveis i equipaments amb els quals col·labora com amb els equips interprofessionals o de mediadors, aquests han d'evitar ambigüitats que puguin produir confusió. Els mediadors han de procurar que les seves funcions quedin ben clares i que la població sàpiga què pot esperar i què no trobarà en la seva intervenció. En tot moment s'ha d'evitar suscitar més expectatives de les raonables respecte de la seva actuació.

Des de la pràctica de la mediació intercultural amb població gitana convé recordar que:

- *La responsabilitat dels mediadors i mediadores té límits que cal conèixer i respectar, especialment quan són gitanos o gitanes. És important evitar ambigüitats i confusions de rols.*

- *L'ús de la informació ha de salvaguardar sempre una esperada confidencialitat.*
- *Els mediadors i les mediadores han de mantenir el distanciament propi de professionals, que, alhora, són imparcials i compromesos.*
- *Cal ser flexibles, saber quan es pot i s'ha d'intervenir i quan és el moment de retirar-se a temps.*
- *Els mediadors i mediadores han de comptar amb el suport de la família, d'alguna persona de respecte en el barri o d'algun ancià.*

V. Annex (fragments de l'informe final d'una experiència)

Programa de mediació intercultural i promoció social del poble gitano al barri... (Fragments de l'informe final d'una experiència)

La conveniència de posar en marxa un programa de «mediació intercultural» al barri figurava ja a la memòria dels Serveis Personals de l'Ajuntament. L'Ajuntament de... convocava, efectivament, un concurs públic per a la realització d'un «Programa de mediació intercultural i promoció social del poble gitano al barri...». Els propòsits i motivacions bàsiques d'aquesta iniciativa van ser evitar els conflictes i enfrontaments entre la població del barri i impulsar la promoció social de la població gitana. Es proposava, així, una actuació de caràcter preventiu contra l'exclusió social, tot detectant en el temps i la forma oportuns, els conflictes latents que hi poguessin haver i cercant les vies de solució més adients, des de la proximitat al conjunt dels agents implicats i la mediació intercultural.

En un principi, aquest programa havia de durar 11 mesos. A petició dels ciutadans i les ciutadanes i de professionals i tècnics de diferents serveis de barri, així com del mateix districte, el programa es va perllongar 5 mesos més.

Les pàgines següents volen ser el reflex del treball d'equip realitzat i una reflexió de fons sobre la metodologia seguida, tant en el model d'intervenció desenvolupat com en el tipus de relacions, vivències, contactes i interacció amb el conjunt de la població afectada, al si mateix de l'equip i en la seva relació amb els professionals, tècnics i polítics amb què ens hem relacionat.

Al llarg del desenvolupament del Programa s'han presentat diverses memòries per ser analitzades a la Comissió de seguiment creada ad hoc.

Hem volgut donar a aquest document un to diferent per tal de reflectir amb una major claredat que ha estat el curs d'un Programa que, precisament pel seu enfocament, ens anava indicant allò que calia fer. La lectura de les memòries (informes de seguiment) pot donar una visió complementària de la que ofereix aquest informe final, amb el qual tanquem el Programa. Hem cregut que no tenia interès repetir dades que el lector interessat podrà trobar annexes a aquest escrit.

L'informe començarà, una vegada emmarcat el Programa, amb una breu referència històrica. Només des d'una comprensió i record del que ha estat la més recent història del barri és possible captar les millores assolides en les darreres dècades al barri de..., en tot el que fa referència a l'habitatge, l'urbanisme, la qualitat de vida i la convivència social i cívica. Aquest passat forma part de la memòria col·lectiva de l'actual població i de la identitat compartida pels habitants d'aquest lloc. El record d'un passat compartit entre persones d'orígens diversos i ètnies culturals diferenciades és un punt de partida vàlid i un element que pot facilitar la tasca de mediació intercultural que proposava el Programa des del primer dia. A més, conèixer o recordar el procés històric ens pot ajudar a explicar-nos les situacions presents, a comprendre tots els agents i les seves complexes reaccions davant les noves experiències que s'han viscut en la convivència entre veïns en els darrers anys.

A aquesta breu presentació històrica seguirà una descripció del desenvolupament del Programa, en la qual remetem al projecte inicial i a les memòries de seguiment que s'han anat elaborant al llarg d'aquests 16 mesos de treball i que adjuntem com annexes. També recollirem els resultats obtinguts.

Finalment, acabarem fent una valoració general del Programa, en el marc del barri i del districte, com una autoavaluació.

L'equip que ha realitzat el Programa ha estat integrat per:

- Una assistent social i sociòloga, que treballa professionalment amb gitans des de 1966. Realitzà el treball al barri amb la resta de l'equip i, a més, dirigí el Programa.

- Una pedagoga amb experiència de treball anterior amb gitanos, en programes de lluita contra l'absentisme escolar.
- Un gitano vell considerat com «un home de respecte i formal». Ha col·laborat en d'altres treballs amb gitanos i està vinculat al moviment associatiu gitano i és membre de diversos consells.
- Un gitano amb experiència en treballs d'animació i mediació en altres zones de la ciutat.

Es va formar un equip capaç d'enfrontar el treball al barri des d'una perspectiva plural (sociologia, intervenció social i pedagogia) i una concepció intercultural (amb un equip constituït per gitanos i no gitanos). Aquest equip va treballar com a tal, compartint i debatent cada dia el treball per realitzar i valorant, en reunions setmanals, els aspectes o qüestions que mereixien ser ressaltades o analitzades detalladament, a partir del diari de camp que portava cada membre de l'equip i que revisava i posava en comú la directora del Programa.

La dinàmica escollida fou mantinguda amb rigor i de manera sistemàtica al llarg de tot el temps. Tenim el convençiment que l'eficàcia de l'equip demostrada durant Programa ha estat fruit de la capacitat de coordinació de les quatre persones i de la seva complementarietat professional i personal. L'ascendent i consideració social de l'oncle, l'empatia i capacitat de relació amb aquests gitanos de l'altre gitano, la simpatia i la proximitat en la comunicació amb aquesta població de la pedagoga i el coneixement dels gitanos des de fa 40 anys de la directora són elements que han facilitat la realització d'aquest Programa de Mediació intercultural. La constitució i la integració mateixa de l'equip han estat un element exemplificador dels propòsits del Programa.

És, també de justícia manifestar el nostre reconeixement al districte per haver fet possible la realització d'aquest Programa, en el marc de polítiques socials de prevenció contra l'exclusió social i la marginació, i a totes les persones que hi han donat el seu suport: la Regidoria de Drets civils i la Direcció tècnica d'Afers Socials del sector de Serveis Personals de l'Ajuntament de... i l'Àrea de Benestar Social de la Diputació de Barcelona.

I, per acabar, també l'agraïment a la Comissió de seguiment, als professionals que ens han ofert la seva col·laboració i van proporcionar una bona acollida als nostres suggeriments, i a totes les persones dels diferents serveis del barri.

Voldríem, també, agrair molt cordialment, la col·laboració de les persones, entitats i organitzacions que han fet possible el desenvolupament del Programa per la seva implicació. Ho fem genèricament per evitar l'oblit d'alguna persona, entitat o organització, ja que són moltes les que hauríem d'esmentar. L'acollida i atenció que ens van oferir van fer possible que superéssim les dificultats, els desànim i les limitacions. Segur que sense la seva col·laboració no hauríem pogut fer realitat aquesta intervenció de mediació intercultural. Hem pogut corroborar, un cop més, que comptar amb la ciutadania com a agent de la seva pròpia promoció i desenvolupament és un element clau en programes d'aquesta índole.

Entre tots i totes ens han permès una estada al barri molt agradable.

Objectius i orientacions

D'acord amb la convocatòria pública realitzada per l'Ajuntament, i el projecte presentat, els objectius del Programa eren els següents, classificats en dues grans categories: generals (relacionats amb les intencions últimes de la convocatòria) i específics (relacionats directament amb les possibilitats d'actuació de l'equip que el realitzaria, per tal d'orientar la intervenció, partint de la realitat del barri fins als objectius generals).

Els objectius generals del Programa eren:

1. La promoció social de la població gitana del barri.
2. La millora de la convivència ciutadana.
3. La prevenció de possibles focus de conflicte social.

Els objectius específics que ens proposàvem eren els següents:

1. Incrementar el coneixement de la població gitana que viu al barri.
2. Aconseguir que s'estableixin mecanismes de diàleg i resolució de conflictes.
3. Fomentar la participació del col·lectiu gitano en les estructures generals de participació ciutadana.
4. Facilitar el diàleg entre les administracions competents i les famílies gitanes.
5. Col·laborar amb els centres d'ensenyament del barri.
6. Col·laborar amb els serveis, les institucions i les entitats presents al barri, a conèixer i comprendre la cultura gitana.
7. Fomentar en el col·lectiu gitano el coneixement i la comprensió de formes de vida diferents a la seva.
8. Ajudar la població gitana a comprendre els mecanismes de funcionament dels serveis públics.

A la presentació del Projecte es comentava explícitament que es feia «una proposta àmplia que permet posteriors adaptacions i concrecions a mesura que avancem en el coneixement de la població del barri, dels serveis i els programes que s'hi estan duent a terme». Aquest coneixement ens conduiria a una reformulació realista i concreta dels objectius tal com acabem de presentar, de comú acord amb els responsables municipals i una vegada començada la feina al barri.

Al subtítol d'aquest apartat parlem de l'orientació del Programa. Se'ns permetrà un breu comentari sobre el tema, que té per a nosaltres una especial importància metodològica, que afecta al tarannà amb el que ens proposàvem treballar. Creiem d'interès reiterar en aquest informe final que: la intervenció ha anat dirigida a persones, famílies, grups, entitats i institucions per aconseguir aquella consciència de la situació i de

les relacions existents amb la resta de persones i grups del barri, que els permeti formular i plantejar llurs expectatives i enfrontar-se a les situacions de conflictes o a les mancances, de manera que puguin assolir millores en el seu benestar.

Entenem que una intervenció d'aquest tipus ha de comptar amb la població mateixa, que és el subjecte principal, l'agent del procés. La nostra funció ha estat seguir processos, assessorar, ajudar, informar, compartir... i exercir la mediació en les situacions que ho han requerit.

Tot això ha estat possible perquè hem gaudit de la confiança de la població. Hem observat, hem vist, hem escoltat, ens hem comunicat, hem après, hem conegut i ens han conegut moltes persones i hem pogut construir la xarxa de relacions i els contactes que han facilitat la tasca de mediació del Programa.

Acabat el Programa, podem dir que hem estat molt propers a la gent del barri i que aquestes persones ens han obert, molt sovint, les seves cases i ens han comunicat i hem compartit la seva vida quotidiana.

Traduir en termes quantitius, com ho farem també, aquests contactes i relacions no pot fer-nos perdre de vista que allò important és el que s'ha pogut realitzar des de l'exigent solidaritat inherent a un Programa de mediació intercultural, realitzat des d'una intervenció social com la descrita.

Creiem significatiu el fet que el Programa seguís els plans previstos, prioritzant els objectius que acabem de comentar. Al final del novè mes es remarcaven determinades actuacions que reconduïren el treball de l'equip fins a la finalització del programa, potenciant, així, l'assoliment dels objectius considerats per la Direcció Tècnica d'Afers Socials i Serveis Personals del districte, de gran rellevància en aquella situació.

Model d'intervenció

Creiem important explicitar el tipus d'intervenció social que ens proposem fer. Les actuacions que indicarem a continuació estan condicionades pel model amb el que treballarem i les seves característiques.

Es tracta de fer una intervenció en un barri del qual tenim un mínim coneixement, per raons professionals de treballs anteriors, però és important un primer pas d'actualització i aprofundiment en el coneixement de la població i en la comprensió de la realitat social del barri.

La intervenció que proposem va dirigida a persones, famílies, grups, entitats i institucions per tal d'aconseguir una consciència de la situació i de les relacions existents amb la resta de grups del barri que els permeti formular i plantejar les seves pròpies necessitats, explicitar les seves expectatives i enfrontar-se a les situacions de conflicte o mancances, de manera que puguin aconseguir millores en el seu benestar.

A més, és una intervenció que cal realitzar en el marc dels serveis públics del districte, com instrument d'una política social de millora de la convivència ciutadana i de prevenció de l'exclusió social. El coneixement aprofundit dels programes que el districte desenvolupa al barri és imprescindible per concretar les actuacions d'assessorament i col·laboració que seran necessàries. Cal establir-les conjuntament i de comú acord, en les línies d'actuació que se suggereixen a continuació.

Aquestes reflexions esquemàtiques poden ajudar a formular el llistat d'actuacions i les línies de treball que cal seguir. Sense el tracte directe amb la població i sense conèixer a fons els programes d'intervenció social que s'estan realitzant al barri, seria una temeritat i un contrasentit, per la nostra part, entrar a nivells de concreció més detallades del que fem en aquest projecte.

No es poden determinar, a priori, actuacions puntuals o programes d'intervenció molt detallats quan comencem per desconèixer el nombre de famílies i persones d'ètnia gitana que viuen al barri. Amb tot, tenim aproximacions i coneixements suficients com per dissenyar línies i pautes generals d'intervenció.

Entenem que una intervenció que pretengui desenvolupar i potenciar la promoció social d'un sector de la població ha de comptar amb la mateixa població des del primer moment. Partim de la idea que aquesta població és el subjecte principal, l'agent o actor del procés. La nostra fun-

ció és acompanyar processos, assessorar, ajudar i exercir la mediació en situacions que així ho requereixin. Per realitzar aquestes funcions cal estar amb la població, compartir inquietuds i gaudir de la seva confiança. Per dir-ho d'una altra manera, cal «perdre molt de temps» en el barri i amb la gent, en el sentit de no tenir desfici per fer actuacions d'entrada, sinó que s'ha de començar mirant, veient i escoltant, sobretot en la primera fase del treball, en la comunicació informal amb les persones i en la creació de la xarxa de relacions i contactes que ens han de permetre, després, incidir eficaçment en les qüestions que es necessitaran o ens interessaran d'entrada, segons els objectius específics que ens hem proposat.

El model d'intervenció que ens proposem aplicar, exigeix estar molt propers a la gent, de manera que el treball realitzat es dugui a terme, principalment, als carrers i, a mesura que la població ens en permeti l'accés als domicilis i als seus llocs de trobada. Pel que fa a les actuacions de col·laboració, assessorament i formació que se'ns requereixin, es realitzaran en el temps i l'espai que es determini d'acord amb el districte.

El nostre treball quedarà reflectit en el diari de camp, en les fitxes familiars i en la documentació que es generi com a fruit de la dinàmica de desenvolupament del programa. Tot aquest material facilitarà el coneixement, la comprensió i la posterior anàlisi de la realitat en la qual ens proposem incidir, així com l'avaluació del programa. Finalment es realitzarà una Memòria final en la qual constarà el treball realitzat, considerant-ne tant la vessant quantitativa com la qualitativa.

Activitats que cal desenvolupar

1. Per tal d'incrementar el coneixement de la població gitana que viu al barri i col·laborar en l'estudi global que s'està realitzant, caldrà:
 - Recollida de les dades secundàries i fons documentals disponibles en els serveis i entitats, referides a la població gitana.
 - Estar presents al barri i establir comunicació amb la gent.

- Obtenir dels serveis i de les entitats del barri contactes amb les famílies gitanes que coneixen.
 - Contactar amb les famílies que ja coneixem en el barri i, utilitzant la tècnica de «bola de neu», ampliar els contactes.
 - Connectar amb «el culto».
 - Relacionar-se amb famílies gitanes amigues que tenen familiars o amics al barri.
 - Contactar amb l'equip que realitza l'estudi global del barri per acordar, i concretar, de comú acord amb ell i el districte, quina ha de ser la nostra col·laboració.
2. Per tal d'aconseguir que s'estableixin mecanismes de diàleg i resolució de conflictes, és necessari:
- Contactar amb les entitats i grups de veïns.
 - Conèixer les dificultats que tenen els diferents grups de població. Fer de pont per establir la comunicació entre persones representatives dels diferents grups i entitats per crear condicions per a la bona entesa i diàleg.
 - Facilitar la mediació en situacions de conflicte al barri.
 - Assessorar les famílies gitanes que ho requereixin en relació als diferents processos administratius en què es vegin involucrades i a les alternatives possibles.
 - Col·laborar en l'anàlisi de les causes i el procés d'evolució d'hipotètics conflictes de convivència ciutadana existents que puguin sorgir entre grups de la població del barri.

3. Per tal de fomentar la participació del col·lectiu gitano en les estructures generals de participació ciutadana, caldrà:
 - Plantejar (obtingut el coneixement del barri) a persones amb representació i acceptació per la resta de població la possibilitat d'incorporar-se a les estructures de participació i diàleg ciutadà.
 - Treballar amb la població gitana la conveniència de la participació en tot allò que concerneix al barri.
 - Crear un clima propici a l'acceptació dels gitans en les instàncies on és possible la seva participació.

4. Per tal de facilitar el diàleg entre les administracions competents i les famílies gitanes per cercar vies de solució a les mancances socials existents, és convenient:
 - Detectar les principals mancances socials dels gitans i ajudar-los a plantejar-les a les administracions competents.
 - Assessorar a les administracions que ho sol·licitin en la formulació de les possibles alternatives.
 - Ajudar als gitans a presentar peticions raonables i possibilistes.

5. Per tal de col·laborar amb els responsables del Programa d'absentisme escolar, convé:
 - Posar-nos a la seva disposició per a la col·laboració en accions que puguin realitzar-se amb les famílies, els nens i nenes gitans i les escoles, per tal d'aconseguir una millora en l'assistència regular a l'escola i en la participació dels centres.

6. Per tal de col·laborar amb els centres d'ensenyament primari i secundari del barri en la recerca d'elements referencials gitans que cal tenir presents en el currículum dels centres (PCC), es requereix:
 - Oferir a la comunitat educativa dels centres la possibilitat de formació pel coneixement de la cultura gitana.
 - Facilitar als centres interessats l'accés a punts d'informació sobre materials didàctics referents a la cultura gitana.
 - Assessorar els centres que ho demanin en la mediació de conflictes escolars.

7. Per tal de col·laborar amb les institucions i entitats que presten serveis públics per conèixer i comprendre la cultura gitana, cal:
 - Disponibilitat, a petició de les parts interessades, per informar i formar sobre la cultura gitana.

8. Per tal de fomentar en el col·lectiu gitano el coneixement i la comprensió de formes de vida diferents a la seva, caldrà:
 - Tenir present aquest objectiu en la comunicació habitual amb la població gitana i transmetre la necessitat de comprensió i respecte mutu.

9. Per tal d'ajudar la població gitana a comprendre els mecanismes de funcionament dels serveis públics, és necessari:
 - En la mesura en què el contacte quotidià propiciï un clima de confiança i sorgeixin dificultats de relació o d'accés als serveis públics, fer entendre que l'administració té uns mecanismes de funcionament que cal conèixer i seguir.

Aquestes actuacions que acabem d'enumerar es prioritzaran i es periodificaran de comú acord amb els responsables del districte, en les reunions de la comissió de seguiment prevista a la clàusula... de l'annex de condicions tècniques.

Valoració global del Programa

De la lectura de la memòria de seguiment i de l'informe final, voldríem destacar els aspectes següents, sintetitzant l'activitat descrita i desenvolupada, en relació als objectius del Programa:

- S'ha millorat i incrementat el coneixement de la població gitana del barri. Les dades globals sobre aquesta població i les referides a les famílies gitanes amb les quals vam establir contacte i vam treballar-hi, ens permeten constatar aquest fet.
- S'ha contactat amb les entitats del barri, canalitzant queixes, orientant a les persones cap a les instàncies oportunes. Hem fet de pont entre persones, institucions i entitats del barri, gitanes i no gitanes, aconseguint una millor comunicació i coneixença mútues. També, hem facilitat el diàleg en situacions de conflicte.
- Dinamitzant l'Associació Gitana del barri es va intervenir estimulando la seva presència en les estructures de participació ciutadana, al barri, al districte, a la ciutat, a la comunitat autònoma i a l'estat. L'Associació Gitana va poder començar a realitzar projectes com, per exemple, el d'al·fabetització i carnet de conduir, elements de convivència interculturals i de foment de la participació.
- S'ha pogut veure, en les memòries i informes, com s'ha fomentat el coneixement i la comprensió de la cultura gitana. També per part de la població gitana es va fomentar el coneixement i la comprensió de formes de vida diferents a la seva i seguir, quan calia, els mecanismes administratius adequats de les instàncies oficials.

- L'atenció als infants i joves en edats escolars van centrar bona part de la intervenció de l'equip. Creiem que s'ha fet una bona aportació a la millora de la relació i la valoració entre els centres educatius, les famílies i l'alumnat.
- Es van identificar les més destacades mancances socials dels gitanos del barri i es va potenciar la utilització dels serveis públics i els equipaments del barri.

En definitiva, es va incidir positivament en la promoció de la població gitana del barri, implicant els gitanos i gitanes com a agents actius, es va intervenir facilitant la millora del clima de convivència del barri, i vam treballar directament sobre algunes de les causes que poden produir exclusió social.

La valoració que fem de la tasca realitzada és positiva, en la línia dels objectius del Programa. Aquesta valoració positiva és, també, compartida per moltes persones del barri (gitanes i no gitanes) i per professionals, tècnics i polítics, que així ens ho van fer saber en moltes ocasions i, per escrit, a l'acte de comiat que l'equip va fer al barri, celebrat en el centre cívic.

La satisfactòria valoració de la realització del Programa ja s'havia fet palesa en la petició formulada pel districte, pels professionals, entitats i particulars del barri que aconseguiren que el Programa es perllongués mig any més que el previst inicialment, i en els testimonis que ens lliuraren amb motiu de les festes de Nadal i en l'acte de comiat al qual ens hem referit abans.

Al moment de finalitzar aquest informe només ens queda recordar algunes de les qüestions que han anat sorgint, al llarg del nostre treball al barri, com a necessitats socials a les quals cal donar la resposta adequada: millora del transport públic, sobretot l'arribada del metro al barri; l'atenció i cobertura pública de les necessitats educatives de la primera infància («guarderia» en expressió de les famílies del barri), el seguiment de l'escolarització en els trams obligatoris de l'ensenyament reglat, especialment en el pas de primària a secundària; la implantació de programes de «garantia social» o la incorporació a escoles d'oficis dels joves, nois i

noies, que no segueixen a l'ESO i tampoc no tenen edat per incorporar-se al món laboral; un seguiment acurat de l'oferta de treball a les persones aturades o necessitats de noves qualificacions professionals, una intervenció i un seguiment proper d'algunes famílies que requereixen ajut per tal d'aconseguir la consolidació d'hàbits i costums saludables, especialment en relació a la cura dels seus fills i filles i a la seva escolarització; la potenciació del treball que està realitzant l'Associació Gitana i la dotació d'un local propi; la presència i la intervenció d'algun mediador, que segueixi la tasca realitzada (de manera temporal i extraordinària) per l'equip del Programa de mediació intercultural i promoció social al barri de..., en allò que es refereix al foment d'una bona convivència ciutadana.

Per a nosaltres és un motiu de satisfacció poder constatar que l'esforç, la il·lusió i el rigor amb què vàrem voler treballar van ésser ben acollits i reconeguts per la població a la qual s'adreçava la nostra intervenció. Vam procurar de correspondre a la confiança que se'ns va concedir i voldríem, igualment, haver donat la resposta esperada de nosaltres per part de l'Administració que ens en va fer l'encàrrec, després de resoldre la convocatòria que donà peu al nostre treball amb el Programa de Mediació intercultural i promoció social del poble gitano al barri de...

Nota: Al llarg de tota la Guia parla de «mediació intercultural amb població gitana», frase que queda una mica forçada ja que seria més adequat «mediació intercultural amb la població gitana». No s'ha canviat per no alterar el títol i la resta de document.

2. Alguns Testimonis

2.1. Notes necrològiques d'Àngel Giménez i Juan de Dios Ramírez

Comiat de la Carme Garriga.

(Banyoles, 9 novembre 1942 - Barcelona, 25 octubre 2014).

El propassat 25 d'octubre la Carme Garriga deixava d'estar entre nosaltres. Amb emoció continguda vàiem com unes gitanes col·locaven la nostra bandera sobre el seu fèretre. Era un gest de reconeixement envers una persona que ha dedicat més de quaranta anys d'activitat professional a treballar amb els gitano*s* i ens va mostrar, amb escreix, ser digna de la confiança que es va dipositar en ella.

Algunes famílies gitanes de l'Alegria (Madrid) i de Sant Roc (Badalona) li havien ensenyat, allà pels anys 60-70 del segle passat, com s'havia de comportar una bona gitana i la van integrar plenament en "tot lo nostre". Fins als seus darrers dies va voler repensar i reescriure el que la vida li havia ensenyat sobre la cultura i les formes de vida dels gitano*s*. Hem perdut una de les nostres veus més lúcides: sempre entusiasta i

activa; compromesa amb la justícia i el desenvolupament comunitari del poble gitano; autocrítica i exigent; va saber donar un cop de puny a la taula d'alguns poderosos i exigir a gitanos i paios, per igual, el respecte a les normes bàsiques de la convivència cívica.

Els estudis que va dirigir són una referència obligada per als que vulguin conèixer i comprendre la nostra cultura. En ells molts gitanos ens hem sentit ben entesos: la nostra realitat complexa ha estat correctament interpretada en els seus escrits.

La Carme va començar a treballar com a assistent social al Somorrostro (Barcelona) dels anys seixanta. La seva intervenció en aquell "trasllat forçós" i la seva manera de ser i entendre la seva professió han constituït la base d'un model d'intervenció social que a molts gitanos ens ha semblat exemplar per la seva proximitat i implicació, pel seu rigor, per la seva exigència i pel coneixement profund de la realitat i el dia a dia de la població gitana amb la qual treballava.

La Carme Garriga ha estat una persona propera i assequible. Hem pogut comptar amb ella quan hem necessitat la seva col·laboració. Ha participat en Congressos, Jornades, Col·loquis i Debats organitzats per moltes i diverses associacions gitanes. També ho va fer amb la nostra associació, venint sovint a Vilanova, i ajudant el moviment associatiu dels gitanos catalans. Sempre respectuosa amb nosaltres, ens ajudà a trobar la manera més senzilla i pràctica d'encarar temes que demanaven alguna intervenció específica o urgent.

La Carme Garriga, sense pretensions, es va comportar amb nosaltres com la bona gitana que era. Estem segurs que a ella li agradaria ser recordada d'aquesta manera i respectada com la professional de primera línia que sempre hem vist en ella.

Àngel Giménez

President de l'Associació Cultural Gitana de Vilanova i la Geltrú

Carmen Garriga, en una imagen reciente / INSTITUTO DE CULTURA GITANA

Carmen Garriga nos ha dejado

JUAN DE DIOS RAMÍREZ-HEREDIA

Hemos querido ilustrar esta triste noticia con una imagen de Carmen, alegre, actual, llena de vida y de dinamismo como el que ella ha irradiado durante todos los días de su vida. La fotografía pertenece al Instituto de Cultura Gitana que dirige Diego Luis Fernández, Instituto que le otorgó uno de los premios más prestigiosos de nuestro país: el de la investigación sociológica.

En palabras del propio Instituto manifestamos que Carmen Garriga ha sido una gran trabajadora social y profesora en la Universidad de Barcelona. Carmen Garriga ocupa un primerísimo lugar entre las personas pioneras en la investigación sociológica y la intervención social con la comunidad gitana en España.

Carmen Garriga ha desarrollado su labor en diferentes ámbitos: la intervención social, la docencia e investigación académica en la Universidad de Barcelona, y como asesora de organismos institucionales y asocia-

ciones gitanas. Ha dirigido estudios y monografías sobre sociología y trabajo social y ha sido asesora en política social para la población gitana en la Generalitat de Catalunya.

Muy querida por la comunidad gitana catalana, sus artículos e investigaciones son imprescindibles para conocer la historia y la evolución del Pueblo Gitano en nuestro país en las últimas décadas.

Hasta aquí los datos. Datos que han dejado paso a las lágrimas. A mí se me ha ido una amiga entrañable. Una gitana que lo era de los pies a la cabeza aunque ella misma no lo supiera. En el tanatorio de Las Corts de Barcelona se lo dije a Teresa San Román, la otra gran figura de la investigación gitana en la modernidad:

-Se nos ha ido Carmen, pero no se ha ido para siempre porque su figura quedará entre nosotros, y su nombre, grabado con letras indelebles, en la historia eterna del Pueblo gitano.

Te avel lohki ieski phuv! Sasa bare manusha.

Descanse en paz.

2.2. Acte d'Homenatge organitzat pel Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya i la Universitat de Barcelona (26 febrer de 2015):

Crònica de Nevipens Romaní (núm,566, març 2015)

La soprano del Liceu Rosa Cristo interpreta una peça musical a l'acte en record de Carme Garriga / SILVIA RÓDRIGUEZ

NEVIPENS ROMANI

PUBLICACION QUINCENAL EN DEFENSA DE LOS DERECHOS HUMANOS,
CONTRA EL RACISMO Y LA DISCRIMINACIÓN

Noticias Gitanas

La Universitat de Barcelona ret homenatge a Carme Garriga

La comunitat gitana va expressar la seva gratitud a la família de la Carme, a qui es va fer entrega d'una placa commemorativa

SILVIA RODRÍGUEZ GÓMEZ

Carme Garriga Boadella no va deixar indiferent a ningú que la va conèixer. La força i la passió pel seu treball, íntimament lligat a la comunitat gitana, ha deixat una gran petjada en totes aquelles persones que van tenir el gust de treballar o compartir part de la seva vida amb ella. Així es va demostrar el passat 26 de febrer en l'homenatge en memòria de Carme Garriga que va organitzar la Universitat de Barcelona i el Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya.

L'acte, celebrat a l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona, va

ser molt emotiu i es van succeir els moments d'agraïment per la gran tasca que va dur a terme la Carme, treballadora social, sociòloga i antropòloga que des dels inicis de la seva carrera va estar lligada als gitanos de Barcelona, primer, i de la resta de l'estat després.

El director de la Fundació Instituto de Cultura Gitana, Diego Luis Fernández, va ser una de les persones que va recordar la figura de Garriga. "Carme va arribar als gitanos per quedar-se. Amb quina passió defensava que havíem de tenir el lideratge nosaltres mateixos", va explicar. "És l'hora de que els gitanos reconeguem

Simón Montero va transmetre com a president de la FAGIC el condol a la família / S. RODRIGUEZ

El vidu de Carmen Garriga, Salvador Carrasco, i el seu fill, amb la placa commemorativa que els hi va atorgar la Fundación Instituto de Cultura Gitana / SILVA RODRIGUEZ

tot el que la Carme ens ha donat. Hem d'agrair-li gran part de la seva vida", va reconèixer Fernández, qui va entregar una placa commemorativa a Salvador Carrasco, vidu de Carme Garriga i al seu fill.

Simón Montero, president de la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya (FAGIC), va destacar de la Carme que ella sempre va lluitar pel protagonisme que els propis gitanos havien de tenir en tot allò que els afectava.

També van parlar l'oncle Manel Giménez, molt emocionat, i Manuel Heredia, assessor en matèria gitana de la Generitat de Catalunya.

Obres essencials

Altre de les intervencions més destacades la va fer Teresa San Román, catedràtica d' Antropologia Social de la UAB, i una de les primeres companyes de feina de Carme Garriga. "Ella va fer obres essencials per entendre als gitanos de Catalunya", va explicar, reconeixent que la Carme va ser de les primeres en lluitar per tal de que la "intervenció fos dels propis gitanos, no només que és tingués en compte la seva participació". La doctora San Román va recordar que la Carme va "treballar i pensar en els gitanos fins el dia de la seva mort", el passat 25 d'octubre.

Per altre banda, Carme Pachón, vicerectora de la UB va assegurar que "tot el que la Carme ens va ense-

nyar es manté viu a les aules; el seu testimoni ens acompanyarà sempre". Per finalitzar l'acte, es van interpretar diversos temes musicals a càrrec de la soprano del Liceu Rosa Cristo. Les últimes notes, com no podia haver estat d'altre forma, van ser per l'himne gitano 'Gelem, Gelem'.

Carme Garriga, que va començar el seu treball com a assistent social al Somorrostro als anys 60, i de seguida es guanyà la confiança de la comunitat gitana de la ciutat per la seva proximitat i el seu rigor. Tenia un coneixement profund de la realitat dels gitanos amb els que treballava. Fins i tot, va viure durant un temps al barri de barraques de l'Alegria de Madrid amb Teresa San Román.

Va ser professora de l'Escola de Treball Social de la UB, va ser membre dels Consells Assessors de SOS-Racisme i de la Fundació Catalana de l'Esplai i membre del Comitè Acadèmic de la Fundació Instituto de Cultura Gitana. També va treballar amb la Diputació de Barcelona realitzant projectes d'intervenció social amb dimensió comunitària i va ser assessora en molts ajuntaments en temes relacionats amb la població gitana. Va dirigir els estudis sociològics 'Els gitanos de Barcelona' (2000) i 'Els gitanos de Badalona' (2002), i va publicar, entre altres escrits, la 'Guia per a la mediació intercultural amb població gitana' (2006, 2007). ■

Intervenció de la Dra. Jose Fernández

Jose Fernández

Salutacions. És per a mi un honor participar en aquest homenatge a la Carme Garriga, que va ser una gran persona i una gran referent per al treball social. Se m'ha demanat de participar en aquest memorial principalment per fer un èmfasi especial en el seu vessant acadèmic com a persona que va estar vinculada a aquesta Universitat de Barcelona, i compartir-lo amb tots vosaltres. Crec que les aportacions acadèmiques de la Carme han estat molt importants, totes vinculades especialment a la seva lluita per col·laborar en la dignificació de la cultura gitana i a els estereotips que existien (i malauradament encara existeixen). Quan hem vist referències a la Carme, especialment a partir del moment en què ens va deixar el mes d'octubre passat, s'hi destaca el seu perfil com a sociòloga, treballadora social i professora. És així com veiem que aquesta identitat de "professora" ha anat sempre amb ella, i és sobretot com a professora que la vaig tractar jo mateixa, tot i que ja havia tingut l'oportunitat de compartir diversos espais amb ella per ser també col·legues de professió: treballadores socials.

En un d'aquest recordatoris a la Carme es deia: *"La Carme Garriga i Bodella va saber elevar el treball social amb els gitanos al rang de discipli-*

na acadèmica a la Universitat de Barcelona, de dotar de sistematització aquesta modalitat de la intervenció social, i sobretot, es va entregar als gitanos compartint el seu dia a dia, des dels barris a les aules”.

La Carme va exercir com a acadèmica des de diverses entitats docents universitàries, totes referents importants en la formació dels treballadors i treballadores socials. Va col·laborar amb GITS (Grupo de Investigación en Trabajo Social), que és el primer centre de postgrau vinculat a l'ICE de la Universitat Autònoma que es va generar en un moment de les etapes predemocràtiques encara sota el règim de Franco. D'aquesta etapa es va publicar un número monogràfic a la RTS l'any 1975, que es titulava “La imagen paya de los gitanos” (conjuntament amb la Teresa San Román, que tenim aquí amb nosaltres) i que va representar una gran contribució a trencar amb aquests estereotips que hom té sobre els gitanos i especialment adreçat als professionals del treball social, que era especialment important que no caiguessin en aquest tipus de prejudicis. La Carme era una gran defensora de fer sempre la vinculació necessària del treball social amb el desenvolupament comunitari, i en relació amb això i lligat a les seves aportacions sobre “l'antropologia aplicada al treball social”, que va publicar més tard, l'any 1983, també a la RTS, destacava que *“els treballadors socials han de treballar conjuntament amb els gitanos en un procés en el que ha d'estimular la seva presa de consciència sobre la seva realitat social i cultural, que havien d'estudiar la realitat per poder contribuir conjuntament a presentar el major nombre d'alternatives possibles sobre les que la comunitat pogués optar. També insistia que la tasca del treballador social ha d'anar adreçada més que a un desenvolupament de la comunitat gitana al fet que la comunitat gitana es desenvolupi realitzant les seves accions a la comunitat”* (RTS, núm. 91 (1983). Pàg. 115).

L'altre centre acadèmic on la Carme va tenir un gran paper va ser a l'Escola de l'ICESB, que provenia de la que va ser la primera Escola de Treball Social de l'Estat espanyol, fundada l'any 1932. Allà juntament amb la Teresa Crespo va ser la cap d'estudis i vicedirectora. En aquell període l'Escola era una escola adscrita a la Universitat de Barcelona, per tant podem dir que la seva col·laboració amb la UB va començar aleshores. Després aquella escola es va desvincular de la UB, i actual-

ment està adscrita a la Universitat Ramon Llull, però segur que alguns dels seus rèdits hi deuen tenir alguna influència, perquè les persones importants deixen sempre una petjada en les organitzacions per les que han passat, tot i que en aquell cas l'acabament no va ser com a molts de nosaltres ens hagués agradat. Allà va donar classes de Sociologia a primer, assignatura que compartia amb el seu company Salvador Carrasco, professor de la nostra Universitat. Segons m'han dit, va ser aleshores quan varen iniciar la seva relació, que s'ha mantingut fins que la Carme ens ha deixat, per la qual cosa aquelles classes de Sociologia varen donar molt de si, tot i que, segons el propi Salvador m'ha confessat, tenien debats acalorats sobre com enfocar l'assignatura i presentar els diversos fenòmens socials als estudiants. També va impartir diverses assignatures optatives vinculades al tema del qual era tan experta: "Treball Social Comunitari i Població Gitana"; "Marginació, grups marginals i minories ètniques" i "Intervenció Social amb gitanos". La Carme també va exercir com a supervisora de les pràctiques de treball social, i és aquí on compartirem (tot i que des de institucions diferents) una activitat docent que m'apassiona, i em consta que ella també la gaudia plenament, perquè la supervisió és un espai en el qual es pot establir una comunicació intensa amb els estudiants i en què se'ls pot afavorir la reflexió sobre com aplicar els coneixements teòrics que han après amb la pràctica real i fer una mirada cap endins sobre els prejudicis que podem tenir quan ens enfrontem a la vida real. He pogut recollir el testimoni d'una companya, professora del Departament de Treball Social de la nostra universitat, que va ser supervisada per la Carme quan era estudiant i que la recorda amb molta estima, la Belen Parra. Recordant-la, ens fa arribar aquestes paraules:

"La Carme Garriga ha estat una d'aquestes persones especials que han fet que jo sigui de la manera que sóc. Ja fa prop de 25 anys vaig tenir el gaudi de deixar-me acompanyar per la seva saviesa en el meu aprenentatge com a treballadora social. La Carme va ser la meua supervisora quan vaig fer les pràctiques l'últim any de carrera. Com esperava cada trobada per portar-li els meus dubtes i neguits sobre les meves intervencions!

Ella primer somreia, i tot seguit amb la seva profunda mirada m'indica-va que comencés a explicar... Em deixava parlar i parlar i quan jo aca-

bava tornava a somriure i, metòdicament, em feia capgirar la situació que jo havia presentat.

Així era la Carme, en un mateix moment riallera i reflexiva, rigorosa i càlida. Quantes vegades al llarg de la meua vida professional com a treballadora social m'he trobat desgranant minuciosament, com em va ensenyar la Carme, les complexes situacions socials per entendre-les amb alegria i amb rigor com ella em va transmetre”.

Amb aquestes paraules emotives podem copsar clarament la importància que va tenir el seu pas per l'ICESB...

Finalment l'any 1997 va començar la seva participació com a professora associada a la Universitat de Barcelona, en el moment en què s'estava ja iniciant seriosament tot el procés d'integració de la que encara era Escola Universitària de Treball Social, de titularitat de la Generalitat de Catalunya. En aquell moment s'estava implementant el nou pla d'estudis que s'havia aprovat l'any 1995 i va ser la responsable d'impartir l'assignatura optativa: *Intervenció social i minories ètniques*. Una professora del Departament en recordar-la em deia que el seu objectiu a les aules era trencar els estereotips que tenien els estudiants sobre els gitanos, fins i tot els estereotips sobre la seva imatge, fent-los veure que també hi ha gitanos rossos i amb ulls clars.

Les aportacions de la Carme han estat també molt importants en l'àmbit aleshores emergent de la mediació. El pla d'estudis de 1995 va ser molt innovador i va incorporar, a més de l'optativa citada que donava la Carme, una optativa sobre mediació familiar, però que després en el pla reformat del 2001 va esdevenir més genèrica, amb el títol de Mediació i Treball Social. Jo mateixa era qui impartia aquesta assignatura, i vaig compartir amb els estudiants el treball excel·lent que va fer la Carme Garriga en el programa sobre la mediació intercultural i la promoció social del poble gitano que es va fer al barri del Bon Pastor de Barcelona. La Carme, que va ser la directora d'aquest programa, en una entrevista que se li va fer i que recollia l'experiència deia el següent:

"[...] a la població no gitana, se'ls informava de la cultura gitana, se'ls explicaven coses que de vegades no s'expliquen, donant-hi un motiu.

Però a la població gitana també, els ensenyàvem que hi ha altres maneres de viure que no són com les seves, i a més a més que estan immersos en una societat majoritària, que, es vulgui o no, és la que talla el bacallà i mana...]

Era una manera de fer-los partícips de la realitat, i el que es va fer va ser ajudar-los a crear una associació gitana a partir de la qual en un moment determinat ja se'ls va convocar com una associació més per part de l'Administració *quan es va fer la presentació del Pla de futur Bon Pastor 2000, o el Futur del Bon Pastor, ells ja hi van ser convocats com una entitat més i van començar a participar de ple en el barri.*

En aquesta mateixa línia vull destacar una contribució important que va publicar en un treball conjunt amb el Salvador Carrasco i en la qual va tractar Drets Socials i Conflictes, un treball excel·lent que aportava una visió sobre la complexitat dels conflictes socials.

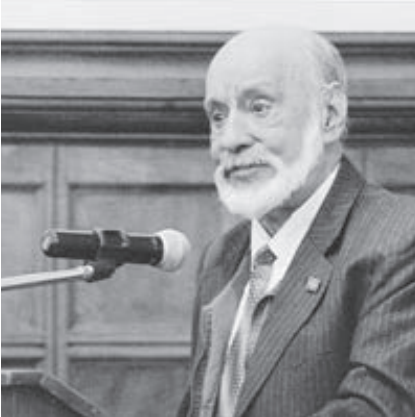
No puc en absolut fer-vos visible amb aquest curt espai de què dispo- so tot el que la Carme ens va deixar, i que es manté viu a les aules on s'imparteix treball social així com, n'estic segura, les d'altres disciplines, per la qual cosa podem dir que la Carme com a persona física ens ha deixat, però que la fortalesa d'esperit de la Carme i el seu testimoni ens acompanyaran sempre.

Moltes gràcies.

Universitat de Barcelona, 26 de febrer de 2015

Jose Fernández i Barrera

Intervenció de Manel Giménez Valentí Oncle Manel) “Recordant el treball amb la Carme Garriga”

Oncle Manel

1. Com la vaig conèixer

Va ser en Josep Maria Gallart qui un dia va venir al despatx que tenia l'Associació Gitana de Gràcia al carrer de la Providència, a l'Hotel d'Entitats, per dir-me: "Oncle, hi ha una senyora que desitja conèixer-lo i parlar amb vostè". Passats uns dies va venir la Carme Garriga al despatx. Em va comentar que ella treballava amb gitanos, mirant d'ajudar a resoldre les situacions i els problemes que es trobaven. Em va explicar tot el que havia fet, allò del Somorrostro, allò de l'Alegria a Madrid... i em va encantar sentir-la parlar. Vàrem estar-hi més de dues hores. Era justament el que jo necessitava: una persona com ella, que sentia els problemes del Poble Gitano. Devia ser l'any 1999.

Al dos dies vaig anar a veure-la al despatx que tenia al carrer de París. Allà em presentà la Sra. Mariona Giró, directora de l'Institut per a la

Promoció Social i de la Salut (IPSS). I li vaig dir: “Carme, tot el que l’altre dia em va explicar al despatx, durant la nit m’he dit a mi mateix: Manel, aquesta persona és la que tu desitjaves, per fer el bé per al nostre Poble Gitano”. I també: “Carme, si té algun Programa en què jo pugui col·laborar compti amb mi”. Al mes següent em va telefonar per participar en el llibre Els gitanos de Barcelona, que es va publicar l’any 2000. Jo tenia moltes amistats a Barcelona, especialment als tres barris on resideixen molts gitanos catalans. Vàrem fer el llibre. Em va agradar molt la manera com parlava amb els gitanos. En fi, era una dona que sentia i vivia el que feia. Crec que no hi ha dues persones com ella. Que Déu la tingui en la glòria.

2. Badalona i els seus barris

Després em va tornar a telefonar per col·laborar en el llibre de Badalona, o sigui Els gitanos de Badalona, que es publicà l’any 2002. A mi em va encantar, ja que no coneixia alguns barris. Vaig col·laborar-hi amb molta il·lusió. Vaig conèixer molts gitanos que tenien molts problemes d’habitatge.

Tant la Carme com un servidor sentíem i vivíem els problemes que ens explicaven aquestes famílies. Nosaltres hi érem per ajudar a plantejar els problemes d’habitatge i per informar sobre els problemes que hi havia al barri. La Carme i jo anàvem sempre amb les veritats per davant.

Post data: els gitanos no són tontos i veien que els parlàvem amb molt de respecte i amor i ens obrien les seves llars per parlar amb nosaltres i fer les entrevistes per a l’estudi que estàvem fent. Entenien que anàvem de veritat i que donar a conèixer les seves situacions podia ajudar que l’Ajuntament pogués intervenir per millorar les coses. Vam fer una bona feina. L’alcaldessa ens va felicitar pel treball que havíem fet. Molts gitanos ens van reconèixer que havíem recollit bé com vivien i quines esperances tenien de cara al seu futur. A Sant Roc també vàrem fer bastants entrevistes.

3. El treball al Bon Pastor de Barcelona (setembre-desembre 2000)

El primer dia de presència al barri vam anar a la seu del districte, a presentar l'equip format per la Carme, la Marta Girons, l'Antonio Amaya ("Antonieri") i un servidor. Ens reuníem amb dos tècnics del districte cada quinze dies. Sempre fèiem acta de les reunions i dels acords, per evitar confusions.

Al Bon Pastor vam ajudar a fer una associació gitana. Havíem parlat amb en Juan Fajardo i li vam preguntar que què li semblaria fer una associació gitana al barri, i li vam dir si ell voldria ser-ne el president. Es convocà una reunió amb els gitanos, que van veure bé que es creés l'associació i que en Juan Fajardo en fos el president. Tots vam treballar per tal que la iniciativa tirés endavant. Vam tenir bastants reunions amb altres associacions, per facilitar que tinguessin bones relacions.

Al Centre Cívic del Bon Pastor no hi entraven els gitanos fins que, des de l'equip de Mediació, vam fer una festa amb la joventut gitana. El Centre es va omplir de gitanos i no gitanos. Fou meravellós veure la gent d'ambdues cultures contenta i gaudint de la festa.

Teníem un despatx al Centre Cívic. Hi venien moltes persones, gitanes i no gitanes, els uns amb algun problema que s'havia de resoldre i d'altres a preguntar el que representava i com anava la creació de l'Associació Gitana del Bon Pastor.

Una tarda van venir dues treballadores socials al despatx del Centre Cívic. Volien ajuda i assessorament per saber com podien actuar amb dues famílies gitanes que tenien problemes i no anaven al seu despatx. Els vàrem dir com podien fer-ho. Passats uns dies les treballadores socials van tornar al despatx per dir-nos que els problemes d'aquelles dues famílies gitanes s'havien pogut solucionar.

La directora d'una de les escoles del barri que visitàvem habitualment va trucar a la Carme per comentar-li que cada any, per la festa de final de curs, ni els nens gitanos intervenien ni els pares hi anaven. L'equip va parlar amb els pares per tal que anessin a la festa i perquè els seus

fills hi participessin. I així va ser. La festa de final de curs va ser molt bonica, els infants gitanos van participar-hi i un bon grup de pares gitanos també hi va anar.

4. Un Programa a Nou Barris (2003)

Quan vam arribar al barri compartíem el despatx de les treballadores socials, i amb la cap de Servei. Vàrem fer intervencions puntuals en temes relacionats amb la formació ocupacional d'alguns joves; o per aconseguir algunes millores per facilitar la mobilitat d'una noia, invàlida a causa d'un accident, que vivia en una barraca instal·lada en un barranc.

Un servidor cada dia anava a l'Institut, durant l'hora del pati, per veure si els infants gitanos necessitaven alguna cosa i per comprovar si algú hi havia faltat sense que les famílies haguessin avisat. Si era el cas ens posàvem en contacte amb les famílies i miràvem de justificar la falta d'assistència o detectàvem la causa que havia motivat la no-assistència a l'Institut. No exagero si dic que gaudíem de la confiança de molts gitanos del barri.

5. Mediació intercultural a Roquetes (2007)

Des del primer dia de presència al barri vam tenir una col·laboració excel·lent amb l'Associació de Veïns del barri. Amb la Carme vàrem intervenir en la solució d'alguns problemes que s'havien creat, facilitant reunions amb els Mossos d'Esquadra als locals de l'Associació de Veïns. Es va trobar una solució satisfactòria per a tothom als problemes que s'havien creat durant els darrers dies.

Vam parlar amb les famílies gitanes per sumar-nos a una manifestació en defensa d'un servei comú del barri. L'Administració volia tancar el dispensari i s'havia convocat una manifestació pacífica. Quasi tots els gitanos del barri van venir a la manifestació per reivindicar el dispensa-

ri com uns veïns més. A la revista del barri i a la foto s'hi podien veure molts gitanos i gitanes amb la resta de veïns defensant un servei públic important per al conjunt del barri.

A les festes del barri els nens i nenes gitanos no havien intervingut mai. La Carme va parlar amb els pares dels infants i els vam convèncer que valia la pena que intervinguessin. Ens va costar que agafessin el ritme, però ho vam aconseguir. El dia de la festa del barri va ser meravellós: la plaça era plena de gitanos i gitanes.

El director d'una escola va parlar amb la Carme per veure si els pares dels infants gitanos podrien assistir a la festa de final de curs. El problema que hi havia era que la festa es faria a l'interior de la parròquia catòlica i la majoria de les famílies eren evangelistes. La Carme i un servidor vam anar al culte per parlar amb el pastor i amb els pares. Es va trobar, amb bona harmonia, una solució. El dia de la festa de final de curs no s'hi podia entrar, de la quantitat de nens i nenes, pares i mares que hi havia.

També vam haver d'intervenir davant l'EAIA, en problemes relacionats amb l'escolarització d'algun infant gitano. Ens vam fer càrrec del seguiment de la família i del nen. Cada matí estàvem alerta de la situació i anàvem al col·legi per comprovar que el nen anava a l'escola.

En acabar el Programa teníem un bon reconeixement per la feina feta. És clar que no tot van ser èxits ni facilitats. Però el meu balanç és, amb tot, positiu, i el meu record de la Carme, a qui Déu tingui en la glòria, inesborrable.

Mataró, maig 2015

Intervenció de Manuel Heredia

Manuel Heredia

Desde que los gitanos, aquí en Cataluña, empezamos a querer organizarnos para hacer visibles ante la sociedad nuestros problemas y nuestras reivindicaciones, me aparece junto a nosotros la figura constante en estos treinta años de Carme Garriga. Fue la primera trabajadora social en los barrios de San Roque en Badalona y Casa Antúnez en Barcelona, contratada por el entonces Secretariado Gitano de Cáritas. Desde ese comienzo con el cura José María García-Die y el tío Peret empezó un camino que aún continúa.

Carme nos enseñaba cómo relacionarnos con las administraciones, nos enseñaba cómo funcionaba la cultura de los payos y, a la vez, nosotros le enseñábamos cómo éramos nosotros, cómo funcionaba nuestra cultura. Fue, sin que aún existiera esa palabra, una relación intercultural.

Mi recuerdo de ella es que estaba en cualquier acontecimiento que tuviera que ver con los gitanos y las gitanas:

Igual estaba en el barrio de la Perona, aquí en Catalunya, que en Andalucía con el padre Pere Closa; igual andaba por el barrio de la Alegría de Madrid con Teresa San Román, como en la peregrinación de las Santas Marías en Francia; igual andaba dando clases en la *Escola Universitaria de Trabajo Social del Institut Catòlic d'Estudis Socials* de Barcelona (ICESB) que dando una conferencia en las Jornadas de la Asociación de Enseñantes con Gitanos. Y en los últimos años a menudo estaba con el oncle Manel visitando a las familias gitanas de Badalona y de Barcelona, así como en los actos del día del pueblo gitano *en el Parlament de Catalunya*.

Siempre dijo las cosas muy claras, pero sin estar por encima de nadie, y mantuvo una relación cercana con nosotros que hizo que pasara de ser la paya Carne a la chacha Carne.

Para mí ha tenido una serie de coincidencias, de paralelismos en nuestras vidas que la hacen muy querida. Fue asesora de la Consellera de Benestar Social y lo he sido yo, fue trabajadora social, y lo es mi hija, ha estado presente y participativa en el nacimiento y desarrollo del movimiento asociativo gitano en Catalunya, y ahí he estado yo también.

Treinta años de relación y cercanía conmigo y con los gitanos de Catalunya hacen que la echemos de menos como una compañera de un camino que andamos juntos y en el que seguimos caminando llevando sus enseñanzas y sus recuerdos con nosotros: con los gitanos y las gitanas.

Octubre 1966. Trasl·lat del Somorrostro a Sant Roc (Badalona). Carme Garriga, a la porta d'una barraca, amb una fam·lia gitana traient els mobles al carrer.

3. Algunes fotografies

Octubre 1966. Gitanos carregant mobles per portar-los al camions que anirien a Sant Roc (Badalona).

Octubre 1966. Sortida dels camions amb destí a Sant Roc (Badalona).

Sant Roc (Badalona) . 18 de desembre 1967. 50 famílies són expulsades de Sant Roc, amb destí (desconegut) a barraques buides de La Perona.

França, 1967. Carme Garriga , a la verema, amb la família de l'Alfons i la Isabel Santiago.

La Carme Garriga, tornant de veremar. França, 1967.

Sevilla. III Jornadas Nacionales de Apostolado Gitano (9-12 maig 1967). Carme Garriga amb la Junta Directiva del Secretariat Gitano de Barcelona i altres assistents a les Jornades.

Equip de Mediació del Projecte del Barri del Bon Pastor (Barcelona). Curs 1999-2000.

Taula de l'Acte d'Homenatge del Col·legi de Treball Social i de la Universitat de Barcelona (26 de febrer de 2015).

Aula Capella (Edifici Històric, UB) durant l'Acte d'Homenatge a la Carme Garriga (26 de febrer de 2015).

Vidu i fill de la Carme Garriga, mostrant la placa lliurada per Diego Fernández, en nom de la Fundació Instituto de Cultura Gitana (Ministerio de Cultura).

Teresa San Román finalitza la seva intervenció en l'Acte d'Homenatge a la Carme Garriga (26 de febrer de 2015).

4. Biobibliografia

CARME GARRIGA BOADELLA

Banyoles (Girona) 9 novembre 1942 - Barcelona 24 octubre 2014

- Diplomada en Treball Social.
- Llicenciada en Sociologia (UCM).
- Certificat d'Estudis de la London School of Economics and Political Sciences: Introducció a l'Antropologia Social; Etnografia i Canvi Social.

Va treballar amb població gitana des de l'any 1966, realitzant treball de camp en diferents ciutats i barris de Catalunya (a Barcelona i Girona); Madrid i Andalusia (Sevilla).

Va exercir com a professional en diversos camps: intervenció social, docència, recerca, gestió acadèmica i d'assumptes socials.

Intervenció social.

Entre d'altres, als barris del Somorrostro, Casa Antunez, La Perona, Bon Pastor, Torre Baró i Roquetes, de Barcelona; Polígon Sant Roc, de Badalona; Sant Cosme, del Prat de Llobregat. Junt amb la població gitana va viure els trasllats dels barris del Somorrostro, Sant Roc i La Perona.

Va ser assessora en política social per a la població gitana a la Generalitat de Catalunya, a la Diputació de Barcelona i, entre d'altres, als ajuntaments de Girona, Barcelona, Sant Boi de Llobregat, Mataró, Terrassa, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet i Viladecans.

Docència.

Va participar com a ponent en diferents Congressos, Jornades, Seminaris i Escoles d'Estiu (la de Rosa Sensat i la de Serveis Socials, de la Diputació de Barcelona), en temes relacionats amb la cultura gitana i sobre aspectes jurídics, barraquisme, treball comunitari, educació, sanitat, treball i urbanisme.

Exercí la docència en Educació Superior als centres universitaris i en les matèries que s'indiquen a continuació:

- Professora de Pràctiques i Supervisió a l'Escola de Treball Social de l'ICESB i a la de la Generalitat de Catalunya, posteriorment integrada a la Universitat de Barcelona (UB).

En aquests centres impartí classes de Treball Social Comunitari i Població Gitana, Minories Ètniques, Marginació, grups marginals i minories ètniques, Treball Social i Serveis Socials en l'àmbit de la Cultura Gitana, Introducció a la Cultura Gitana, Els programes d'Intervenció Social en Comunitats Gitanes, i Escola i Pluriculturalitat.

- Va ser professora al Diploma de Postgrau d'Antropologia aplicada al Benestar Social de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) del curs 1990-1991 al 1998-1999.
- Professora associada de la Universitat de Barcelona, on impartia l'assignatura Intervenció social amb minories ètniques: gitanos, del curs 1996-1997 al 2001-2002.

Recerca.

En el camp de la recerca va ser:

- Cap de l'Equip de Treball de Camp i coordinadora de l'Equip d'Educació d'Adults del Grup Interdisciplinari d'Estudis de Marginació Social (GIEMS), de 1973 a 1975.
- Sociòloga de l'equip de professionals de "l'Òrgan Especial d'Actuació Urbanística Catalana-Marina-Besós" (1981-1982), de la Corporació Metropolitana de Barcelona.
- Codirectora de l'Estudio socio-antropológico y urbanístico de la población y territorio de la zona Onyar Est, de Girona, en el programa de la Comunitat Europea de lluita contra la pobresa (1990).
- Directora de l'estudi sobre la població gitana de Barcelona (1997-1999) i de Badalona (2000-2002).
- Directora de la Guia per a la mediació intercultural amb població gitana (2006).

En el camp de la *gestió acadèmica i d'assumptes socials* va ser:

- Cap de la Secció de Coordinació i Acció Social de la Direcció General de Servicis Socials, de la Generalitat de Catalunya (1982- 1984).
- Cap del Departament de Treball Social i vicedirectora de l'Escola Universitària de Treball Social del ICESB, adscrita a la Universitat de Barcelona, durant els cursos 1984-1985 a 1994-1995.
- Cap del Departament de Minories Ètniques de l'Institut per a la Promoció Social i de la Salut (IPSS), de 1996 a 2008.

Va ser membre del Consell de Redacció de la Revista de Trabajo Social (Barcelona) i de la Revista Municipal CEUMT (Barcelona).

També va ser membre dels consells assessors de *SOS-Racisme*, de la *Fundació Catalana de l'Esplai* i col·laborà amb diverses associacions gitanes.

Algunes publicacions

Aspectos jurídicos de la vida gitana, en La Promoción Gitana. Publicaciones de Cáritas diocesana de Barcelona, 1967.

La imagen paya de los gitanos (en col·laboració amb Teresa San Román), en Revista de Trabajo Social (RTS), núm. 60 (1975); reedició al núm. 91 (1983).

Los gitanos al encuentro de la ciudad. Equip GIEMS (membre de l'equip). Madrid: Edicusa, 1976.

Community work with gypsies and communities in conflict, en Community Development Journal. An International Forum, Working with communities in conflict. Vol. 29, núm. 2 (abril 1994). Oxford University Press.

The gypsies and the social services in Spain, en Social Welfare with indigenous peoples. Editat per Jonh Dixon i Robert P. Schevrell. Londres i Nova York: Roudletge, 1995.

Ostelinda. Jo vinc de tot arreu (en col·laboració amb Anna Giménez). Barcelona: La Galera. Rosa Sensat, 1998. (Traducció castellana: Ostelinda. Yo vengo de todas partes).

Els gitanos de Barcelona. Una aproximació sociològica. (Directora). Diputació de Barcelona. Col·lecció Serveis Socials, núm.15 (2000).

Els gitanos de Badalona. Una aproximació sociològica. (Directora). Diputació de Barcelona. Col·lecció Serveis Socials, núm. 18 (2003).

Les formes de vida dels gitanos (en col·laboració amb Salvador Carasco), en Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya. Vol. 1 (2005). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Guia per a la mediació intercultural amb població gitana. (Directora). Diputació de Barcelona. Documents de Treball. Sèrie Benestar social, núm. 1 (2007).

El poble gitano: una identitat cultural, amb llengua i costums propis. Pròleg a Estratègia local amb el poble gitano de Barcelona: diagnòsi i línies d'actuació. Ajuntament de Barcelona. Març 2015, pàg. 7-17.

Premis

- La Fundación Instituto de Cultura Gitana, del Ministerio de Educación, Cultura y Deportes, va atorgar el Premi de Cultura Gitana 8 d'abril, en la modalitat d'Investigació, l'any 2012.
- La Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya (FAGIC) atorgà, a títol pòstum, el Premi FAGIC d'Investigació 2014, en la VII Convocàtoria dels Premis.

**COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA**

www.tscat.cat

Amb el suport de:

**Diputació
Barcelona**